

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ & ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΕΠΟΠΤΗΣ: ΘΕΟΧΑΡΗΣ ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ
ΕΑΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ 2003-2004

ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ
ΣΤΑ ΡΩΜΑΝΙΚΑ
ΚΟΝΤΑΚΙΑ

Φοιτήτρια: Αναστασία Λασθιωτάκη

Εξάμηνο: δ' Αριθμός Μητρώου: 197

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Εισαγωγή σελ. 2-16

- Σχήματα Λόγου στα Ρωμανικά Κοντάκια:
 - Παρηχήσεις..... σελ. 16-34
 - Η Αντίθεση στο Λόγο..... σελ. 34-76
 - Η Παρομοίωση σελ. 77-105

- Επίλογος σελ. 107-108

- Παράρτημα σελ. 109-113

- Βιβλιογραφία σελ. 114

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1) Εκκλησιαστική Ποίηση – Υμνογραφία.

Η Εκκλησιαστική Ποίηση και Υμνογραφία ανάγει την αρχή της στους αποστολικούς χρόνους, καθώς πολλές είναι οι μαρτυρίες για την ύπαρξη και χρήση ύμνων στους πρώιμους χρόνους του Χριστιανισμού. Μάλιστα, οι Εβραίοι ήταν εκείνοι που κληρονόμησαν στις πρώτες χριστιανικές κοινότητες τη χρήση υμνωδίας, την οποία πιθανότατα αποτελούσαν ρυθμικά χωρία της Παλαιάς Διαθήκης και κυρίως οι Ψαλμοί του Δαβίδ.¹ Όπως επισημαίνει, όμως, ο καθηγητής κ. Θ. Δετοράκης, «είναι βέβαιο ότι οι πρώτοι χριστιανοί θέλησαν να δημιουργήσουν δική τους υμνογραφία και ήδη στις αρχές του δευτέρου αιώνα έχουμε μαρτυρία για την ύπαρξη αντιφωνικών μελών (= μέλη που ψάλλονται εναλλάξ από τον ψάλτη και το λαό ή από χορούς ψαλτών)».²

Η εκκλησιαστική ποίηση είναι λειτουργική, γράφτηκε δηλαδή για λειτουργική χρήση, για να ψάλλεται (και όχι για να διαβάζεται) στους ναούς, στις διάφορες ακολουθίες, και για να εκφράζει τα θρησκευτικά βιώματα του ευσεβούς λαού, των πιστών. Διαβάζοντας τα παραπάνω χαρακτηριστικά της λειτουργικής ποίησης αντιλαμβανόμαστε ότι είναι απαραίτητο να την διακρίνουμε – ξεχωρίζουμε από την θρησκευτική προσωπική ποίηση, η οποία γράφτηκε για να εκφράσει τα προσωπικά συναισθήματα του ποιητή και για να διαβάζεται, όχι να ψάλλεται (πρβλ. *Έπη* του Γρηγορίου Ναζιανζηνού).³

Σ' αυτό το σημείο οφείλω να αναφέρω πως την πρώτη λειτουργική ποίηση αποτελούσαν: i) ποιητικά κείμενα από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη, τα οποία είτε ψάλλονταν ολόκληρα, είτε αποσπασματικά, ii) ο «ύμνος του λυχνικού» ή «επιλύχνιος ευχαριστία» (*Φως ιλαρόν...*), το οποίο ακόμα και σήμερα ψάλλεται στην ακολουθία του Εσπερινού, iii) οι κοινωνικοί –

¹ Θ. Δετοράκης, *Βυζαντική Υμνογραφία*, Ηράκλειο 1997, σελ. 29.

² Θ. Δετοράκης, ο.π., σελ. 29.

³ Ν. Β. Τωμαδάκης, *Ρωμανού του Μελωδού Υμνοι*, τ.Α., Αθήνα 1952, σελ. ια'.

ευχαριστηριακοί ύμνοι της αρχαϊκής εκκλησίας, που ψάλλονταν κατά τη θεία κοινωνία και iv) διάφοροι άλλοι ύμνοι.⁴

2) Η ακμή της λειτουργικής υμνογραφίας: το Κοντάκιο.

Το πρώτο μεγάλο και ολοκληρωμένο λογοτεχνικό είδος που παρουσίασε η Βυζαντινή Υμνογραφία, ήταν το «*κοντάκιον*», η υμνογραφική σύνθεση που αποτελείται από δύο άνισα μέρη: το προοίμιο και τους οίκους (στροφές). «Το προοίμιο αναφέρεται γενικά στο θεματικό αντικείμενο του ύμνου και αποτελεί κατά κάποιο τρόπο περίληψή του. Το κύριο σώμα του κοντακίου είναι ένα σύστημα στροφών, που λέγονται οίκοι. Όλες αυτές οι στροφές είναι απόλυτα όμοιες μεταξύ τους και ακολουθούν ως ποιητικό και μουσικό πρότυπο τον πρώτο οίκο. Αντίθετα, η στιχουργική δομή του προοιμίου είναι εντελώς διαφορετική.»⁵

Το κοινό εφύμνιο ή ανακλώμενο αποτελεί τον συνδετικό κρίκο του προοιμίου με τους οίκους. Πρόκειται για την τελευταία φράση του προοιμίου και των οίκων, η οποία είναι κοινή κατάληξη αυτούσια ή με ελαφρές παραλλαγές, ανάλογα με τις απαιτήσεις της σύνταξης. Ακόμα και όταν τα προοίμια είναι περισσότερα (δύο ή τρία), όλα έχουν το ίδιο εφύμνιο. Συνδετικό στοιχείο αποτελεί και ο μουσικός ήχος, καθώς το προοίμιο και οι ήχοι «μελίζονται» στον ίδιο ήχο της εκκλησιαστικής μουσικής.

Το πιο βασικό συνδετικό στοιχείο των οίκων του κοντακίου είναι η ακροστιχίδα, η οποία δεν καλύπτει ποτέ το προοίμιο. Η ακροστιχίδα, η οποία σχηματίζεται με τα αρχικά γράμματα του πρώτου στίχου όλων των οίκων είναι είτε αλφαβητική [σχηματίζει δηλαδή τα 24 γράμματα του αλφαβήτου (Α-Ω, ή αντιστρόφως, Ω-Α)], είτε σχηματίζει σύντομη φράση σχετική με τον ύμνο ή τον ποιητή (ονομαστική ακροστιχίδα). Η ακροστιχίδα αποτελεί έναν σημαντικότερο μάρτυρα για την γνησιότητα ή την ακεραιότητα ενός έργου, καθώς εύκολα γίνονται αντιληπτές οι οποίες επεμβάσεις, αλλοιώσεις.

Όσον αφορά στην γλώσσα των κοντακίων θα μπορούσαμε να πούμε ότι κατά κανόνα πρόκειται για γλώσσα απλή, κατανοητή από το ευρύ κοινό. Με

⁴ Για περισσότερες πληροφορίες, όσον αφορά στην πρώτη λειτουργική ποίηση δεξ: Θ. Δετοράκης. ο.π. σελ. 30-33.

⁵ Θ. Δετοράκης, ο.π. σελ. 34.

δεδομένο τον στόχο να διδάξει το εκκλησίασμα μέσα από τον ποιητικό λόγο του, ο εκάστοτε ποιητής του κοντακίου επιλέγει απλό λόγο.

Τούτο βέβαια δε σημαίνει ότι λείπουν από κάποια κοντάκια οι σπάνιες ποιητικές ή ρητορικές λέξεις, που δίνουν μια ποικιλία στο λόγο. Είναι γενικά αποδεκτό, εξάλλου, ότι η γλώσσα εξαρτάται από την καλλιέργεια, τη μόρφωση, το επίπεδο πνευματικότητας του υμνογράφου.

Κάποια ποικιλία παρατηρείται και στην μετρική των κοντακίων. Παρόλο που έχουν διατυπωθεί πολλές και διαφορετικές απόψεις γύρω από το συγκεκριμένο ζήτημα, θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στο ότι οι υμνογράφοι μπορούσαν να χρησιμοποιούν διάφορα μετρικά σχήματα, χωρίς αυτό να καταλήγει σε «μετρική αναρχία και απόλυτη ποιητική ελευθερία».⁶

➤ **Περιεχόμενο των κοντακίων.**

Από την άποψη του περιεχομένου τους τα κοντάκια μπορούν να διαιρεθούν στις παρακάτω κατηγορίες:

α) Βιβλικά: πρόκειται για τα κοντάκια που αναφέρονται σε πρόσωπα και θέματα της Βίβλου (Παλαιάς και Καινής Διαθήκης), όπως π.χ. ο Νώε, η Γέννηση του Χριστού, τα θαύματά Του, η Σταύρωση, η Ανάστασή Του κ.λ.π. Ο ποιητής αναπτύσσει με ελευθερία το θέμα του, χωρίς όμως να απομακρύνεται από το πλαίσιο του ορθόδοξου δόγματος.

β) Αξιολογικά ή πανηγυρικά: στην κατηγορία αυτή ανήκουν τα κοντάκια που αναφέρονται στους βίους και τις πράξεις των αγίων. Σκοπός τους είναι η προβολή υποδειγμάτων χριστιανικού βίου και αρετής. Τα περισσότερα κοντάκια αξιολογικού περιεχομένου έχουν γραφεί στα χρόνια παρακμής του λογοτεχνικού αυτού είδους.

γ) Περιστασιακά: η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τα κοντάκια που αναφέρονται σε περιστάσεις του βίου (πολέμους, συμφορές, θεομηνίες, κ.λ.π.).

➤ **Ιδιόμελα και προσόμοια κοντάκια.**

⁶ Θ. Δετοράκης, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, Ηράκλειο 1997, σελ. 38.

Από ποιητική και μουσική άποψη τα κοντάκια διακρίνονται σε ιδιόμελα και προσόμοια.

Ιδιόμελα ονομάζονται τα κοντάκια που έχουν δική τους μουσική και δικό τους μετρικό σχήμα. Πρόκειται δηλαδή για πρωτότυπες ποιητικές και μουσικές συνθέσεις. Ιδιόμελα μπορεί να είναι και το προοίμιο και οι οίκοι ή μόνο το προοίμιο.

Αντίθετα, τα προσόμοια κοντάκια ακολουθούν προγενέστερα πρότυπα. Ο ποιητής έχει έτοιμη την ποιητική και μουσική φόρμα, προς την οποία προσαρμόζει το κοντάκιό του. Είναι χαρακτηριστικό ότι στους τίτλους των προσομοίων σημειώνεται πάντοτε η ένδειξη του πρωτοτύπου, με τις λέξεις «Προς το» και αποτελεί μια οδηγία προς τον ψάλτη.⁷

3) Ρωμανός ο Μελωδός: «ο κατεξοχήν ποιητής των κοντακίων».

i) Βίος Ρωμανού:

Ο Ρωμανός ο Μελωδός είναι ο μεγαλύτερος ποιητής της ελληνικής ορθόδοξης εκκλησίας και ένας από τους πιο διακεκριμένους υμνωδούς των πρώιμων μέσων χρόνων. Πολλοί είναι οι ύμνοι του που έχουν χαρακτηριστεί ως αριστουργήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Όλα τα παραπάνω καθιστούν αξιοπρόσεκτο το γεγονός ότι δεν μας έχει διασωθεί καμία βιογραφία για αυτόν τον «ύπατο των ποιητών που εγέννησε ο Χριστιανισμός».⁸

Όσες πληροφορίες έχουμε για τη ζωή και τη δράση του, τις οφείλουμε σε μεταγενέστερες και – σε μερικές περιπτώσεις – όχι απόλυτα αξιόπιστες πηγές. Πιο συγκεκριμένα, πηγές για το βίο του Ρωμανου είναι: α) Το συναξάριον αυτού ως αγίου (1^η Οκτωβρίου), το οποίο παραδίδεται σε διάφορες μορφές, β) ο κανόνας που συνέθεσε γι' αυτόν ο Θεοφάνης (778-845), γ) οι νύξεις και αναφορές που κάνει ο ίδιος ο Μελωδός στο έργο του γύρω από τη ζωή του και

⁷ Για περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με το περιεχόμενο των κοντακίων καθώς και για τα ιδιόμελα και προσόμοια κοντάκια δεξ Θ. Δετοράκης ο.π. σελ. 42-43.

⁸ Έτσι τον χαρακτηρίζει ο Ν. Β. Τωμαδάκης, *Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι*, τ.Α., Αθήνα 1952, σελ. θ' - ι'.

δ) αν αναφέρεται στο Ρωμανό, ένας ύμνος που διασώθηκε στους αγιορείτικους κώδικες και τον εξυμνεί.⁹

Σύμφωνα με τις προαναφερθείσες πηγές λοιπόν ο Ρωμανός ήταν Έλληνοσύρος, γεννημένος στην Έμεσα της Συρίας από εξελληνισμένους χριστιανούς γονείς και είχε διατελέσει διάκονος στην εκκλησία της Αναστάσεως, στη Βηρυτό. Όπως σημειώνει και ο καθηγητής κ. Θ. Δετοράκης, «ο χρόνος της γέννησης του Ρωμανού δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί ακριβώς, πιστεύεται όμως ότι πρέπει να τοποθετηθεί στα τέλη του 5^{ου} αιώνα».¹⁰

Επί Αναστασίου Α' (491-518) ήρθε στην Βασιλεύουσα και εγκαταστάθηκε στην ξακουστή μονή της Θεοτόκου «εν τοις Κύρου», όπου «κατόπιν θαύματος της Θεομήτορος έλαβε το θαύμα της συνθέσεως της μουσικής και της ποιήσεως».¹¹ Λέγεται, δηλαδή, πως η Θεοτόκος παρουσιάστηκε στο όνειρό του την παραμονή των Χριστουγέννων και του έδωσε έναν πάπυρο, τον οποίο ο Ρωμανός κατάπιε. Μόλις ξύπνησε, πήγε κατευθείαν στην εκκλησία και «από του άμβωνος» άρχισε να ψάλλει τον α' ύμνο του «Εις την γέννησιν», «*Η παρθένος σήμερον τον υπερούσιον τίκει...*»

Από το σημείο αυτό και έπειτα συνέθεσε περί τα χίλια κοντάκια για ποικίλες γιορτές του Χριστιανικού ημερολογίου. Τα χρόνια της ακμής του τοποθετούνται μεταξύ 532-556 μ.Χ. Μέσα από πληροφορίες που αντλούμε από τους ύμνους του, η ζωή του φαίνεται να εκτείνεται μέχρι και τα χρόνια του Ιουστινιανού, αφού έχει γνωρίσει ιστορικά γεγονότα, όπως η στάση του Νίκα (532). Είναι μάλλον απίθανο ότι ο Ρωμανός έφθασε τη βασιλεία του Ιουστίνου Β' (565-578). Παρ' όλα τα παραπάνω, ο ακριβής χρόνος του θανάτου του δεν είναι γνωστός. «Υποθέτουν ότι πρέπει να συνέβη πριν από τα δεύτερα εγκαίνια της Αγίας Σοφίας (24 Δεκεμβρίου 562), καθώς δεν αναφέρεται κοντάκιο του ποιητή για το μεγάλο αυτό θρησκευτικό γεγονός (argumentum ex silentio).»¹²

⁹ Τις πληροφορίες αναφορικά με τις πηγές για το βίο του Ρωμανού τις άντλησα από: Ν. Β. Τωμαδάκης, ο.π., σελ. ιε'.

¹⁰ Θ. Δετοράκης, ο.π., σελ. 46.

¹¹ Ν. Β. Τωμαδάκης, ο.π., σελ. ιε'.

¹² Θ. Δετοράκης, ο.π., σελ. 47.

Η εκκλησία τον έχει κατατάξει μεταξύ των αγίων και η μνήμη του τιμάται την 1^η Οκτωβρίου.

ii) Το έργο.

Είναι σχεδόν βέβαιο ότι ο Ρωμανός έγραψε αποκλειστικά ύμνους. Όσον αφορά στην έκταση του έργου του μαρτυρείται από τον συναξαριστή του. Πρόκειται, όπως αναφέρει, για χίλια περίπου κοντάκια, τα οποία έχουν ως θέμα τους το βίο και τα θαύματα του Χριστού, το βίο της Θεοτόκου, το βίο και το έργο των Αγίων Αποστόλων, προσώπων της Βίβλου, των μαρτύρων και των Αγίων της Εκκλησίας.

Ο συγκεκριμένος αριθμός (1000) είναι μάλλον υπερβολικός. Είναι βέβαιο ωστόσο, ότι στις μέρες μας γνωρίζουμε ένα μόνο – μικρό – μέρος από το σύνολο της συγγραφικής παραγωγής του σημαντικού αυτού ποιητή της Χριστιανοσύνης. Πολλά από τα κοντάκια του έχουν χαθεί, νοθευτεί ή φθαρεί. «Με βάση την παρούσα κατάσταση της επιστημονικής έρευνας, τα σωζόμενα γνήσια έργα του Ρωμανού είναι 89, τα εξής:

α) 82 πλήρη κοντάκια με ρητή αναφορά του ονόματος του ποιητή στην ακροστιχίδα ή σύμφωνα με την ομόφωνη μαρτυρία των κωδίκων.

β) 5 κοντάκια σωζόμενα σε αποσπάσματα.

γ) Μια σειρά από 33 στιχηρά των Χριστουγέννων, με την ακροστιχίδα «*Αινος ταπεινου Ρωμανου εις τα γενέθλια*», σε ήχο πλ.β'....

δ) Στο Σαββαϊτικό κώδικα 434 υπάρχει επίσης ένας άλλος «κατά στίχον» ύμνος, που αποδίδεται στο Ρωμανό.»¹³

iii) Πηγές του Ρωμανού.

Οι πηγές του Μελωδού προσδιορίζονται από τα θέματα των κοντακίων του. «Τα περισσότερα κοντάκια του είναι βιβλικά (8 θέματα από την Παλαιά Διαθήκη και 45 από την Καινή). Τα υπόλοιπα είναι αγιολογικά (30) ή περιστασιακά (5).»¹⁴ Κύρια πηγή του έργου του είναι τα ιερά βιβλία, η γνώση των Γραφών. Πιο συγκεκριμένα, η Καινή Διαθήκη υπήρξε η βάση του για το

¹³ Θ. Δετοράκης, *Βυζαντινή Φιλολογία*, Ηράκλειο 1997, σελ. 47.

¹⁴ Θ. Δετοράκης, ο.π., σελ. 47.

βίο, τα θαύματα του Ιησού και της Θεοτόκου, ενώ η Παλαιά για τους προφήτες (Αβραάμ, Νώε κ.λ.π.). «Συναξάρια, μαρτυρολόγια, συναγωγές θαυμάτων (υπήρξαν η πηγή), δια τα ιερά πρόσωπα της στρατευομένης και αθλούσης Εκκλησίας (Άγιος Παντελεήμων, Άγιος Νικόλαος, Άγιος Ιγνάτιος, κ.λ.π.).»¹⁵ Αρκετά συχνά χρησιμοποιεί και τα *απόκρυφα* κείμενα, που έχουν ως θέμα τους το βίο του Ιησού.

Όλα αυτά τα κείμενα – πηγές ο Ρωμανός δεν τα αντιγράφει κατά λέξη. Πολύ συχνά τα μεταπλάθει και τα προσαρμόζει στους σκοπούς και στις ανάγκες του κειμένου του. Δεν ξεχνά όμως να υποδεικνύει το «δάνειο» του. Φράσεις, όπως «*ως λέγει η Βίβλος*», «*ως γέγραπται*» και άλλες παρόμοιες, τις συναντάμε συχνότατα στα κείμενά του. Μεγάλη επίδραση στο Ρωμανό έχουν ασκήσει επίσης και οι λόγοι του Ι. Χρυσοστόμου, του Γρηγορίου Νύσσης, του Βασιλείου Σελευκείας. Έτσι, για παράδειγμα, ο λόγος του Ι. Χρυσοστόμου «*Εις τον Ιωσήφ και περί σωφροσύνης*» υπήρξε η βασική πηγή για το κοντάκιο του Ρωμανού «*Εις τον πειρασμόν του Ιωσήφ*» (πρβλ. Ν. Β. Τωμαδάκης, *Ρωμανού του Μελωδού Ύμνοι*, τ.Δ΄, Αθήνα, 1959 σελ.231-295). Επίσης, στον ύμνο «*Εις την Υπαπαντήν*» (πρβλ. Ν. Β. Τωμαδάκης, ο.π., τ. Β΄, σελ. 305-332), ο Μελωδός αντιγράφει αυτούσιες κάποιες φράσεις που χρησιμοποιεί ο Βασίλειος Σελευκείας στο λόγο του «*Εις τον Ευαγγελισμόν της Υπεραγίας Θεοτόκου*».¹⁶

Εκτός όμως από τα παραπάνω βιβλικά – πατερικά – εκκλησιαστικά κείμενα, ο Μελωδός «κατέχει» και την αρχαία ποίηση, τους τραγικούς και τον Όμηρο και κάποιες φορές «δανείζεται» στοιχεία (γλωσσικά , υφολογικά) από αυτούς.

iv) Ο φυσικός και ηθικός κόσμος του Ρωμανού.

Ο φυσικός κόσμος:

¹⁵ Ν. Β. Τωμαδάκης, ο.π., σελ. 1η΄.

¹⁶ Οι επισημάνσεις αυτές για τα συγκεκριμένα «δάνεια» του Ρωμανού από τους δύο αυτούς λογίους (Ι. Χρυσόστομο, Βασίλειο Σελευκείας) γίνονται στο βιβλίο του Θ. Δετοράκη, *Βυζαντινή Φιλολογία. Τα πρόσωπα και τα κείμενα*, Ηράκλειο Κρήτης 1995, σελ. 394-295 και 483.

Όπως συμβαίνει στη Βίβλο (η οποία, όπως αναφέρθηκε αμέσως προηγουμένως, υπήρξε πηγή του Ρωμανού), έτσι και στην ποίηση του Μελωδού, ο φυσικός κόσμος είναι «παρών» στο έργο του. Έτσι, τα κοντάκια του εκτυλίσσονται σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο. Ο ποιητής αναφέρεται στον ουρανό, στη γη, στη θάλασσα, στα φυτά, στα ζώα... Οι άνθρωποι, είτε είναι άνδρες είτε γυναίκες, είτε βοσκοί είτε αλιείς, είτε αμαρτωλοί είτε δίκαιοι... κ.τ.λ., παρουσιάζονται με την ανάλογη ψυχολογία και συμπεριφορά, με τα πρόποντα χαρακτηριστικά.

Ο ηθικός κόσμος:

Ο ηθικός κόσμος του Ρωμανού δεν είναι στατικός. Παρόλο που έχει ανατραφεί και τραφεί με τον Χριστιανισμό... «τα ηθικά αισθήματα του Ρωμανού δεν είναι τυποποιημένα, ουδέν κατά καθήκον τι προβάλλονται υπ' αυτού ιδέαι προς παραδειγματισμόν... Ο άνθρωπος Ρωμανός δεν είναι ο τελειωθείς επί γης ο από καθέθρας διδάσκων δογματικής αληθείας και αξιώματα». ¹⁷ Έχει επίγνωση της ταπεινότητας, της αναξιότητάς του και παρουσιάζει την πάλη του ανθρώπου με το κακό, με την αμαρτία, από την οποία δεν βγαίνει πάντα νικητής. Επισημαίνει πως με την προσευχή ενδυναμώνεται ο άνθρωπος και παρακαλεί το Θεό να συγχωρεί τους ανθρώπους και τον ίδιο.

Όλοι οι ήρωες του Ρωμανού αγωνίζονται ενάντια στην αμαρτία και προσπαθούν για γίνουν ηθικά καλύτεροι. Όταν ηττηθούν μετανοούν αληθινά, οδύρονται για την ήττα τους, προσεύχονται για συγχώρηση και ο Θεός του Ρωμανού, ο οποίος είναι πάντα φιλόανθρωπος και σχεδόν ποτέ εκδικητικός, τους συγχωρεί και τους δέχεται και πάλι στην στοργική αγκαλιά του.

ν) Μορφή – Χαρακτηριστικά του Ρωμανικού έργου.

α) Εξωτερικά:

¹⁷ Ν. Β. Τωμαδάκης, ο.π., σελ. κα'.

Η μορφή των κοντακίων του Μελωδού είναι η τυπική – αντιπροσωπευτική του συγκεκριμένου λογοτεχνικού είδους. Η δομή τους είναι προοίμιο ή προοίμια, οίκοι, εφύμνιο, ακροστιχίδα, (= η τυπική δομή όλων των κοντακίων). Όμως η τέχνη του Ρωμανού διακρίνεται, όπως παρατηρεί ο καθηγητής κ. Θεοχάρης Δετοράκης, «κυρίως για την ιδιαίτερη προτίμηση σε ορισμένες εκφραστικές μορφές».¹⁸ Έτσι, θα μπορούσαμε να αναφερθούμε στον αφηγηματικό χαρακτήρα των κοντακίων · με απλό αφηγηματικό λόγο περιγράφει ο Ρωμανός βίο, έργο και θαύματα βιβλικών προσώπων, καθιστώντας τα οικεία στον απλό άνθρωπο.

Ακόμα, μπορούμε να αναφερθούμε στο ρητορικό του χαρακτήρα, ο οποίος είναι εμφανής στο λόγο που χρησιμοποιεί ο Μελωδός, καθώς αρέσκεται στη χρήση ρητορικών σχημάτων, αντιθέσεων, παρηχήσεων, ρητορικών ερωτήσεων, κ.λ.π....

β) Εσωτερικά:

Τα πιο σημαντικά εσωτερικά χαρακτηριστικά του Ρωμανικού έργου είναι ο διάλογος και η ανθρωποποιία.

Διάλογος: Ο Ρωμανός κάνει ιδιαίτερη χρήση του διαλόγου, είτε του εσωτερικού, είτε του εξωτερικού. Εξωτερικό διάλογο έχουμε όταν παρουσιάζονται να συνομιλούν μεταξύ τους πρόσωπα φυσικά ή προσωποποιημένα στοιχεία (γη, θάλασσα, δέντρα, κ.τ.λ.), ενώ εσωτερικό όταν ο ποιητής συνομιλεί με τον εαυτό του, με την ίδια την ψυχή του, μέσα στην σκέψη του. Με το διάλογο ο Ρωμανός καταφέρνει να δώσει ζωντάνια στα πρόσωπα, στα γεγονότα, στα περιστατικά και ένα τόνο δραματικό στο έργο του.

1. Ανθρωποποιία: Ο Ρωμανός είναι ένας ποιητής που γνωρίζει καλά την ανθρώπινη ψυχή, τα πάθη, τις αδυναμίες του ανθρώπου. Για τον παραπάνω λόγο οι χαρακτήρες του είναι απόλυτα ανθρώπινοι, με τις αρετές και τις κακίες τους. Επιπρόσθετα, έχει μια εξαιρετική πραγματικά ικανότητα να «φωτίζει» τα βιβλικά και θεία πρόσωπα,

¹⁸ Θ. Δετοράκης, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, Ηράκλειο 1997, σελ. 49.

έτσι ώστε να τα καθιστά απτά και οικεία, προσδίδοντάς τους ανθρώπινη διάσταση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Παρθένος, η οποία όταν αντικρίζει το γιο της στο Σταυρό, θρηνεί όπως μια απλή γυναίκα – μάνα που χάνει το γιο της.

Όπως συμβαίνει με το διάλογο, έτσι και με την ανθρωποποιία ο Ρωμανός καταφέρνει να κάνει ζωντανό και παραστατικό το κείμενό του.

vi) Η γλώσσα του Ρωμανού.

Η γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Μελωδός είναι η Ελληνιστική κοινή, μια γλώσσα εκφραστική, απλή, κατανοητή από τους απλούς ανθρώπους του εκκλησιάσματος, στους οποίους απευθυνόταν.

Παρόλα αυτά χρησιμοποιεί συχνά σπάνιες ή αθησαύριστες λέξεις, όπως π.χ. *αγαθάγγελος* (Τωμαδάκης, Δ' τόμος, ΜΔ' ψαλμός, 207 στίχος, σελ. 326),¹⁹ *αορασία* (Τωμαδάκης, Δ' τόμος, ΜΕ' ψαλμός, 224 στίχος, σελ. 372), *έμπλαστρος* (Τωμαδάκης, Δ' τόμος, Μ' ψαλμός, 322 στίχος, σελ. 180), *εννοσσεύω* (Τωμαδάκης, Δ' τόμος, ΜΔ' ψαλμός, 236 στίχος, σελ. 328). Τα παραπάνω παραδείγματα είναι ένα μικρό μόνο δείγμα της γλωσσοπλαστικής ικανότητας του Μελωδού.

Δεν είναι σπάνιοι και οι αδόκιμοι ρηματικοί τύποι όπως *γεναμένου* αντί *γενομένου* (Τωμαδάκης, Δ' τόμος, ΜΔ' ψαλμός, 67 στίχος, σελ. 318), *θανέντα* αντί *θανόντα* (Τωμαδ., Δ' τόμος, ΜΓ' ψαλμός, 383 στίχος, σελ. 293), *ίδεν* αντί *ειδεν* (Τωμαδ., Δ' τόμος, ΜΓ' ψαλμός, 123 στίχος, σελ. 278). Επίσης, πολύ συχνά επισημαίνονται στο ρωμανικό κείμενο και αναύξητοι ρηματικοί τύποι: *επείγετο* αντί *ηπείγετο* (Τωμαδ., Δ' τόμος, ΜΗ' ψαλμός, 115 & 192 στίχοι, σελ. 482 & 489), *πεπλήρωτο* αντί *επεπλήρωτο* (Τωμαδ., Δ' τόμος, ΛΘ' ψαλμός, στίχος 186, σελ. 99), *σεσύλητο* αντί *εσεσύλητο* (Τωμαδ., Δ' τόμος, ΜΑ' ψαλμός, στίχος 153, σελ. 203).

¹⁹ Στη συγκεκριμένη υποενοότητα της εργασίας μου παραπέμπω στην έκδοση του Ν. Β. Τωμαδάκη, *Ρωμανού του Μελωδού Ύμνοι*, τόμος 4^{ος}, Αθήνα, 1959.

Αξιοσημείωτη είναι και η χρήση νεωτερικών – ασυνήθιστων συντάξεων όπως «*δείκνυμι*» + 2 αιτιατικές: *έδειξε μεσημβρίαν το παν* (Τωμαδ., Δ' τόμος, Μ' ψαλμός, στίχος 280, σελ. 175), *μαρτυρω τινί αντί μαρτυρω συν τινι ή μετά τινος* (Τωμαδ., Δ' τόμος, ΜΔ' ψαλμός, 150 στίχος, σελ. 323). Είναι επιβεβλημένο να αναφερθούν και διάφορα ακόμα συντακτικά φαινόμενα όπως: η χρήση οριστικής αντί υποτακτικής: *καν πειρασμοί πολλοί περικλύζουσι* (Τωμαδ., Δ' τόμος, ΜΓ' ψαλμός, 371 στίχος, σελ. 293), υποτακτικής αντί μέλλοντος: *οφθω τω σωτηρί μου* (Τωμαδ., Δ' τόμος, ΜΑ' ψαλμός, 143 στίχος, σελ. 202), υποτακτικής αντί προστακτικής: *απέλθη Μαρία και ίδη τον τάφον* (Τωμαδ., Δ' τόμος, ΜS' ψαλμός, 30 στίχος, σελ. 390), κ.τ.λ.

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό γνώρισμα στη γλωσσική έκφραση του Ρωμανού είναι ο πλούτος και η ποικιλία στη χρήση του επιθέτου, το οποίο «επιστρατεύεται» για να χαρακτηρίσει πρόσωπα και καταστάσεις. Έτσι στον ύμνο «*Εις τον πειρασμόν του Ιωσήφ*» (Τωμαδάκης, Δ' τόμος, σελ. 269-295), ο Ιωσήφ παρουσιάζεται: ως *δίκαιος* (στ. 3, 78, 348), *σώφρων* (στ. 9, 52, 286), *γενναίος* (στ. 48, 129, 207), *σεμνός* (στ. 102, 123, 324), *ασάλευτος πύργος* (στ. 178)... κ.τ.λ., ενώ η γυναίκα του Πετεφρή, ο πειρασμός, χαρακτηρίζεται ως *αθλίαν* (στ. 128, 285), *ακόλαστον* (στ. 141, 398), *ασελγεστάτην* (στ. 250), *άδικον* (στ. 349), *μοιχαλίδα* (στ. 384)... κ.τ.λ.²⁰

Τελευταίο αλλά όχι λιγότερο σημαντικό χαρακτηριστικό του Ρωμανικού έργου είναι η πληθωρική χρήση ρητορικών σχημάτων, αντιθέσεων, παρηγήσεων, ομοιοτέλετων, μεταφορών, παρομοιώσεων, κ.τ.λ.²¹

(Στις αμέσως επόμενες σελίδες της εργασίας μου θα γίνει ιδιαίτερη – αναλυτικότερη πραγμάτευση των αντιθέσεων, παρηγήσεων,

²⁰ Τα παραδείγματα που αξιοποίησα στο συγκεκριμένο υποκεφάλιο της εργασίας, εμπεριέχονται στους «Γλωσσικούς Πίνακες» του 4^{ου} τόμου της εκδόσεως Ν.Β. Τωμαδάκη, ο.π., σελ. 545-559.

²¹ Για περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με την γλώσσα των Ρωμανικών ύμνων δεξ: Θ. Δετοράκης, ο.π., σελ. 52, Τωμαδάκης, ο.π., σελ. 10' και τους «Γλωσσικούς Πίνακες» κάθε τόμου: Α' τόμος σελ. 325-7, Β' τόμος σελ. 383-387, Γ' τόμος σελ. 391-397, Δ' τόμος σελ. 545-559, P. Maas and C.A. Trypanis, *Sancti Romani Melodi Cantica. Cantica genuina*. Oxford 1963, p. Xviii – xix και K. Mitsakis, *The language of Romanos the Melodist*, Μόναχο 1967.

παρομοιώσεων των Ρωμανικών Ύμνων).

vii) Η δήθεν θεατρικότητα του Ρωμανικού έργου.

Όπως πληροφορούμαστε από τα γραφόμενα του καθηγητή κ. Ν. Β. Τωμαδάκη «η δηθεν θεατρικότης του έργου του Ρωμανου υπεστηρίχθη από μελετητάς ξένους προς το τυπικόν της Ελληνικής Ορθοδόξου Εκκλησίας και την λειτουργική αυτής τάξιν... η υπόθεσις κατά την οποίαν οι ύμνοι του Ρωμανου παρίσταντο θεατρικώς εντός των ναων είναι τουλάχιστον παράλογος και ξένη προς την ημετέραν παράδοσιν».²²

Εξάλλου, όπως διαβάζουμε και στο Συναξαριστή, τον ύμνο του «*Εις την Χριστού Γέννησιν*» τον έψαλλε ο Ρωμανός όταν ανέβηκε στον άμβωνα. Στα μεταγενέστερα χρόνια, σύμφωνα και πάλι με τον Ν. Β. Τωμαδάκη, οι ύμνοι του Μελωδού ψάλλονταν στο Ιερό Παλάτιο της Κωνσταντινουπόλεως από χορούς ψαλτών. Συμπερασματικά, δεν υπάρχει μαρτυρία που να ενισχύει την παράλογη υπόθεση περί αναπαράστασης. Αλλά και πρακτικά δεν μπορεί να στηριχθεί η άποψη ότι κάθε ρωμανικό κείμενο ήταν μια θεατρική παράσταση, καθώς τα διηγηματικά μέρη των ύμνων του Ρωμανού είναι τόσο εκτεταμένα και τα διαλογικά τόσο σύντομα, «ώστε θα ητο αδύνατον η σκηνοθεσία και η δι' υποκριτών απαγγελία αυτών εις τους ναούς, εις τρόπον ώστε να δοθη εντύπωσις δραματικής τινος δράσεως».²³

viii) Σύντομη αναφορά στις εκδόσεις των Ρωμανικών Κοντακίων.²⁴

Οι προσπάθειες έκδοσης των ρωμανικών έργων ήταν αρκετές, κατά χρονολογική σειρά οι παρακάτω:

Στα 1876 ο Καρδινάλιος J. B. Pitra εξέδωσε στο έργο του *Analecta Sacra*, 1, 28 ύμνους του Ρωμανού και τα 33 στιχηρά του στη

²² Ν. Β. Τωμαδάκης, *Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι*, τ.Α', Αθήνα 1952, σελ. κδ'.

²³ Ν. Β. Τωμαδάκης, ο.π., σελ. κδ'.

²⁴ Οι όποιες πληροφορίες περιλαμβάνονται στη συγκεκριμένη υποενότητα της εισαγωγής της εργασίας μου έχουν αντληθεί από το βιβλίο του καθηγητή κ. Θ. Δετοράκη, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, Ηράκλειο 1997, σελ. 53-55.

Γέννηση του Χριστού. Αργότερα, στα 1888 και στο έργο του *Sanctus Romanus veterum melodorum princeps*, ο Pitra εξέδωσε ακόμη τρεις ύμνους.

2. Στα 1891 ο Αθανάσιος Παπαδόπουλος Κεραμεύς εξέδωσε από το Σαββαϊτικό κώδικα 434 μια ευχή σε ενδεκασύλλαβους στίχους και την επέγραψε στο Ρωμανό.

Ο Karl Krumbacher (1856 – 1909), ο θεμελιωτής της Βυζαντινής Φιλολογίας, επιχείρησε την πρώτη συστηματική μελέτη του Ρωμανού. «Σε διάφορα μελετήματά του για το Ρωμανό εξέδωσε κατά καιρούς 13 κοντάκια και σχεδίασε συνολική κριτική έκδοση, με βάση τα γνωστά κοντακάρια και μάλιστα τα πατμιακά 212 και 213». Η έκδοση ματαιώθηκε από τον πρόωρο θάνατό του (+1909). Ο μαθητής του, P. Maas, σκόπευε να συνεχίσει το σχέδιο του δασκάλου του, όμως «εγκατέλειψε την προσπάθεια και κατέθεσε τα χειρόγραφα του και το αρχείο της έκδοσης στην Ακαδημία Αθηνών». Αλλά και η προσπάθεια να ανατεθεί η έκδοση στον Ιωάννη Συκουτρή ματαιώθηκε με τον αιφνίδιο θάνατό του (+ 1937).

Στα 1925 ο Ιταλός Ιωσήφ Cammelli ανατύπωσε από παλαιότερες εκδόσεις οκτώ κοντάκια του Ρωμανού και μελέτησε ιδιαίτερα τον ύμνο στη Γέννηση του Χριστού.

Ένας ακόμα Ιταλός, ο καθηγητής Elpidio Mioni θέλησε να εκδώσει τους ύμνους του Ρωμανού από αγιορειτικά και πατμιακά κοντακάρια. «Μια πρώτη προσπάθεια με έκδοση δέκα ύμνων που ήταν ολικώς ή μερικώς ανέκδοτοι, κρίθηκε ανεπιτυχής και κατακρίθηκε από τους ειδικούς».

Περιορισμένα αποτελέσματα έδωσε και μια άλλη προσπάθεια από το Σωφρόνιο Ευστρατιάδη.

Τρεις πολύ σημαντικές εκδοτικές προσπάθειες των κοντακίων του Ρωμανού πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία πενήντα χρόνια.

Η Αθηναϊκή Έκδοση. Στα 1951 ο Βυζαντινολόγος, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Ν. Β. Τωμαδάκης, μαζί με μια ομάδα καλών μαθητών του, ανέλαβε την έκδοση των κοντακίων του Ρωμανού. Εκδόθηκαν 49 κοντάκια σε τέσσερις τόμους και ένα συμπλήρωμα με εισαγωγές, υπομνήματα και σχόλια. Παρά τις όποιες επικρίσεις, η προσπάθεια αυτή, η οποία διακόπηκε

το 1957, ήταν πολύ σημαντική καθώς κατέστησε προσιτό το έργο του Ρωμανού στο Ελληνικό κοινό.

Η έκδοση της Οξφόρδης. «Την αρχική προσπάθεια του P. Maas συνέχισε ο καθηγητής του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης Κ. Τρυπάνης, ο οποίος εξέδωσε το 1963 τους ύμνους του Ρωμανού που θεωρούσε γνήσιους.» Τίτλος της εκδόσεως είναι: *Sancti Romani Melodi Cantica. Cantica Genuina*, Oxford 1963. Στα 1970 εκδόθηκαν και τα «αμφισβητούμενα και θεωρούμενα νόθα έργα» του ποιητή με τίτλο: *Sancti Romani Melodi Cantica. Cantica dubia*, ed. by + P. Maas and C. A. Trypanis, Berlin 1970. Και αυτή η έκδοση δέχθηκε αρνητική κριτική, όμως εξακολουθεί να είναι η πρώτη πλήρης κριτική έκδοση των Ρωμανικών κοντακίων.

Η παρισινή έκδοση. Στα 1950 ξεκίνησε στο Παρίσι «μια νέα προσπάθεια κριτικής έκδοσης των κοντακίων του Ρωμανού από τον εβραϊκής καταγωγής βυζαντινολόγο Jose Crosdidier de Matons, μαθητή και συνεργάτη του διάσημου βυζαντινολόγου Paul Lemerle». Ο νέος φιλόδοξος εκδότης εργάστηκε μόνος, χωρίς επιτελείο και παρουσίασε έργο εντυπωσιακό. Έχει εκδώσει 5 επιβλητικούς τόμους στη σειρά Sources Chretiennes (α΄ τόμος 1964, β΄ 1965, γ΄ 1965, δ΄ 1967, ε΄ 1981). Είναι χαρακτηριστικό ότι η συγκεκριμένη έκδοση έχει αποφύγει τις αδυναμίες και έχει όλα τα θετικά και τις αρετές των δύο προηγούμενων εκδόσεων. Δυστυχώς όμως, ο αιφνίδιος θάνατος του εκδότη (+1983) διέκοψε την σημαντική αυτή προσπάθειά του και «εμπόδισε την ολοκλήρωση ενός έργου αληθινά μνημειώδους».

Ύστερα από τις κατά το δυνατόν κατατοπιστικές εισαγωγικές παρατηρήσεις γύρω από την Εκκλησιαστική Υμνογραφία, το κοντάκιο, το βίο και το έργο του Ρωμανού του Μελωδού, είμαστε, νομίζω, πια σε θέση να προχωρήσουμε στο κυρίως θέμα της συγκεκριμένης σεμιναριακής εργασίας. Με μεγαλύτερη άνεση πια μπορούμε να ασχοληθούμε με το ιδιαίτερο αντικείμενο πραγμάτευσής μας, το οποίο αφορά σε κάποια σχήματα λόγου,²⁵ κυρίως αντιθέσεις,

²⁵ Σχήματα Λόγου «λέγονται οι ιδιορρυθμίες του λόγου που αναφέρονται: α) στη θέση των λέξεων μέσα στην πρόταση, β) στη γραμματική συμφωνία των λέξεων, γ) στην πληρότητα του λόγου ως προς

παρομοιώσεις και παρηγήσεις που επισημαίνονται στα Ρωμανικά κοντάκια, έπειτα από προσεκτική ανάγνωσή τους.

Το υλικό, βέβαια, που συναντά ο προσεκτικός μελετητής του συγκεκριμένου ζητήματος (των σχημάτων λόγου στο Ρωμανό) είναι πραγματικά πολύ σημαντικό, τόσο σε ποσότητα, όσο και σε ποιότητα, έτσι ώστε να χρειάζεται να καταβάλει αρκετά μεγάλη προσπάθεια για να το «τιθασεύσει», μέσα στα στενά πλαίσια μιας σεμιναριακής εργασίας. Τούτο συμβαίνει κυρίως, γιατί ο Ρωμανός «αρέσκεται» στην πληθωρική χρήση ρητορικών σχημάτων, αντιθέσεων, παρομοιώσεων, παρηγήσεων, μεταφορών κ.τ.λ., πράγμα που έχει επισημανθεί και στις εισαγωγικές παρατηρήσεις για τη γλώσσα του Ρωμανού²⁶ και το οποίο θα επαληθευθεί στις σελίδες που ακολουθούν με τα αποσπάσματα – παραδείγματα από τα κείμενα των Ρωμανικών κοντακίων.²⁷

ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ ΣΤΑ ΡΩΜΑΝΙΚΑ ΚΟΝΤΑΚΙΑ

- Παρηγήσεις:

Παρήχηση λέγεται το σχήμα του λόγου που αναφέρεται στη θέση των λέξεων μέσα στην πρόταση και το οποίο δημιουργείται όταν λέξεις ομόηχες, συνήθως συγγενικές ετυμολογικά, τοποθετούνται η μία κοντά στην άλλη.²⁸ Είναι ένα σχήμα που προσδίδει ρυθμό και μουσικότητα στο λόγο και γι' αυτό αξιολογείται ιδιαίτερα από όλους σχεδόν τους ποιητές κάθε εποχής.

τον αριθμό των λέξεων και δ) στη σημασία των λέξεων καμιά φορά.» (Α. Β. Μουτζάκης, *Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής, Α', Β', Γ' Λυκείου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα, σελ. 169).

²⁶ Δες υποενότητα: «ιν) Η γλώσσα του Ρωμανού» σελ. 12, της εισαγωγής της συγκεκριμένης εργασίας.

²⁷ Σ' αυτό το σημείο είναι αναγκαίο να διευκρινίσω πως μελέτησα τρεις εκδόσεις των κειμένων των Ρωμανικών κοντακίων: i) την έκδοση του Jose Crosdidier de Matons, *Romanos Le Melode Hymnes I.*, Paris 1964 / II, Paris 1965 / III, Paris 1965 / IV, Paris 1967 / V, Paris 1981, στη σειρά Sources Chretiennes, τόμοι 99, 110, 114, 128 και 283 αντίστοιχα (-σ' αυτήν την έκδοση θα παραπέμπω κυρίως), ii) την έκδοση του Ν.Β. Τωμαδάκη και της ομάδας των μαθητών του, *Ρωμανου του Μελωδου Υμνοι*, τ. 1 (1952), τ. 2 (1952), τ. 3 (1957), τ. 4 (1959), Αθήνα (την έκδοση αυτή τη χρησιμοποίησα επιβληθητικά – συμπληρωματικά και iii) την έκδοση της Οξφόρδης, +P. Maas and C. A. Trypanis, *Sancti Romani Melodi Cantica. Cantica Genuina*, Oxford, 1963 (την χρησιμοποίησα λιγότερο, επιβληθητικά).

²⁸ Για περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με το συγκεκριμένο σχήμα λόγου δες: *Συντακτικό Νέας Ελληνικής Α', Β' και Γ' Λυκείου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα, σελ. 170 / Α.Β. Μουτζάκη, ο.π., σελ. 171. και Κ. Mitsakis, *The language of Romanos the Melodist*, Μόναχο 1967, σελ. 167.

Φυσικά, δε θα μπορούσε «ο μεγάλος ποιητής της Ορθοδοξίας Ρωμανός ο Μελωδός»²⁹ να παρεκκλίνει από τον κανόνα. Εξάλλου είναι απόλυτα φυσιολογικό και κατά κάποιο τρόπο, αναμενόμενο, να συναντάται αρκετά συχνά το σχήμα της παρηγήσεως στα κοντάκια ενός ποιητή που φροντίζει τόσο τη λυρικήτητα, την ποιητική πληρότητα και την ρυθμικότητα των στίχων του, όπως ο Ρωμανός. Επιπρόσθετα, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι ύμνοι ψάλλονταν ενώπιον του Εκκλησιάσματος, το οποίο ευχαριστιόταν να ακούει την επανάληψη των γραμμάτων. Ο Ρωμανός λοιπόν, ως ποιητής, που λαμβάνει πάντοτε υπόψη του τους ακροατές του, φροντίζει για την ευχαρίστησή τους και χρησιμοποιεί συχνά το σχήμα της παρήχησης. Τα παραδείγματα – αποσπάσματα των Ρωμανικών κοντακίων, τα οποία ακολουθούν μπορούν να επαληθεύσουν τους παραπάνω ισχυρισμούς.

Ακριβώς επειδή οι παρηγήσεις – επαναλήψεις ήχων γραμμάτων, που βρέθηκαν στα κείμενα των ύμνων του Μελωδού, ήταν αρκετές έχει γίνει μία προσπάθεια να ταξινομηθούν αλφαβητικά τα παραδείγματα, ανάλογα με τον ήχο ή τους ήχους των γραμμάτων που επαναλαμβάνονται – παρηχούνται.

1) Παρήχηση των συμφώνων γ,λ / λ,γ.

Στο πρώτο κοντάκιον του Ρωμανού «Εις την Χριστου γέννησιν», όταν οι μάγοι πηγαίνουν να προσκυνήσουν τον Κύριο, η Παρθένος που τον κρατά στην αγκαλιά της απορεί για το αν επιθυμεί το Θείο βρέφος να τους δεχθεί. Ο μικρός Χριστός όμως την παροτρύνει: «εισάγαγε, λέγων, ους ήγαγον λόγω» (Hymnes II, ή στροφή, 3 στίχος, σελ. 58).³⁰

²⁹ Έτσι τον χαρακτηρίζει ο Θ. Ξύδης, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, Εκδόσεις Νικόδημος, Αθήνα 1978, σελ. 25.

³⁰ Η παραπομπή γίνεται στην παρισινή έκδοση: Jose Grosdidier de Matons, *Romanos Le Melode, Hymnes* I Paris 1964, II 1965, III 1965, IV 1967, V 1981, σειρά: Sources Chretiennes (=S.C.), τόμοι 99, 110, 114, 128, 283 αντίστοιχα. Από δω και στο εξής κάθε φορά που θα γίνεται λόγος για τόμο, στροφή, στίχο, σελίδα, αναφέρομαι στη συγκεκριμένη έκδοση, εκτός αν γίνεται σαφής αναφορά σε άλλη έκδοση.

³¹ Ο Πατμιακός κώδικας 212 (XI αιώνα) και ο Πατμιακός 213 (XI αιώνα) είναι *κοντακάρια* (=χειρόγραφες συλλογές κοντακίων) της Πάτμου. Ουσιαστικά, πρόκειται για δύο τόμους μιας συλλογής. Ο Πατμιακός 212 περιέχει κοντάκια ακινήτων εορτών και ο 213 των κινητών. Πάντως και οι δύο κώδικες αποτελούν πολύτιμα χειρόγραφα για την παράδοση των ύμνων του Ρωμανού.

³² Ν. Β. Τωμαδάκης, *Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι*, τ.Β. (α' μέρος), Αθήνα 1954.

Παρήχηση των γραμμάτων λ γ, συναντάμε σε στίχους δύο ακόμα ύμνων του Ρωμανού. Ο πρώτος είναι ο ύμνος «Εις τα Βαΐα», ο οποίος εξιστορεί την θριαμβευτική είσοδο του Ιησού στα Ιεροσόλυμα «επί πώλου όνου». Το πλήθος επευφημεί τον «Βασιλέα» του και ανάμεσα στα άλλα λέει: «ο Λόγος επί άλογον λογικούς θέλων ρυσασθαι» (*Hymnes* IV, β' στροφή, 4 στίχος, σελ. 32).

Ο επόμενος Ρωμανικός ύμνος στον οποίο διαβάζουμε στίχο με την ίδια παρήχηση είναι ο «Εις το πάθος ψαλμός Ρωμανου». Όπως και ο ίδιος ο τίτλος του δηλώνει, ο ψαλμός αυτός αναφέρεται στο κοσμοσωτήριο πάθος του Κυρίου, και, ανάμεσα στα άλλα, κάνει λόγο και για την στάση του Ιησού μπροστά στον Πιλάτο: «ουδέ λόγου γαρ ηξίου, λογισάμενος άλογον» (IV, η' στροφή, 3 στίχος, σελ. 212).

2) Παρήχηση των συμφώνων γ, ν, μ.

Στον ύμνο «Εις τα Βαΐα», για τον οποίο έγινε λόγο αμέσως παραπάνω, συναντάται η παρήχηση των γραμμάτων γ,ν,μ. Για το περιεχόμενο του ύμνου, έχει γίνει λόγος, όμως πρέπει να προσθέσουμε κάποια επιπλέον στοιχεία. Όταν ο Ιησούς έμπαινε στα Ιεροσόλυμα εκτός από εκείνους που τον επευφημούσαν, την σκηνή παρακολουθούσαν και οι σταυρωτές του, εκείνοι που: «αγνωμονουντες άνομοι την άγνοϊαν ησπάσαντο» (IV, ε' στροφή, 1 στίχος, σελ. 36).

Αξιοσημείωτο είναι ότι στο συγκεκριμένο στίχο η παρήχηση επιτείνεται από την κοινή ακουστικά αρχή (αγν-) των λέξεων «αγνωμονούντες» και «άγνοϊαν».

3) Παρήχηση των συμφώνων γ,ρ / ρ,γ.

Μελετώντας προσεκτικά τον πατμιακό κώδικα 212³¹ από το α' μέρος του Β' τόμου της έκδοσης του Ν. Β. Γωμαδάκη για τους ύμνους του Ρωμανού,³² επισήμανα στη σελ. οζ' ένα «Κοντάκιον της Αγίας Αικατερίνης», όπου προτρέπονται όσοι αγαπούν τους μάρτυρες να στήσουν χορό για να τιμήσουν την «πάνσοφον Αικατερίνα». Δεν υπάρχει αρίθμηση στίχων για να παραπέμψω συγκεκριμένα, αρκούμαι όμως στην ένδειξη της σελίδας του πατύρου f 71^f.

Στη σελίδα λοιπόν αυτή διαβάζουμε «(χορείαν)... *αγείρατε νον γεραίροντες την πάνσοφον...*». Η παρήχηση των γραμμάτων γ και ρ είναι εμφανής.

Παρήχηση ρ, γ παρατηρούμε και στο «Κοντάκιον των Αγίων Τριών Παίδων» που διαβάζουμε στον I τόμο των Ύμνων (*Hymnes*) της Γαλλικής εκδόσεως. Στο συγκεκριμένο κοντάκιο γίνεται λόγος για τα τρία παιδιά, που, όντας πιστοί στον Ένα και μοναδικό Θεό, αρνήθηκαν να προσκυνήσουν το είδωλο, τη χρυσή εικόνα που κατασκευάστηκε με διαταγή του βασιλιά Ναβουχοδονόσορα. Η τιμωρία τους ήταν να ριφθούν σε πυρακτωμένη κάμινο, απ' όπου σώθηκαν με θεία βοήθεια. Αμέσως φάνηκε ποια ήταν η αληθινή πίστη και το γόητρο του ειδωλολάτρη βασιλιά καταβαραθρώθηκε. Τούτο το γεγονός αξιοποιεί ήδη από την αρχή του ύμνου του ο Ρωμανός λέγοντας: «*και ερράγη ο εγείρας, το κακόν*» (*Hymnes* I, δ' στροφή, 8 στίχος, σελ. 368).

4) Παρήχηση των συμφώνων δ,ρ,μ,ρ.

Όταν οι τρεις μάγοι γίνονται δεκτοί από τον Ιησού – βρέφος τον χαιρετούν και του προσφέρουν δώρα, τα γνωστά «σμύρνα, χρυσόν και λίβανον». Στο πρώτο κοντάκιο του «Εις την Χριστου γέννησιν», ο Ρωμανός γράφει «(προσεκύνησαν) *τω δωρω των δωρων τω μυρω των μυρων*» (*Hymnes* II, κα' στροφή, 3 στίχος, σελ. 72). Η παρήχηση είναι έντονη λόγω της επανάληψης των ίδιων λέξεων.

5) Παρήχηση των συμφώνων δ,σ.

Στο δεύτερο κοντάκιο του Μελωδού «Εις την Αγίαν Γέννησιν του Κυρίου ημων Ιησου Χριστου» η Παρθένος παρακαλεί τον Ιησού για την σωτηρία των Πρωτοπλάστων και εκείνος την καθησυχάζει με τα εξής λόγια: «*Ω μητερ, και δια σε και δια σου σώζω αυτούς*» (*Hymnes* II, ιγ' στροφή, 4 στίχος, σελ. 104).

6) Παρήχηση των συμφώνων δ,ξ.

Όπως έχω και σε προηγούμενη σελίδα της συγκεκριμένης εργασίας μου αναφέρει (σελ. 17), στο πρώτο «Κοντάκιον εις την Γέννησιν» η Θεοτόκος αναρωτιέται αν ο Ιησούς επιθυμεί ή όχι την επίσκεψη των μάγων. Θέλοντας εκείνος να την απαλλάξει άμεσα από το δίλημμα αυτό την παροτρύνει:

«...δέξαι σεμνή, δέξαι τους δεξαμένους με» (*Hymnes* II, θ' στροφή, 1 στίχος, σελ. 58).

Την ίδια παρήχηση συναντά ο προσεκτικός αναγνώστης των ρωμανικών ύμνων και στο κοντάκιον «Εις τους Νεοφωτίστους». Στο συγκεκριμένο ύμνο αναφέρεται ότι οι νεοφώτιστοι φορούν «στολήν... δόξης, και μετά πολλης δόξης δοξάζουσι τον δοξάσαντα...» (*Hymnes* V, α' στροφή, 5-6 στίχοι, σελ. 344). Παρόλο που το «δόξης» βρίσκεται στον 5^ο στίχο και τα «δοξάζουσι – δοξάσαντα» στον 6^ο, θεωρώ ότι η παρήχηση είναι έντονη και αξιοσημείωτη, καθώς αφορά συγγενείς ετυμολογικά λέξεις που τίθενται η μία δίπλα στην άλλη.

7) Παρήχηση των συμφώνων θ,ν,τ.

Στο τρίτο κοντάκιο του «Εις την Ανάστασιν του Κυρίου» ο Ρωμανός απευθύνεται στο Θεάνθρωπο με πολλά υμνητικά λόγια. Ανάμεσα στα άλλα γραφόμενά του διαβάζουμε: «Σν... ο τον θάνατον θανατώσας, τον δε άνθρωπον ποιήσας [α]θάνατον» (*Hymnes* IV, ιβ' στροφή, 2 στίχος, σελ. 480). Την ίδια παρήχηση (θ,ν,τ) συναντάμε και στον ύμνο «Εις την Ανάστασιν του Κυρίου και εις τας δέκα δραχμας», όπου ο Μελωδός αναφέρει: «Κεισθε αδύνατοι· θάνατε, τεθανάτωσαι» (*Hymnes* IV, ζ' στροφή, 7 στίχος, σελ. 584).

8) Παρήχηση του συμφώνου κ.

Ο «Ύμνος εις την θυσίαν του Αβραάμ» διηγείται το γνωστό από την Παλαιά Διαθήκη επεισόδιο της εντολής του Θεού προς τον Αβραάμ να του θυσιάσει το μοναχογιό του Ισαάκ, την υπακοή του Αβραάμ και την αποφυγή της παιδοκτονίας την τελευταία στιγμή, με θεϊκή παρέμβαση. Ήδη από το προοίμιον του ύμνου ο Μελωδός παρουσιάζει «...τον άκακον Ισαακ» (*Hymnes* I, προοίμιον, 2 στίχος, σελ. 138). Έχω την αίσθηση ότι ο ποιητής επιλέγει σκόπιμα και τοποθετεί το επίθετο «άκακος», που έχει δύο κ, δίπλα στο ουσιαστικό «Ισαάκ» με σκοπό να δώσει ρυθμικότητα στο λόγο του, δημιουργώντας εντονότατη παρήχηση.

Παρήχηση του συμφώνου κάπα (κ) παρατηρούμε και στον ύμνο «Εις τους Νεοφωτίστους», οι οποίοι έχουν «*το κάλλος, το καυχος, το κύρος*» (*Hymnes V*, α΄ στροφή, 2^{ος} στίχος, σελ. 342). Είναι αξιοσημείωτο, πράγματι, το γεγονός ότι ο υμνωδός επιλέγει να παραθέσει μια σειρά από λέξεις που όλες έχουν σαν αρχικό γράμμα το κάπα (κ).

9) Παρήχηση των συμφώνων κ,λ,σ.

Θέλοντας ο Μελωδός να υμνήσει την Αγία σταύρωση του Ιησού Χριστού και τη μεταμέλεια του ληστή πάνω στο σταυρό συνέθεσε το κοντάκιο «Εις την προσκύνησιν του Τιμίου Σταυρού». Σε κάποιο στίχο του συγκεκριμένου ύμνου παροτρύνει τους Χριστιανούς να σεβαστούν και το ληστή, γιατί ο ίδιος ο Θεάνθρωπος τον συγχώρησε και άνοιξε (γι' αυτόν) τις πύλες του Παραδείσου. Συγκεκριμένα διαβάζουμε: «*μη τον άκλειστον αποκλείσωμεν...*» (*Hymnes IV*, κγ΄ στροφή, 5^{ος} στίχος, σελ. 350). Η ετυμολογική συγγένεια των δύο λέξεων «*άκλειστον, αποκλείσωμεν*», καθιστά εμφανέστατη την παρήχηση.

10) Παρήχηση των συμφώνων κ,ρ,τ.

Η ιστορία του Ιωσήφ, του γιου του Ιακώβ και των έντεκα αδερφών του, ήταν γνωστή στο ακροατήριο του Μελωδού. Όλοι σχεδόν γνώριζαν για το νεαρό αγόρι που εξαιτίας των αρετών και του καλού χαρακτήρα του ήταν ο αγαπημένος γιος του πατέρα του αλλά και ο αποδέκτης του φθόνου των δέκα αδερφών του. Τα αδέρφια του παρακινημένα από ζήλια για κάποια προφητικά όνειρα που προμήνυαν την υπεροχή του Ιωσήφ, τον πούλησαν, λέγοντας ψέματα στον πατέρα τους ότι τον κατασπάραξαν άγρια ζώα. Ο Ιωσήφ βρέθηκε στην Αίγυπτο, υπηρέτησε τον Πετεφρή και έγινε το αντικείμενο του ερωτικού πόθου της γυναίκας του (του Πετεφρή). Για τον ανεπίτρεπτο αυτό έρωτα – πρόκληση προς τον ηθικό Ιωσήφ κάνει λόγο ο Ρωμανός στον ύμνο του «Εις τον πειρασμόν του Ιωσήφ». Στις ανήθικες ερωτικές προτάσεις της γυναίκας, ο Ιωσήφ ανθιστάται σθεναρά λέγοντας «*...τα σκιρτήματα δι' εγκρατείας κρατω*» (*Hymnes I*, ιδ΄ στροφή, 6^{ος} στίχος, σελ. 282).

Είναι εμφανής η ηθική και πνευματική υπεροχή του Ιωσήφ αφού, όπως

δηλώνεται αρκετούς στίχους παραπάνω από το προηγούμενο παράδειγμα, ακόμα και αφού φυλακίστηκε και ταλαιπωρήθηκε κατάφερε να ξεπεράσει τα εμπόδια και: «*κρατούμενος, εκράτησε των κρατησάντων*» (γ' στροφή, 5^{ος} στίχος, σελ. 264).

Την ίδια παρήχηση (κ,ρ,τ) παρατηρούμε και στον «Εις το πάθος ψαλμόν Ρωμανου». Ο λαός, που τόσο πολύ ευεργετήθηκε από τον Ιησού απαίτησε από τον Πιλάτο να τον σταυρώσει: «*τον δίκαιον κριτήν [κρίνει κα]τάκριτος*» (*Hymnes* IV, ζ' στροφή, 6^{ος} στίχος, σελ. 210). Παρόλο που ένα μέρος του χωρίου είναι σε αγκύλες (είναι φθαρμένο το κείμενο), η παρήχηση εξακολουθεί να «υποστηρίζεται» από το κείμενο που είναι εκτός αγκύλης.

Πιθανότατα βέβαια και το χωρίο που είναι μέσα στις αγκύλες αποτελεί το γνήσιο κείμενο του Ρωμανού, αφού η ίδια περίπου φράση επαναλαμβάνεται και σε ένα ακόμα ύμνο του μεγάλου αυτού υμνωδού της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Πιο συγκεκριμένα στον ύμνο: «Εις τον εσχηκότα τον λεγεωνα των δαιμόνων», διαβάζουμε ότι: «*τον κριτην ο κατάκριτος μέμφεται*» (*Hymnes* III, ιε' στροφή, 4^{ος} στίχος, σελ. 66). Η συγγένεια των δύο χωρίων είναι πολύ μεγάλη και μεγιστοποιεί τις πιθανότητες να είναι σωστές οι γραφόμενες λέξεις μέσα στην αγκύλη.

11) Παρήχηση των συμφώνων κ,τ.

Στον δίκαιο και σοφό Ιωσήφ έχει αφιερώσει ο Ρωμανός έναν ακόμα κοντάκιό του, τον «Ύμνο εις τον Ιωσήφ». Ο Ιωσήφ υπήρξε, όπως είπαμε, υπηρέτης ενός πλούσιου Αιγύπτιου, του Πετεφρή, η γυναίκα του οποίου ποθούσε να συνάψει παράνομα δεσμό μαζί του. Επειδή ο Ιωσήφ δεν υπέκυπτε στις λάγνες και δελεαστικές προτάσεις της, τον κατηγόρησε ότι της επιτέθηκε και ο Πετεφρής τον φυλάκισε. Από τη φυλακή ο δίκαιος και αθώος Ιωσήφ εξήγησε κάποια προφητικά όνειρα του Φαραώ για επερχόμενα χρόνια αφθονίας και έπειτα για χρόνια φτώχειας και ο Φαραώ τον τίμησε με το αξίωμα του Κυβερνήτη της Αιγύπτου.

Στα χρόνια της πείνας, τα δέκα από τα έντεκα αδέρφια του, σταλμένα από τον πατέρα τους οδηγούνται μπροστά του (χωρίς να τον αναγνωρίσουν) και

ζητούν να αγοράσουν σιτάρι. Εκείνος τους αναγνωρίζει και έχοντας πόνο στην καρδιά του από την παλιά φθονερή συμπεριφορά τους απέναντί του, τους φυλακίζει ως δήθεν κατασκόπους.

Στη συνέχεια τους απελευθερώνει κρατώντας τον ένα όμηρο και ζητά αποδείξεις (να του φέρουν και τον 12^ο αδερφό) για το ότι δεν είναι κατάσκοποι. Γυρνώντας σπίτι τους οι εννέα αδελφοί αναλογίζονται ότι είναι «*φρικτά τα του άνακτος*» (*Hymnes I*, κα' στροφή, 1^{ος} στίχος, σελ. 224).

12) Παρήχηση των συμφώνων κ,τ,σ.

Αναφερόμενος στους αγίους μ' μάρτυρες ο Ρωμανός, τους «στολίζει» με πραγματικά υπέροχα κοσμητικά επίθετα και όμορφες παρομοιώσεις. Ανάμεσα στα ωραία αυτά επαινετικά – υμνητικά λόγια διαβάζουμε και τα παρακάτω: «*του κτίστου πάσης κτίσεως ως κτίσμα το εράσμιον*» («*Ἐῶν ἁγίων μ' μαρτύρων*», δ' στροφή, 9^{ος} στίχος, σελ. 497).³³ Η παρήχηση δημιουργείται από την επανάληψη συγγενών ετυμολογικά λέξεων.

13) Παρήχηση του συμφώνου λ.

Η παραβολή των δέκα παρθένων αποτελεί το θέμα του κοντακίου «*Εἰς τὰς δέκα παρθένους*». Ο Ρωμανός συλλογίζεται τις πέντε «φρόνιμες» και τις πέντε «μωρές» παρθένες και παροτρύνει την ψυχή του να είναι σε εγρήγορση, έτσι ώστε να είναι έτοιμη, καθαρή και αγνή, όταν την «καλέσει» σε απολογία ο Ιησούς. Παρακαλεί τον Κύριο να «ανοίξει, και για κείνον τις πύλες της ευσπλαχνίας του» και όταν τον κρίνει να τον κατατάξει, όπως και τις «φρόνιμες» παρθένες, στον παράδεισο. Διευκρινίζει πάντως ότι θα απολογηθεί για τα πάντα «*ων εν [λο]γοις λαλω και εν έργοις τελω*» (*Hymnes V*, ιε' στροφή, 5^{ος} στίχος, σελ. 318).

³³ Η παραπομπή γίνεται στην έκδοση + P. Maas and C. A. Trypanis “*Sancti Romani Melodi Cantica. Cantica Genuina*”, Oxford 1963, καθώς ο συγκεκριμένος ύμνος δεν συμπεριλαμβάνεται στην Παρισινή έκδοση και στην έκδοση του N. B. Τωμαδάκη και της ομάδας του.

14) Παρήχηση του συμφώνου μ.

Στην ιστορία του Ιωσήφ και των αδερφών του, έχουμε αναφερθεί αρκετές φορές (δες σελ. 21-22, της συγκεκριμένης εργασίας). Στο σημείο αυτό θα αρκεστούμε να συμπληρώσουμε λίγα, μόνο, στοιχεία. Όταν τα αδέρφια του Ιωσήφ οδήγησαν μπροστά του τον δωδέκατο αδερφό, τον Βενιαμίν, εκείνος απελευθέρωσε τον αιχμάλωτο αδερφό και τους παρέθεσε γεύμα. Στο τέλος φόρτωσε σακιά γεμάτα σιτάρι, τα γαϊδουράκια τους και τους επέτρεψε να φύγουν, έχοντας κρύψει ο ίδιος στο σακί του Βενιαμίν ένα χρυσό κύπελλο του. Πριν προλάβουν να απομακρυνθούν τους συλλαμβάνει για την υποτιθέμενη ληστεία και ενώ εκείνοι ορκίζονται ότι δεν είναι κλέφτες ο Ιωσήφ ξεσπά σε κλάματα: «*ποταμούς όμμασι μιμούμενος*» (Hymnes I, «Εις τον Ιωσήφ», λβ' στροφή, στίχος 9, σελ. 236).

15) Παρήχηση των συμφώνων μ,ν / ν,μ.

Θέλοντας η γυναίκα του Πετεφρή να αποπλανήσει τον Ιωσήφ, διώχνει τους υπόλοιπους υπηρέτες από το σπίτι και αρχίζει να του απευθύνει λάγνα λόγια: «*μόνη δε προς μόνον*» («Εις τον πειρασμόν του Ιωσήφ», Hymnes I, ι' στροφή, 8^{ος} στίχος, σελ. 276). Η παρήχηση είναι εντονότατη, αφού επαναλαμβάνεται η ίδια λέξη, σε άλλο γένος και πτώση.

Την παρήχηση των συμφώνων ν,μ συναντάμε και στο «Κοντάκιον των Αγίων Τριων Παίδων». Στο κείμενό του αυτό ο Ρωμανός χαρακτηρίζει τον ίδιο το βασιλιά Ναβουχοδονόσορα και την πράξη του να στήσει μια χρυσή εικόνα – ένα είδωλο για προσκύνηση με αρκετά αρνητικές λέξεις και φράσεις: «*...την ανομίαν ην ο άνομος εποίησεν*» (Hymnes I, δ' στροφή, 2^{ος} στίχος, σελ. 368). Έχω την αίσθηση ότι σκόπιμα ο υμνωδός τοποθετεί τις λέξεις «*ανομίαν*» και «*άνομος*» δίπλα – δίπλα, ακριβώς για να αποκτήσει επιπλέον ρυθμικότητα ο υπέροχος ποιητικός λόγος του.

Την μουσικότητα που δημιουργεί η παρήχηση των συμφώνων ν και μ επισημαίνουμε και στον ύμνο «Εις τον Άγιον Θεόδωρον», όπου γίνεται λόγος για το μαρτύριο του συγκεκριμένου αγίου, για τα βασανιστήρια που υπέστη και για την παρόλα αυτά ακλόνητη πίστη του. Ο Άγιος Θεόδωρος οδηγήθηκε

ενόπιον των βασιανιστών του «*Μόνω ουν τω ανόμω ο έννομος*» (Τωμαδάκης, τόμος 1^{ος}, γ' στροφή, 1^{ος} στίχος, σελ. 231).³⁴

16) Παρήχηση των συμφώνων π, λ.

Στο επίμετρο του Δ' τόμου, σελ. 131-141, της εκδόσεως των Ρωμανικών κοντακίων από τον Ν.Β. Τωμαδάκη και την ομάδα του διαβάζουμε τον ύμνο «*Εις τους Αγίους Αναργύρους*»,³⁵ όπου γίνεται λόγος για το βίο, το έργο και τα

³⁴ Η παραπομπή γίνεται στην έκδοση του καθηγητή κ. Ν. Β. Τωμαδάκη και της ομάδας των μαθητών του: Ν. Β. Τωμαδάκης, *Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι*, τόμος 1^{ος}, Αθήνα 1952, σελ. 231. Ο συγκεκριμένος ύμνος δεν συμπεριλαμβάνεται στην Παρισινή έκδοση και στην έκδοση των + P. Maas and C.A. Trypanis.

³⁵ Ο ύμνος αυτός δεν περιέχεται στην έκδοση του Παρισιού: Jose Grosdidier de Matons, *Romanos le Melode, Hymnes* I, Paris 1964, II 1965, III 1965, IV 1967, V 1981, στη σειρά Sources Chretiennes, τόμοι 99, 110, 114, 128 και 283 αντίστοιχα, και στην έκδοση της Οξφόρδης + P. Maas and C.A. Trypanis, *Sancti Romani Melodi Cantica. Cantica Genuina*, Oxford, 1963.

³⁶ Το κοντάκιο αυτό της Αγίας Αικατερίνης εκδίδεται από τον Ν.Β. Τωμαδάκη, *Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι*, τόμος Β, Αθήνα 1954, σελ. οη'. Οι + P. Maas – C.A. Trypanis, αλλά και η έκδοση του Παρισιού δεν το εκδίδουν.

³⁷ Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος «*Εις την Πεντηκοστήν*»: δεξ Θ. Δετοράκης «*Βυζαντινή Φιλολογία. Τα πρόσωπα και τα κείμενα*», τόμος Α', Ηράκλειο Κρήτης 1995, σελ. 289.

³⁸ Υπενθυμίζω ότι διαρκώς παραπέμπω στην έκδοση του Jose Grosdidier de Matons, *Romanos Le Melode Hymnes* εδώ: II, Paris 1965, σειρά: Sources Chretiennes No 110, εκτός αν δηλώνω ξεκάθαρα ότι αναφέρομαι σε άλλη έκδοση.

³⁹ Ν. Β. Τωμαδάκης, *Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι*, τόμος Δ', Αθήνα 1959, σελ. 493.

⁴⁰ Το συγκεκριμένο απόσπασμα θα μπορούσε να αξιοποιηθεί από εκείνους που αντιδρούν στην απόδοση της πατρότητας του Ακαθίστου Ύμνου στο Ρωμανό. Ο Ρωμανός χαιρετίζει με επίθετα την Παναγία (*ακήρατε, σεμνή, τερπνή, καλή*) και όχι με ουσιαστικά [μόνο 3 ουσιαστικά χρησιμοποιεί (*κόρη, μήτερ, νύμφη*), ανάμεσα στα τόσα επίθετα] και δευτερεύουσες προτάσεις, όπως ο ποιητής του Ακαθίστου.

⁴¹ Και οι δύο αυτοί ύμνοι, του Αγ. Θεοδώρου και του Αγ. Γεωργίου δεν εκδίδονται από τους + P. Maas and C.A. Trypanis, *Sancti Romani Melodi Cantica. Cantica Genuina* Oxford 1963 και από την Παρισινή έκδοση του Jose Grosdidier De Matons, *Romanos Le Melode, Hymnes* I, Paris 1964, II 1965, III 1965, IV 1967, V 1981, Sources Chretiennes τόμοι 99, 110, 114, 128 και 283, αντίστοιχα.

⁴² Θ. Ξύδης, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, εκδ. Νικόδημος, Αθήνα 1978, σελ. 391.

⁴³ Θ. Ξύδης, ο.π., σελ. 392.

⁴⁴ Θ. Ξύδης, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, εκδ. Νικόδημος, Αθήνα 1978, σελ. 403. Γενικότερα, για περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με το σχήμα της αντίθεσης δεξ σελ. 391-403 του ίδιου βιβλίου.

⁴⁵ Όπως προανέφερα, τα παραδείγματα και των τριών κατηγοριών είναι πολλά, για το λόγο αυτό θα αναφέρω τα σημαντικότερα από κάθε ύμνο.

⁴⁶ Οι ύμνοι αναγράφονται με τη σειρά που εκδίδονται στην γαλλική έκδοση, στην οποία και θα παραπέμπω: J. Crosdidier de Matons, *Romanos le Melode, Hymnes*, I, Paris 1964/ II, Paris 1965 / III, Paris 1965 / IV, Paris 1967 και V, Paris 1981, στη σειρά Sources Chretiennes: τόμοι 99, 110, 114, 128 και 283, αντίστοιχα. Αν χρειαστεί να παραπέμπω σε άλλη έκδοση θα το ξεκαθαρίσω, κάνοντας σαφή αναφορά.

⁴⁷ Υπενθυμίζω ότι οι ύμνοι που θα ακολουθήσουν, αναγράφονται με τη σειρά που εκδίδονται στη γαλλική έκδοση: Jose Crosdidier de Matons, *Romanos le Melode, Hymnes* εδώ II, Paris 1965, Sources Chretiennes 110.

⁴⁸ Τη σύζευξη – αντιπαράθεση ορατού – αοράτου συναντάμε και στον δεύτερο ύμνο «*Εις τον όσιον και δίκαιον Λάζαρον τον τετραήμερον Β'*»: «*ορατως και αορατως επαπειλούσι*» (*Hymnes* III, ις' στροφή, στίχος 5, σελ. 216).

⁴⁹ Την συνύπαρξη της ζωής και του θανάτου συναντάμε και στον ύμνο «*Εις τον άσωτον υιόν*»: «*νεκρός ην και... (αν)έζησεν*» (*Hymnes* III, η' στροφή, στίχοι 12-13, σελ. 244 και κα' στροφή, στίχοι 304, σελ. 258).

θαύματα των Αγίων Κοσμά και Δαμιανού. Στο τέλος του ύμνου ο Ρωμανός αναφέρεται σε ένα θαύμα που έκαναν μετά θάνατον οι Άγιοι, σε μια δαιμονιζόμενη γυναίκα. Ο δαίμονας την είχε καταλάβει και την οδηγούσε στον γκρεμό, εκείνη όμως βρήκε τη δύναμη να επικαλεστεί τους Αγίους και να σωθεί. Έτσι: «αυτός (= ο δαίμονας) ουκ έπληξεν, αλλ' επεπλήττετο πληγην ανίατον» (Τωμαδάκης, Δ' τόμος – επίμετρο, κη' στροφή, 339 στίχος, σελ. 141). Η κοινή ετυμολογική ρίζα των λέξεων «έπληξεν, επεπλήττετο πληγήν» είναι εκείνη που καθιστά τόσο έντονη την παρήχηση των γραμμάτων «πι» και «λάμδα».

17) Παρήχηση των συμφώνων π,σ.

Αξιοσημείωτη είναι η παρήχηση των συμφώνων π, σ στο κοντάκιο του Μελωδού «Εις έκαστον σεισμόν και εμπρησμόν», όπου ο ποιητής παρακαλεί το Θεό: «πασαν την πολιτείαν περίσωσον πάνσοφε δυνάστα» (Hymnes V, κε' στροφή, 5^{ος} στίχος, σελ. 498). Η επανάληψη των π και σ προσδίδει μουσικότητα στο στίχο.

18) Παρήχηση του συμφώνου ρ.

Η παρήχηση του ρ είναι εκείνη που επαναλαμβάνεται συχνότερα στο κείμενο των Ρωμανικών ύμνων, καθώς αρκετοί είναι οι στίχοι στους οποίους τη συναντάμε. Ακολουθούν κάποιες (οι πιο χαρακτηριστικές, κατά την κρίση μου) περιπτώσεις. Έτσι, στον ύμνο «Εις τον Νωε», πληροφορούμαστε ότι στην κιβωτό είχαν συγκεντρωθεί όλων των ειδών τα ζώα: «...ηθροισμένων θηρων αγρίων» (Hymnes I, θ' στροφή, στίχος 1^{ος}, σελ. 114), «...ακάθαρτα, τα καθαρά, ως γέγραπται» (Hymnes I, θ' στροφή, στίχος 8^{ος}, σελ. 114). Αυτή η συγκέντρωση έγινε από τον Νωε κατ' εντολή του Θεού, για να ξεκινήσει ο κατακλυσμός, ο οποίος διήρκεσε σαράντα μερόνυχτα.

Στον ύμνο «Εις την πόρνην» ο Μελωδός μας αφηγείται το περιστατικό της πόρνης, η οποία μετανόησε για τις αισχρές της πράξεις και ήθελε να πλύνει με μύρο τα πόδια του Ιησού. Όπως γνωρίζουμε, ο Ιησούς την συγχώρεσε και την δέχθηκε στην πατρική αγκαλιά του. Ο Ρωμανός παρακαλεί στο τέλος κάθε

στροφής του ποιήματός του τον Ιησού: «*ρυσαι με του βορβόρου των έργων μου*» (*Hymnes* III, προοίμιο 1, στίχ. 3, σελ. 20, επαναλαμβάνεται με ελαφρές παραλλαγές, αφού είναι το εφύμνιο). Λίγες σελίδες πιο κάτω η ίδια η πόρνη δηλώνει ότι επιθυμεί να αλλάξει ζωή, να κάνει μια καινούργια αρχή: «*αναχωρω των αρχαίων ίνα αρέσω...*» (ιδ' στροφή, στίχος 8, σελ. 26).

Παρήχηση στο γράμμα **ρ** έχουμε και στο κοντάκιο «*Εις τους πέντε άρτους*». Είναι γνωστός ο χορτασμός των «*πεντακισχιλίων*», ο θαυματουργικός πολλαπλασιασμός των πέντε άρτων. Επικαλούμενος ο ποιητής τον Χριστό γράφει: «*ότι υπάρχεις, σωτήρ, άρτος αφθαρσίας επουράνιος*» (*Hymnes* III, Προοίμιο, 4^{ος} στίχος, σελ. 110 – επαναλαμβάνεται στο τέλος κάθε στροφής του ποιήματος, καθώς είναι το εφύμνιο του ύμνου). Είναι νομίζω, χαρακτηριστικό ότι όλες οι λέξεις του στίχου (εκτός από το «*ότι*») περιέχουν από μία φορά το γράμμα **ρ**.

Η επανάληψη του **ρ** παρατηρείται και πάλι στον ίδιο ύμνο, μερικούς στίχους πιο κάτω. Στο δεύτερο στίχο της ε' στροφής (σελ. 114), ο υμνωδός δηλώνει ότι επιθυμεί να υπενθυμίσει πως έγινε το θαύμα: «*γεωργου <τε> και ιατρον παρόντος εν τη ερήμω*», ενώ στην κα' στροφή, στον 2^ο στίχο (σελ. 128), σημειώνει ότι ο ανθρώπινος νους δεν μπορεί να συλλάβει «*πως οι άρτοι οι ορατοί επέρρεον αοράτως*». Νομίζω πως η παρήχηση του **ρ** είναι ιδιαίτερα αισθητή στα αποσπάσματα αυτά και δεν επιδέχεται επιπλέον σχολιασμό.

Μια πολύ ωραία παρήχηση του συμφώνου **ρ** συναντάμε και στο «*Ετερον κοντάκιον της Αγίας Αικατερίνης*», το οποίο εμπεριέχεται στον Πατριακό Κώδικα 212. Στο f. 73^r, του κώδικα διαβάζουμε «*Ρητορεύει σήμεραν Αικατερίνα η μάρτυς*» (Τωμαδάκης, β' τόμος, σελ. 91').³⁶

19) Παρήχηση των συμφώνων **ρ,β,θ**.

Για το περιεχόμενο του κοντακίου «*Εις τους Αγίους Αναργύρους*», έχω κάνει λόγο και στη σελ. 25 της συγκεκριμένης εργασίας μου. Εδώ, οφείλω να επαναλάβω ότι την στιγμή που η δαιμονιζόμενη γυναίκα ήταν έτοιμη να πέσει στον γκρεμό παρεμβαίνουν θαυματουργικά οι Άγιοι Κοσμάς και Δαμιανός και

τη σώζουν από τον κίνδυνο. Θριαμβολογώντας ο ποιητής για τη νίκη του καλού έναντι στο κακό αναφέρει ότι ο δαίμονας «*ορύζας βόθρον εβοθρίσθη*» (Τωμαδάκης, επίμετρο δ' τόμου, κη' στροφή, στίχος 338, σελ. 141).

20) Για την παρήχηση των συμφώνων ρ,γ (δες σελ. 18 της συγκεκριμένης εργασίας μου)

21) Παρήχηση των συμφώνων ρ,τ,ν.

Στον ύμνο «*Εις τον Ιωσήφ*», ο Μελωδός παρουσιάζει το κεντρικό πρόσωπο του κοντακίου του με πολύ θετικά χαρακτηριστικά. Ο Ιωσήφ είναι ο δίκαιος, ο σοφός, ο ηθικός και εκείνος που: «*ρητόρων ανώτερος οφθείς, ο νεώτερος Αιγύπτου εδέσποσεν*» (Hymnes I, ιζ' στροφή, 1^{ος} στίχος, σελ. 220).

Σε έναν ακόμα στίχο ενός άλλου ύμνου που είναι αφιερωμένος «*Εις τα Άγια Φώτα*», όπου ο Ρωμανός παρουσιάζει τον Ιησού να ζητάει από τον Ιωάννη τον Πρόδρομο να τον βαπτίσει, έχουμε την ίδια παρήχηση. Διαβάζουμε: «*ρητων αρρήτων και φρικτων ακούσας ο εκ στείρας...*» (Hymnes II, ιβ' στροφή, 1^{ος} στίχος, σελ. 250).

Το ρωμανικό κοντάκιο «*Εις την αγίαν Πεντηκοντήν*» είναι, όπως δηλώνει και ο τίτλος του, αφιερωμένο στο ασύλληπτο θαύμα της Πεντηκοστής, δηλαδή στην «*Πνεύματος επιδημίαν και προθεσμίαν επαγγελίας και ελπίδος συμπλήρωσιν*», όπως την ορίζει ο Θεολόγος.³⁷ Ο Ρωμανός κάνει λόγο για τις θαυματουργικές «*πύρινες γλώσσες*» και τονίζει την υπεροχή της χριστιανικής λατρείας έναντι της εθνικής των Ελλήνων (=ειδωλολατρών, για την εποχή του υμνωδού): «*τι φαντάζονται προς Άρατον τον τρισκατάρατον;*» (Hymnes V, ιζ' στροφή, 4^{ος} στίχος, σελ. 204). Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η λέξη «*Άρατον*» επαναλαμβάνεται ακουστικά μέσα στη λέξη «*τρискаτάρατον*». Αν και πρέπει να είναι «*δάνειο*» ο στίχος, είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι επιλέγει να τον εντάξει στο «*σώμα*» του ύμνου του.

22) Παρήχηση των συμφώνων σ,λ.

Στον ύμνο «Εις τον πειρασμόν του Ιωσήφ» διαβάζουμε ότι η γυναίκα του Πετεφρή έκανε ανήθικες προτάσεις στον Ιωσήφ, αλλά δεν κατάφερε «σαλευσαι τον ασάλευτον πύργον (=τον Ιωσήφ)» (*Hymnes* I, 1^η στροφή, 2^{ος} στίχος, σελ. 274). Την ίδια παρήχηση (σ,λ) «ακούμε» και στο κοντάκιο «Εις την αιμόρρουν», θέμα του οποίου είναι η αιμορραγούσα γυναίκα, η οποία αγγίζει το ένδυμα του Ιησού χωρίς, όπως πιστεύει, να την αντιληφθεί. Αγγίζει τον Κύριο για να γίνει καλά, να σταματήσει την αιμορραγία της. Το θαύμα πραγματοποιείται και η γυναίκα γιατρέυεται.

Κατά κάποιο τρόπο «κλέβει» την υγεία της από τον Κύριο, χωρίς να γνωρίζει όμως ότι και εκείνος πήρε την ανταμοιβή του, αφού κέρδισε την ψυχή της. Ο Μελωδός απευθύνεται στον ακροατή του: «Μαθειν θελεις σαφως πως σεσύληται ο σωτηρ και εσύλησεν, ακροατα;» (*Hymnes* III, 8^η στροφή, στίχος 1^{ος}, σελ. 88). Και στις δύο παροαναφερθείσες περιπτώσεις, η παρήχηση δημιουργείται κυρίως από την παράθεση (=τοποθέτηση δίπλα – δίπλα) συγγενικών ετυμολογικά λέξεων ή ίδιων λέξεων («σεσυληται, εσύλησεν»).

23) Παρήχηση των συμφώνων σ,ρ,κ.

Το κοντάκιο, «Εις τον εσχηκότα τον λεγεωνα των δαιμόνων» έχει ως θέμα του ένα ακόμα θαύμα του Ιησού τη λύτρωση ενός δαιμονισμένου άνδρα από τα δαιμόνια που τον καταδυνάστευαν. Σε ένα στίχο του συγκεκριμένου ύμνου παρουσιάζεται ο ίδιος ο Χριστός ως ομιλών πρόσωπο απευθυνόμενο στους ακροατές του ποιητικού λόγου. Μέσα από τα λόγια του ξεκαθαρίζει το σκοπό της Ενσαρκώσεώς Του «ίνα το γένος κατ[ά]ρας λυτρώσωμαι (στίχος 4) το συγγενές της σαρκός μου, διο και σεσάρκωμαι (στίχος 5)» (*Hymnes* III, 18^η στροφή, σελ. 66). Η επανάληψη των συγγενικών λεκτικών τύπων «σαρκός σεσάρκωμαι», δημιουργεί έντονη παρήχηση.

24) Παρήχηση του συμφώνου τ.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα επανάληψης του συμφώνου τ σε στίχο κοντακίου διαβάζουμε στο «Κοντάκιον των Αγίων Τριών Παίδων». Ο ειδωλολάτρης βασιλιάς, λίγο πριν πάρει την απόφαση να ρίξει τους τρεις χριστιανούς νέους στην πυρά, εκφωνεί ένα λόγο με τον οποίο τους παρακαλεί να συνετιστούν. Εκείνοι όμως *«εγέλασαν την τοςάυτην ματαιότητα του άνακτος»* (*Hymnes I*, ιβ' στροφή, 2^{ος} στίχος, σελ. 378).

25) Παρήχηση των συμφώνων τ,π.

Την ιδέα ότι η κιβωτός του Νώε, η οποία προστάτευσε μέσα της τη ζωή, προεικόνισε την Θεοτόκο η οποία ασφάλισε επίσης τη ζωή (=τον Χριστόν) εκφράζει ο Ρωμανός στα «Στιχηρά εις την γέννησιν 4». Πιο συγκεκριμένα, στον ΙΙ τόμο των Ύμνων της Παρισινής έκδοσης³⁸ (*Hymnes II*), στον 1^ο στίχο της κδ' στροφής (σελ. 154) διαβάζουμε: *«Τύπος κιβωτου προτετύπεται Παρθένος»*. Οι λέξεις «τύπος» και «προτετυπεται» έχουν κοινή ετυμολογική ρίζα, και γι' αυτό «ακούγεται» καθαρά η επανάληψη των συμφώνων τ,π.

26) Παρήχηση των συμφώνων τ,ρ.

Ο Ιησούς, με τη γέννηση του έσωσε το γένος των ανθρώπων από τον διώκτη και εχθρό του, τον διάβολο. Η αντίληψη αυτή διατυπώνεται και στο «Κοντάκιον εις την Αγίαν Γέννησιν του Κυρίου ημων Ιησου Χριστου». Στο 8^ο στίχο της γ' στροφής σελ. 92 (*Hymnes II*) ο Μελωδός γράφει: *«και ταυτης (της Θεοτόκου) γονή έτρωσε τον τρώσαντά με»*. Η μελωδικότητα του ύμνου από την επανάληψη των γραμμάτων τ,ρ είναι εμφανής.

Την επανάληψη των ίδιων γραμμάτων συναντάμε και στον πρώτο ύμνο «Εις την γέννησιν», όπου η Παρθένος εκφράζει ενδόμυχα τον προβληματισμό της για την ασύλληπτη σύλληψη του Ιησού. Διαβάζουμε: *«Τα τοιαυτα ρητα εν απορρήτω λέγουσα»* (*Hymnes II*, δ' στροφή, 1^{ος} στίχος, σελ. 54).

27) Παρήχηση του συμφώνου φ.

Η συγκεκριμένη παρήχηση (φ) είναι συχνότατη, όπως και η παρήχηση του ρ. Τα παραδείγματα που ακολουθούν είναι από τα πιο χαρακτηριστικά.

Στον ύμνο «Εις τον Αδάμ και την Εύαν» ο Ρωμανός αφηγείται μέσα από την ποιητική γραφίδα του την γνωστή ιστορία της πτώσεως των Πρωτοπλάστων από τον Παράδεισο. Σε κάποιο σημείο του ύμνου του αυτού διευκρινίζει ο υμνωδός ότι τον Αδάμ δεν μπόρεσε να τον δαγκώσει το φίδι – διάβολος, κατάφερε όμως να τον θανατώσει ένα πιο φοβερό φίδι (=η Εύα). Η Εύα «...εφάνη... οφιωδέστερος όφισ τούτου του όφεως» (*Hymnes* I, 1^η στροφή, 3^{ος} στίχος, σελ. 88).

Η παρήχηση του φ είναι πραγματικά πολύ χαρακτηριστική, έτσι ώστε δεν χρειάζεται ιδιαίτερο σχολιασμό. Ένα πολύ ωραίο σχόλιο πάντως πάνω στην επανάληψη του φ στον παραπάνω στίχο έχει γράψει ο Δ. Ε. Κουτρομπάς, ο άνθρωπος που εκδίδει το συγκεκριμένο κοντάκιο στην έκδοση του Ν.Β. Τωμαδάκη. Αναφέρει λοιπόν: «Παρήχησις του φ. Ούτω και δια των ομορρίζων λέξεων νομίζει κανείς ότι ακούει τον επικίνδυνον συριγμόν του ετέρου αυτου όφεως!». ³⁹

Παρήχηση του φ παρατηρείται και στο κοντάκιο «Εις τα άγια νήπια», το οποίο αναφέρεται στη σφαγή των νηπίων, που πραγματοποιήθηκε ύστερα από την εντολή του Ηρώδη. Ο Ρωμανός περιγράφει αναλυτικά εκείνη την τρομακτική νύκτα. Σε κάποιο σημείο της περιγραφής του διαβάζουμε: «*Νεφέλης φωτεινης εφapλουμένης*» (*Hymnes* II, 3^η στροφή, 1^{ος} στίχος, σελ. 214). Ο υμνωδός έχει πραγματικά πολύ ακριβοδίκαια «μοιράσει» το γράμμα φ στο στίχο αυτό, καθώς κάθε λέξη του στίχου έχει από ένα φ.

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό παράδειγμα παρήχησεως του γράμματος φ διαβάζουμε στο δεύτερο κοντάκιο του Ρωμανού «Εις την τριήμερον Ανάστασιν». Αναφερόμενος στον Αναστάντα Κύριο σημειώνει: «*φως φορει, φως πέμπει, φως εστι · τάχα φωτος υιος εστι*». (*Hymnes* IV, 1^η στροφή, 6^{ος} στίχος, σελ. 448). Είναι φανερό ότι είναι η επανάληψη της ίδιας λέξης σε διαφορετικές πτώσεις («φως, φωτος») που δημιουργεί την παρήχηση.

28) Παρήχηση των συμφώνων φ,λ.

Στον ύμνο «Εις την αγίαν Πεντηκοστήν», οι περισσότεροι μαθητές παρουσιάζονται να αισθάνονται ένα δέος ενώπιον των πύρινων γλωσσών. Ο Πέτρος όμως θεωρεί αδικαιολόγητο το φόβο, αφού το «*πυρ*» είναι θεόσταλτο. Όποιος το ακουμπήσει δεν καίγεται, παρά αποκτά θεία φώτηση. «*Τι δειλιωμεν άφλεκτον φλόγα λοιπόν*» (*Hymnes V*, ιβ' στροφή, 6^{ος} στίχος, σελ. 198). Οι λέξεις «*άφλεκτον*» και «*φλόγα*» είναι συγγενικές ετυμολογικά γι' αυτό και η παράθεσή τους (η τοποθέτηση δίπλα – δίπλα) δημιουργεί έντονη παρήχηση.

29) Παρήχηση των συμφώνων φ,λ,μ.

Λίγες μέρες πριν από το εκούσιο πάθος Του ο Ιησούς, σύμφωνα με τη μαρτυρία των Ευαγγελίων, έπλυνε τα πόδια των μαθητών του. Αυτό είναι το λεγόμενο επεισόδιο «*του νιπτήρα*», το οποίο αποτελεί το κύριο θέμα πραγμάτευσης του Μελωδού στο κοντάκιο του «Εις τον νιπτήρα». Ανάμεσα στους μαθητές είναι και ο Ιούδας, ο οποίος αναχωρεί βιαστικά από την αίθουσα, όπου γίνεται «*ο νιπτήρας*», για να προδώσει το δάσκαλο του με ένα φιλί.

Γι' αυτό το φιλί γράφει ο ποιητής: «**Φίλημα** σον προσφέρεις; **Φίλημα** ποιον, άφρον; **Φίλημα** προδοσίας» (*Hymnes IV*, κα' στροφή, 6^{ος} στίχος, σελ. 94). Η τριπλή επανάληψη της λέξης «*φίλημα*» δημιουργεί την παρήχηση και εντυπωσιάζει τον ακροατή του ψαλμού.

Την παρήχηση των ίδιων συμφώνων (φ,λ,μ) σημειώνουμε και στον δεύτερο ύμνο «Εις την Ανάστασιν». Στο συγκεκριμένο ύμνο παρουσιάζονται οι σταυρωτές του Ιησού να ζητούν από τον Πιλάτο φρουρά για να μην κλέψουν το σώμα του δασκάλου τους οι μαθητές του και ύστερα αρχίσουν να διαδίδουν ότι αναστήθηκε ο Ιησούς. Ο Πιλάτος τους καθησυχάζει καθώς, όπως πιστεύει, κανείς δεν ασχολείται με τους νεκρούς φίλους: «*Ο φιλων φίλον φιλει μέχρι μνήματος*». (*Hymnes IV*, ζ' στροφή, 4^{ος} στίχος, σελ. 436). Πραγματικός δεξιοτέχνης στις παρηγήσεις, ο Ρωμανός επιλέγει να παραθέσει 3 συγγενικές ετυμολογικά και ακουστικά λέξεις (*φιλων, φίλον, φιλει*).

30) Παρήχηση των συμφώνων φ,ρ,τ.

Στα «Στιχηρα εις την γέννησιν 4», ο Ρωμανός διαπραγματεύεται το ζήτημα της ασπόρου γεννήσεως του Κυρίου. Είναι ένα ασύλληπτο γεγονός «*Αφραστον, φρικτον το μωστη[ριον του Λόγου]*» (*Hymnes* II, κε' στροφή, 1^{ος} στίχος, σελ. 154). Το «βάρος» της παρηγήσεως του συγκεκριμένου στίχου το έχει βέβαια η γειτνίαση των λέξεων «*Αφραστον, φρικτόν*».

31) Παρήχηση των συμφώνων χ,λ.

Στο Άγιο Πάθος του Ιησού είναι αφιερωμένος ο «Εις το Πάθος ψαλμός Ρωμανου». Σύμφωνα με τα γραφόμενα του Μελωδού, ο Ιησούς χλευάστηκε, ραπίστηκε, σταυρώθηκε και αναστήθηκε για να σωθεί ο Αδάμ (=η ανθρωπότητα). Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει ότι ο Ιησούς: «*ενεδύθη θέλων (στιχ. 8) χλαίνην εις χλεύην ίνα χορεύη ο Αδαμ*» (*Hymnes* IV, κα' στροφή, 9^{ος} στίχος, σελ. 228). Η επανάληψη των συμφώνων χ,λ και η ακουστική ομοιότητα των δύο λέξεων «*χλαίνην – χλεύην*», εντυπωσιάζουν τον ακροατή του ψαλμού.

32) Παρήχηση των συμφώνων χ,ρ.

Στον ύμνο του «Εις τον Ευαγγελισμόν της Υπεραγίας Θεοτόκου», ο Ρωμανός χαιρετίζει την Παναγία με αλληπάλληλα «*χαιρε*», δημιουργώντας μια έντονη συνεχιζόμενη παρήχηση των γραμμάτων χ,ρ. Οι στίχοι που ακολουθούν, αποδεικνύουν την ορθότητα του ισχυρισμού αυτού

«χαιρε ακήρατε χαιρε κορη (στίχος 7)

χαιρε σεμνη, χαιρε τερπνη και καλη, χαιρε εύειδε (στίχος 8)

χαιρε άσπορε, χαιρε άφθορε, χαιρε μητερ άνανδρε (στίχος 9)

χαιρε νύμφη άνύμφευτε» (στίχος 10)

(*Hymnes* II, στροφή α', στίχοι 7-10, σελ. 22).⁴⁰

Είναι εμφανές ότι υπάρχει μία επαναλαμβανόμενη παρήχηση των γραμμάτων χ,ρ, η οποία υπερέχει κάποιων άλλων δευτερόντων παρηγήσεων όπως π.χ. στο στίχο 7, της παρηγήσεως του συμφώνου κ., «*ακήρατε... κόρη*», και στο στίχο 10 των συμφώνων ν,μ,φ: «*νύμφη άνύμφευτε*».

33) Παρήχηση των συμφώνων ψ,χ,μ.

Εντονότατη παρήχηση δημιουργείται από την επανάληψη της φράσης «*ψυχή μου*» στον 8^ο στίχο, της α΄ στροφής του ύμνου «*Εις την Σαμαρείτιδα*» (*Hymnes* II, σελ. 330). Η Σαμαρείτιδα συνομιλεί με τον Κύριο, του προσφέρει νερό από το «φρέαρ του Ιακώβ» και συγχωρείται για τις ανομίες της, αφού τρέχει να διαδώσει στους συμπολίτες της το χαρμόσυνο μήνυμα της άφιξης του Ιησού. Όπως η Σαμαρείτιδα, θέλει να συγχωρεθεί και ο Μελωδός, γι' αυτό και καλεί την ψυχή του σε εγρήγορση: «*Ψυχή μου, μη αμέλει, ψυχή μου, εμπορεύου, ψυχή μου δος και λάβε*».

34) Παρηγήσεις σχετικές με το όνομα του Αγίου, στον οποίο είναι αφιερωμένο το κοντάκιο.

Στη συγκεκριμένη υποενότητα της εργασίας μου θα παρουσιάσω δύο ιδιαίτερες περιπτώσεις παρηγήσεων. Η ιδιαιτερότητά τους έγκειται στο γεγονός ότι ο Ρωμανός τις δημιουργεί, «*εκμεταλλεόμενος*» το όνομα του Αγίου στον οποίο απευθύνει το κοντάκιό του.

Η πρώτη περίπτωση αφορά στον ύμνο «*Εις τον Άγιον Θεόδωρον*». Ο Ρωμανός απευθύνεται στον Άγιο λέγοντάς του ότι οι χριστιανοί τον υμνούν. «*ότι δώρημα μέγα δεδώρησαι*» (Τωμαδάκης Α΄, α΄ στροφή, 10^{ος} στίχος, σελ. 230). Είναι εμφανές ότι ο Ρωμανός ερμηνεύει, κατά κάποιο τρόπο, το όνομα *Θεόδωρος* και δημιουργεί τη συγκεκριμένη παρήχηση.

Κάτι ανάλογο παρατηρούμε και στο «*Κονδάκιον του αγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου*» το οποίο παραδίδεται τόσο από τους Σιναϊτικούς κώδικες 925 (Τωμαδάκης Γ΄ τόμος, σελίδα πβ΄) και 926 (Τωμαδ. Γ΄ τόμος, σελ. ριβ΄), όσο και από τον Πατμιακό 212 (Τωμαδ. Β΄ τόμος, σελ. ρπθ΄).⁴¹ Ο ύμνος ξεκινάει ως εξής:

*«Γεωργηθεις υπό Θεου ανεδείχθης
της ευσεβείας γεωργός τιμιώτατος»* (F. 88^r)

Μπορεί οι δύο λέξεις «*γεωργηθείς... γεωργός*» που σχετίζονται με το όνομα του υμνολογούμενου Αγίου Γεωργίου να μην είναι στην ίδια σειρά, όμως η παρήχηση εξακολουθεί να είναι ισχυρή και να δηλώνει την ταυτότητα του Αγίου, στον οποίο είναι αφιερωμένο το συγκεκριμένο κοντάκιο.

Έχοντας πια ολοκληρώσει την υποενότητα της εργασίας μου για τις παρηγήσεις στο Ρωμανικό κείμενο, οφείλω να επισημάνω ότι υπάρχουν αρκετές ακόμα Ρωμανικές παρηγήσεις, οι οποίες δεν καταγράφονται εδώ. Περιορίστηκα στα, κατά την κρίση μου, πιο αντιπροσωπευτικά παραδείγματα και λόγω των στενών ορίων που εκ των πραγμάτων τίθενται σε μια σεμιναριακή εργασία και λόγω του ότι θεώρησα άσκοπο το να κουράσω τον αναγνώστη μου με δευτερεύοντα παραδείγματα.

Η Αντίθεση του λόγου.

Το επόμενο σχήμα λόγου, το οποίο συναντάμε με μεγάλη συχνότητα στο κείμενο των Ρωμανικών κοντακίων, είναι η Αντίθεση. Σύμφωνα με τον Θ. Ξύδη: «(η Αντίθεση) είναι μια ιδιορρυθμία του λόγου, ένα ρητορικό σχήμα που συνδέεται με τη σημασία των λέξεων και με την πληρότητα του ίδιου του λόγου... Δύο όροι συγκρίσεως αναπνέουν στην αντίθεση του λόγου, κι έχει αυτή ως αποτέλεσμα την αναλογία ή δυσαναλογία των συγκρινομένων».⁴²

Πάντως, ανάμεσα στα δύο αντιθετικά μέλη το ένα είναι συνήθως το ισχυρότερο, κάποιες φορές το πρώτο, κάποιες άλλες το δεύτερο.

Αναφορικά με τα υποκείμενα της αντίθεσης είναι άλλοτε δύο διαφορετικά, άλλοτε όμως είναι οι διαθέσεις της ψυχής του ίδιου προσώπου υποκείμενα. Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο για την αντίθεση είναι ότι μπορεί να επισημαίνεται μέσα στην ίδια πρόταση ή ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες κύριες προτάσεις, καταφατικές ή αποφατικές. Βέβαια, «η αντίθεση του καταφατικού σε προηγούμενο αποφατικό, ή και αντίστροφα, είναι η συνηθέστερη. Η αντίθεση αυτή τείνει προς μια ισχυρή κάθε φορά έμφαση».⁴³

Ισχυρότατη, γεμάτη έμφαση είναι επίσης η αντίθεση που «ανιχνεύεται» ανάμεσα σε προτάσεις που συνδέονται με αντιθετικούς συνδέσμους, ενώ λιγότερο εμφανής σε προτάσεις που συνδέονται παρατακτικά, με συμπλεκτικούς συνδέσμους.

Τέλος, είναι αξιοσημείωτο ότι η αντίθεση στο λόγο πρέπει να συσχετιστεί με την αντίθεση στη λογική, καθώς περιλαμβάνει σχέσεις εννοιών και κρίσεων, οι οποίες αλληλοαποκλείονται. Εκείνο που είναι αναγκαίο να τονιστεί σ' αυτό το

σημείο είναι ότι αντιτίθεται λέξη προς λέξη και έννοια προς έννοια, καθώς τις περισσότερες φορές η αντίθεση επικεντρώνεται στην έννοια της λέξης, είτε αυτή είναι ρήμα, είτε ουσιαστικό, είτε επίθετο.

Τελειώνοντας τις σύντομες εισαγωγικές μου παρατηρήσεις για το σχήμα της Αντίθεσης στο λόγο, θα ήθελα να αναφέρω το συμπέρασμα του Θ. Ξύδη για την αναγκαιότητα ύπαρξης του συγκεκριμένου σχήματος λόγου στην υμνογραφία. Γράφει λοιπόν ο Ξύδης: «...η αντίθεση στο λόγο των κειμένων των Υμνογράφων σώζει από μία λεκτική αδράνεια. Η βούληση των υμνογράφων δεν ληθαργεί με τον τρόπο αυτό της εκφράσεως. Με τη συσσώρευση του ύφους στα ποιήματά τους... επιτυγχάνουν οι υμνογράφοι και οι μελωδοί το δύσκολο εκείνο κατόρθωμα, που χαρακτηρίζει τη μεγάλη ποίηση: το ύψος».⁴⁴

Ύστερα από τα παραπάνω μπορούμε να προχωρήσουμε στην παράθεση συγκεκριμένων παραδειγμάτων αξιοποίησης του σχήματος της αντίθεσης από το Ρωμανό. Ακριβώς επειδή τα παραδείγματα αυτά είναι πάμπολλα, θα γίνει μία προσπάθεια να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες.

Η πρώτη κατηγορία θα αφορά στην αντίθεση που επισημαίνεται από τον αναγνώστη λόγω της «γεινίασης» δύο ή περισσότερων λέξεων ή φράσεων, με αντιτιθέμενη (αντίθετη) μεταξύ τους σημασία (π.χ. πλούσιος – φτωχός).

Η δεύτερη κατηγορία θα αναφέρεται σε αντιτιθέμενες καταστάσεις – πραγματικότητες (π.χ. η μεταθανάτια ανταμοιβή των δικαίων και η καταδίκη των αμαρτωλών). Πρόκειται για τις λεγόμενες ψυχολογικές αντιθέσεις, οι οποίες αφορούν στη διαφορετικότητα – αντίθεση του ήθους και της ψυχολογίας δύο προσώπων ή στη διαφορετικότητα – αντίθεση δύο τόπων ή δύο χρονικών στιγμών. Είναι αξιοσημείωτο ότι στα παραδείγματα αυτής της δεύτερης κατηγορίας οι αντίθετες λέξεις έχουν δευτερεύοντα ρόλο καθώς «χρησιμοποιούνται», από τον ποιητή για να παρουσιαστεί το σύνολο κάποιων αλληλοαποκλειόμενων περιγραφών – καταστάσεων, οι οποίες έχουν και τον πρώτο ρόλο έναντι των αντίθετων λέξεων που τις αποτελούν – δημιουργούν.

Τέλος, θα υπάρξει και μία τρίτη κατηγορία, η οποία θα αφορά άλλες αντιθέσεις, που δεν μπορούν να συμπεριληφθούν στην δύο προηγούμενες

κατηγορίες. Οι αντιθέσεις αυτές επικεντρώνονται στην ακατανόητη, για τον απλό άνθρωπο νου, σύλληψη του Ιησού, αλλά και στην ανωτερότητα του χριστιανικού πολιτισμού, έναντι του ελληνικού - εθνικού.

1) Αντίθεση στο λόγο – «γεινίαση» αντίθετων λέξεων.⁴⁵

Παραδείγματα:

Hymnes I⁴⁶

Ύμνος: «ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΔΑΜ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΑΝ»

- ◇ Ο ύμνος αυτός είναι, όπως άλλωστε αναφέρεται και στον τίτλο του, αφιερωμένος στους προπάτορες του γένους των ανθρώπων, στον Αδάμ και την Εύα. Στον 6^ο στίχο της α΄ στροφής, σελ. 72, ο Ρωμανός επαινεί τους προφήτες, οι οποίοι, (σε αντίθεση με τους Πρωτοπλάστους, που δεν νήστεψαν τον απαγορευμένο καρπό), τήρησαν τις νηστείες και έτσι: «μέτοχοι γεγόνασι (στίχος 5) των χορών των ουρανίων, οι επίγειοι» (στίχος 6, *Hymnes I*). Είναι εντονότατη η αντίθεση που δημιουργείται στο λόγο από την γεινίαση των αντίθετων λέξεων «ουρανίων» και «επίγειοι».
- ◇ Λίγες μόνο στροφές πιο κάτω (η΄ στροφή, σελ. 78), ο υμνωδός αναφέρεται στην εντολή του Υψίστου προς τους Πρωτοπλάστους να φάνε από όλους τους καρπούς και να «νηστέψουν» ένα, «ιν' όλων τούτων (στίχος 7^{ος}) εν απολαύσει γένη και θανάτου μη γένη υπεύθυνος» (*Hymnes I*, η΄ στροφή, στίχος 8, σελ. 78). Η διπλή επανάληψη του ίδιου ρήματος (*γένη*), στη μία περίπτωση με καταφατική σημασία (*γένη*) και στην άλλη με αποφατική (*μη γένη*), εντείνει την ύπαρξη της αντίθεσης στο λόγο.

Η Εύα όμως θα είναι εκείνη που πρώτη θα παραβιάσει την εντολή του Θεού. Εξαπατημένη από το φίδι, θα φάει τον καρπό του δέντρου της γνώσης του καλού και του κακού και θα παροτρύνει και τον Αδάμ να πράξει το ίδιο. Ένα από τα επιχειρήματα που χρησιμοποιεί για να πείσει τον άνδρα της είναι ότι, αν και δοκίμασε, δεν πέθανε, όπως τους είχε πει

ο Θεός, αλλά ζει: «φαγούσα γαρ ουκ ενεκρώθην... ζώσα σοι νυν παραγέγονα» (*Hymnes* I, 1η' στροφή, στίχοι 2-3, σελ. 88). Η Εύα, βέβαια, είναι ήδη νεκρή πνευματικά, αλλά δεν το ξέρει. Πάντως, η συνύπαρξη του ρηματικού τύπου, που «φέρει μέσα του» την έννοια του θανάτου (*ενεκρώθην*), με εκείνον, που εμπεριέχει την έννοια της ζωής (*ζώσα*), συντελεί στη δημιουργία ισχυρού αντιθετικού νοήματος.

Ύμνος: «Εις την θυσίαν του Αβραάμ»

Στον συγκεκριμένο ύμνο, που αφηγείται το επεισόδιο της εντολής του Υψίστου προς τον Αβραάμ να θυσιάσει το γιο του Ισαάκ, είναι πολλά τα παραδείγματα δημιουργίας αντίθεσης στο λόγο από την συνύπαρξη δύο ή περισσότερων αντιθετικών λέξεων.

Έτσι λοιπόν, όταν ο Ρωμανός φαντάζεται τον Αβραάμ να ανεβαίνει με το γιο του το όρος της θυσίας τον θαυμάζει: «σε τον πρεσβύτην ο νεος εγώ» (*Hymnes* I, α' στροφή, στίχος 1, σελ. 140), καθώς πιστεύει πως: «ου (= του Αβραάμ) έκαμνον πόδες αλλ' ηνδρίζετο...» (στίχος 6, σελ. 140). Οι υπογραμμισμένες λέξεις είναι φορείς αντιθετικού νοήματος, το οποίο και εντείνεται από την παράθεσή τους (= τοποθέτηση δίπλα – δίπλα).

Αντίθεση από την γειννίαση λέξεων που έχουν την ακριβώς αντίθετη σημασία επισημαίνεται και στις σκέψεις που κάνει ο γέροντας Αβραάμ, καθώς κατευθύνεται προς τον τόπο της θυσίας. Αναρωτιέται λοιπόν: «όν έλυσα σπαργάνων πως δεσμήσας φονεύσω;» (δ' στροφή, 6^{ος} στίχος, σελ. 142) και εκφράζει την αδυναμία του να πράξει το έγκλημα αυτό: «ου γέγονα τροφεύς, σφαγευς ου γίνομαι» (δ' στροφή, 8^{ος} στίχος, σελ. 142). Είναι εμφανές, νομίζω, ότι «παράγονται» αλληλοσυγκρουόμενα νοήματα εξαιτίας της ύπαρξης των αντιθετικών ζευγών: «έλυσα – δεσμήσας, γέγονα – ου γίνομαι» και «τροφευς – σφαγευς».

Το αντιθετικό ζεύγος *γονευς – σφαγεύς* το συναντάμε, κάπως διαφοροποιημένο, και σε άλλες στροφές του ίδιου ύμνου: Έτσι στη γ' στροφή, στίχος 6^{ος}, σελ. 152, διαβάζουμε: «σπορευς πέλεις και σφαγεύς

μέλλεις» και στη ιδ': «γενέτη, φονευτη... γονεύς σφαγεύς» (στίχοι 7-8, σελ. 152).

- ◇ Στην αμέσως επόμενη στροφή παραδέχεται ο Αβραάμ πως, όταν σκέφτεται την εντολή του Υψίστου να θυσιάσει το μοναχοπαίδι του: «γέλως μου εις πένθος τρέπεται και δάκρυα» (ε' στροφή, 3^{ος} στίχος, σελ. 144). Είναι πραγματικά μεγάλος ο σπαραγμός του καθώς: «τα ροδίζοντα χείλη νυν αδόνητα δείξω» (ε' στροφή, 7^{ος} στίχος, σελ. 144). Η συνύπαρξη μέσα στον ίδιο στίχο της χαράς (γέλως) και της λύπης (πένθος – δάκρυα), της ζωής (ροδίζοντα χείλη) και του θανάτου (αδόνητα), είναι εκείνη που δημιουργεί την αντίθεση.
- ◇ Την χρονική στιγμή όμως που ο πόνος του Αβραάμ έχει πια κορυφωθεί και ο ίδιος είναι έτοιμος να θυσιάσει το γιο του, ο φιλεύσπλαγχος Θεός: «ύψοθεν επέβλεψεν ο επιβλέπων αβύσσους...» (κ' στροφή, 1^{ος} στίχος, σελ. 158) και εμπόδισε την παιδοκτονία. Μέσα στον ίδιο στίχο εμπεριέχεται η έννοια του μεγάλου ύψους [ύψοθεν, επέβλεψεν ο επιβλέπων] (η πρόθεση επί- δηλώνει υψηλή εποπτεία)] και του αμέτρητου βάθους (αβύσσους). Σε αυτήν τη «συγκατοίκηση» οφείλεται η ύπαρξη της αντίθεσης στο συγκεκριμένο σημείο του λόγου.

Ύμνος: «Εις τον Ιωσήφ»

- ◇ Στην ιστορία του Ιωσήφ και των έντεκα αδελφών του έχω επανειλημμένα αναφερθεί στην ενότητα «Παρηγήσεις» της συγκεκριμένης εργασίας μου (δες σελ. 21 – 23 και 27). Για τον παραπάνω λόγο θεωρώ ότι είναι πια γνωστή στον αναγνώστη μου και δεν την επαναλαμβάνω. Στο σημείο αυτό θα υπενθυμίσω μόνο ότι ο Ιωσήφ έβλεπε προφητικά όνειρα, τα οποία με θεία φώτιση μπορούσε να εξηγήσει. Μέσα απ' αυτά τα όνειρα ήταν φανερό ότι ο Δημιουργός του επεφύλασσε ένα λαμπρό μέλλον. Την ιδέα ότι, ενώ ο Ιωσήφ κοιμόταν, ο Πλάστης ξαγρυπνούσε για το καλό του, διαβάζουμε στη β' στροφή, στίχος 8^{ος}, σελ. 204, του ύμνου: «αγρυπνων γαρ ο πλάστης σε τειχίζει υπνουντα» (Hymnes I). Το γειτόνεμα της αγρύπνιας (αγρυπνων) και του

ύμνου (*υπνουντα*), δημιουργεί ισχυρή αντίθεση.

Αντίθεση στο λόγο οφειλόμενη στην γεινίαση αντίθετων λέξεων συναντάμε και σε άλλα σημεία του συγκεκριμένου ύμνου. Έτσι, στη στροφή λγ', ο Ιωσήφ απευθυνόμενος στα αδέρφια του λέει: «αποδύσασθε αιδω και ενδύνασθε σθένος» (στίχος 8^{ος}, 236). Λίγο παρακάτω (στροφή λε'), όταν ο Ιακώβ βλέπει τους γιους του να επιστρέφουν, αναζωογονείται: «ο γηραλέος νέος γέγονεν» (στίχος 2, σελ. 238). Επίσης, στο τέλος του συγκεκριμένου ύμνου, εξαιρώντας ο Ρωμανός την υπεροχή της σωφροσύνης, παρουσιάζει ακόμα ένα αντιθετικό ζεύγος: «...τι αποτελεί η σωφροσύνη και η ακολασία τι αποκυει...» (*Hymnes* I, μ' στροφή, στίχοι 5-6, σελ. 244). Οι παραπάνω γειτονικές υπογραμμισμένες λέξεις είναι οι φορείς του αντιθετικού νοήματος του κάθε στίχου.

Ύμνος: «Εις τον πειρασμόν του Ιωσήφ»

Για να περιγράψει ο Μελωδός εναργέστερα το παράφορο πάθος που έτρεφε η γυναίκα του Πετεφρή για τον Ιωσήφ, τοποθετεί πολύ κοντά δύο λέξεις με αλληλοσυγκρουόμενα νοήματα. Έτσι αναφέρει: «αύτη... και παρόντος Ιωσηφ ωδυνατο... και απόντος ανεφλέγετο πλέον» (*Hymnes* I, ε' στροφή, στίχοι 11-12, σελ. 268). Δύο στροφές πιο κάτω (ζ' στροφή), ο υμνωδός, πάλι μέσα από το γειτόνεμα αντιθετικών λέξεων, αναδεικνύει την ανωτερότητα του χαρακτήρα – του ήθους του Ιωσήφ έναντι της συζύγου του Πετεφρή. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει ότι: «Ίδεν άσεμνον όψιν ο σεμνος νεανίας» (ζ' στροφή, 1^{ος} στίχος, σελ. 270), αλλά και ότι: «τω Ιωσηφ συνέπραττον άγγελοι, τη γυναικι δαίμονες» (ια' στροφή, στίχοι 13-14, σελ. 278).

Στην ιη' στροφή του ίδιου ύμνου, ο ποιητής παρουσιάζει «τον πειρασμό», τη γυναίκα του Πετεφρή, να παλεύει με τη Χάρη για το ποια από τις δυο θα επικρατήσει στην καρδιά και στη συνείδηση του Ιωσήφ: «καθειλκεν η Αιγυπτία,... η Χάρις ανθειλκε» (στίχος 6). Η Αιγυπτία πρότεινε: «Εμοι συγκοιμήθητι»... η Χάρις: «Εμοι συγρηγόρησον» (στίχοι 7-8, σελ. 286). Η γεινίαση των λέξεων «καθειλκε – ανθειλκε,

συγκοιμήθητι – συγρηγόρησον» είναι εκείνη που δημιουργεί την αντίθεση στο λόγο.

«Κοντάκιον των Αγίων Τριών Παίδων»

Οι «τρεις παίδες» πίστευαν στο Μεγαλοδύναμο Θεό γι' αυτό αρνούσαν να προσκυνήσουν τα είδωλα του βασιλιά Ναβουχοδονόσορα. Η τιμωρία τους ήταν θάνατος στην πυρά. Στην κβ' στροφή, οι «παίδες» είναι πλέον μέσα στην κάμινο, αλλά δεν καίγονται. Όσο πιο πολύ πυρακτώνουν την κάμινο οι στρατιώτες του Ναβουχοδονόσορα, τόσο πιο πολύ προσεύχονται και τόσο μεγαλύτερη δροσιά αισθάνονται εκείνοι, καθώς Άγγελος Κυρίου κατεβαίνει από τον ουρανό και τους δροσίζει. Έτσι, ο «καυτήριος τόπος ευκτήριος εγένετο» (*Hymnes I*, στίχος 7, σελ. 392). Η παράθεση (η δίπλα – δίπλα τοποθέτηση) των λέξεων με αντιθετική σημασία «καυτήριος – ευκτήριος» είναι εκείνη που συντελεί στην ύπαρξη του σχήματος της αντίθεσης στο λόγο.

Ύμνος: «Εις την Νινευην»

Στον ύμνο του Ρωμανού για την πόλη Νινευή συνυπάρχουν στον ίδιο στίχο η σκληρότητα με την πραότητα. Ο ποιητής είναι ο σκληρός ικέτης, ενώ ο Θεός είναι ο πράος βασιλεύς: «εγώ σκληρος οικέτης, συ δε πραος...» (*Hymnes I*, ιγ' στροφή, 9^{ος} στίχος, σελ. 422). Επίσης στη ιδ' στροφή, στίχο 2, σελ. 424 συναντάμε την παράξενη γεινίαση του θανάτου με τη ζωή: «...το θανειν ή το ζησαι με». Είναι, βέβαια, φανερό ότι οι προαναφερθείσες αξιοπρόσεκτες γεινιάσεις είναι υπεύθυνες για την ύπαρξη ισχυρής αντιθέσεως στο νόημα των συγκεκριμένων στίχων.

Hymnes II⁴⁷

«Εις τον Ευαγγελισμόν της Υπεραγίας Θεοτόκου»

Ο ύμνος αυτός περιγράφει το βιβλικό επεισόδιο της επίσκεψης του Αρχιστρατήγου των ουρανίων ταγμάτων, Γαβριήλ, στην Παρθένο Μαρία και της ανακοίνωσης στην δεύτερη της θαυματουργικής της

εγκυμοσύνης. Ο Ρωμανός παρουσιάζει τον Αρχάγγελο να απορεί για το: «πως ο υψηλος τοις ταπεινοις αγαπα συνεπάγεσθαι» (*Hymnes* II, β' στροφή, στίχος 4, σελ. 22). Εύκολα γίνεται, βέβαια, αντιληπτή η αντίθεση που δημιουργείται στο συγκεκριμένο στίχο από τη γεινίαση των αντίθετων μεταξύ τους λέξεων «ο υψηλός» και «τοις ταπεινοίς».

«Εις την γέννησιν 1»

Έντονη αντίθεση, που να προκύπτει από την συνύπαρξη αντιθετικών λέξεων, συναντάμε και στο ύμνο «Εις την γέννησιν 1». Παραθέτω τα, κατά την κρίση μου, πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα. Έτσι, ήδη από το *Προοίμιον* του ύμνου σημειώνουμε: «η γη το σπήλαιον τω απροσίτω προσάγει» (*Hymnes* II, στίχος 2, σελ. 50). Επίσης στην γ' στροφή: «ποιητά ουρανου, τι προς γηίνους ήλυθας;» (στίχος 2, σελ. 52), αλλά και στη ζ': «πενίαν πλουσίαν» (στίχος 3, σελ. 56), έχουμε αξιοπρόσεκτες γεινιάσεις, από τις οποίες «πηγάζουν» έντονες αντιθέσεις.

«Εις την Αγίαν Γέννησιν του Κυρίου ημων Ιησου Χριστου 2»

- ◇ Στο δεύτερο κοντάκιο για την Αγίαν Γέννησιν του Ιησού Χριστού γειτονεύει το έμψυχο με το άψυχο: «...και άψυχον πληρον ποιησάσης έμψυχον» (*Hymnes* II, ζ' στροφή, 8-9 στίχοι, σελ. 96) και η συμφορά με τη χαρά: «...απόσασθε την συμφοραν, τεκούσης μου την χαραν» (ι' στροφή, στίχοι 9-10, σελ. 100). Ακριβώς επειδή αυτές οι έννοιες είναι αντιθετικές μεταξύ τους, το γειτόνεμά τους προξενεί ισχυρή αντίθεση στο λόγο.

«Εις την γέννησιν 3»

- ◇ Αξιοσημείωτες γεινιάσεις λέξεων, οι οποίες να δημιουργούν αντίθεση στο λόγο, επισημαίνουμε και στον τρίτο ύμνο «Εις την γέννησιν». Έτσι, στη ζ' στροφή συνυπάρχουν το άνοιγμα με το κλείσιμο: «την δια πνεύματος ανεωχθειςαν και... μείνασα κεκλεισμένην»

(στίχοι 5-6, σελ. 124) και στη ιβ', η φωτιά με το νερό: «Το πυρ... είναι όμβρος επί σε» (στίχος 3, σελ. 128).

«Εις την Υπαπαντήν του Κυρίου»

- ◇ Ο συγκεκριμένος Ρωμανικός ύμνος παρουσιάζει το γνωστό επεισόδιο της Υπαπαντής, της υποδοχής του Ιησού στον ναό την τεσσαρακοστή μέρα ύστερα από τη γέννησή του. Όταν ο Κύριος προσεγγίζει την είσοδο του ναού, οι Άγγελοι μακαρίζουν τους ανθρώπους: «ότι τοις γηγενέσι εφάνη ευπρόσιτος ο αγγέλοις απρόσιτος» (β' στροφή, στίχος 5, σελ. 176). Λίγο αργότερα, όταν θα τον πάρει στην αγκαλιά του ο Συμεών, θα τον χαρακτηρίσει: «ορατον και αόρατον, χωρητον και αχώρητον» (στροφή η', στίχοι 3-4, σελ. 182). Είναι, νομίζω, εμφανές ότι η γεινίαση των υπογραμμισμένων αντιθετικών λέξεων, δημιουργεί έντονη αντίθεση.
- ◇ Στη συνέχεια του λόγου του Συμεών συναντάμε και άλλες αξιοπερίεργες γεινιάσεις, από τις οποίες προκύπτει η αντίθεση στο λόγο. Έτσι, στη ι' στροφή, απευθυνόμενος στην Παναγία, ξεκαθαρίζει το σκοπό της ελεύσεως του Ιησού στη γη. Ήρθε: «εις πτωσιν γαρ και ανάστασιν» (στίχος 2, σελ. 186), αλλά και: «ου... του πεσειν τους ισταμένους, αλλά τους πεσόντας μαλλον αναστησαι» (στίχοι 7-8, σελ. 186). Παρόλα αυτά θα είναι σημείο αμφιλεγόμενο: «άλλοι Θεόν μεν κηρύξουσιν, άλλοι... άνθρωπον και ασεβείας και ευσεβείας τα δόγματα κινούνται» (ιβ' στροφή, στίχοι 5-6, σελ. 188 και 190).

«Εις τα Άγια Νήπια»

- ◇ Όταν ο Ηρώδης πληροφορήθηκε από τους Μάγους για τη γέννηση ενός παιδιού, το οποίο επρόκειτο να γίνει βασιλιάς, ταραχτήκε για την πιθανή απώλεια του θρόνου του. Διέταξε λοιπόν τους Μάγους, αφού προσκυνήσουν το βρέφος να γυρίσουν σε εκείνον και να τον ενημερώσουν για την τοποθεσία, όπου βρίσκεται το μωρό. Οι Μάγοι, όμως, ύστερα από θεία φώτιση, δεν επέστρεψαν στον Ηρώδη. Η

αντίδραση του άγριου βασιλιά ήταν να διατάξει την σφαγή όλων των νηπίων, που ήταν από δύο ετών και κάτω. Οι στρατιώτες ξεχύθηκαν και τότε: «την ιλαραν γαρ φύσιν των παιδων και γελωσαν δεικνύει παραχρημα κλαίουσαν πικρως, την προ μικρου <έτι> ευφραιομένην τω τόκω... άρτι μαλλον οδυρομένην» (Hymnes II, θ' στροφή, στίχοι 4-7, σελ. 214). Τα αντιθετικά ζευγάρια «ιλαραν + γελωσαν – κλαίουσαν» καθώς και «ευφραιομένην – οδυρομένην», είναι εκείνα που αναδεικνύουν μια μοναδική αντίθεση στο λόγο.

«Εις τα Άγια Φώτα»

- ◇ Στον ύμνο για τα Άγια Φώτα επισημαίνουμε δύο αξιοπρόσεκτες γειτνιάσεις αντιθετικών λέξεων, οι οποίες έχουν σαν αποτέλεσμα την δημιουργία αντίθεσης στο λόγο. Έτσι, στη γ' στροφή γειτονεύουν και αντιπαρατίθενται τα λόγια με τα έργα: «ου λόγοις, αλλ' έργοις» (στίχος 7, σελ. 2400, ενώ στη ιζ' στροφή, η γη με τον ουρανό: «γην πατω ουκέτι, αλλ' αυτόν τον ουρανον» (στίχος 3, σελ. 256).

«Εις τον εν Κανα γάμον»

Στον γάμο στην Κανά επισημαίνονται αρκετές αντιθέσεις οι οποίες πηγάζουν από την γειτνίαση αντιθετικών λέξεων. Έτσι, αντίθεση προκύπτει και στη ια' στροφή, όπου συνδέεται η έννοια του ορατού με την έννοια του αοράτου: «ορατων ομου και αοράτων» (5^{ος} στίχος, σελ. 312), αλλά και στη ιζ', όπου συνυπάρχουν και αντιπαρατίθενται οι έννοιες «Θεός» και «άνθρωπος»: «υπάρχω... Θεός, καν γεγένημαι άνθρωπος» (στίχοι 1-2, σελ. 316). Την συνύπαρξη των εννοιών «Θεός και άνθρωπος» και την αντίθεση που δημιουργείται από αυτήν, συναντάμε και στον ύμνο «Εις τον λεπρον»: «καν άνθρωπος εγένου... λόγος Θεου υπάρχεις, Θεός και κτίστης παντων». (ιβ' στροφή, στίχοι 7-9, σελ. 372).

«Εἰς τὴν Σαμαρείτιδα»

- ◇ Αρκετές είναι οι γειτνιασεις αντιθετικῶν ἐννοιῶν, που ἐπισημαίνονται στὸν ὕμνο που εἶναι ἀφιερωμένος στὴν Ἁγία Φωτεινή, στὴ Σαμαρείτιδα. Ἐτσι, στὴ δ΄ στροφὴ συνυπάρχει ὁ κόπος με τὸν μη κόπο καὶ ἡ στεριά με τὴ θάλασσα: «κάνει βαδίζων ὁ ἐν θαλάσῃ πεζεύσας ἀκ[αμά]τως» (Hymnes II, στίχοι 9-10, σελ. 334). Ἐπίσης, στὴν ε΄ στροφὴ γειτνιάζει ἡ ἐννοια τῆς εἰσόδου με τὴν ἐννοια τῆς ἐξόδου: «τις οὐ μακαρίζει τὴν ἐξοδὸν ἐκείνης καὶ τὴν εἰσοδὸν; Ἐξῆλθε... εἰσηλθε» (στίχοι 4 – 5 καὶ 8, σελ. 334). Τέλος, στὴ ι΄ στροφὴ γειτονεύει ἡ ἀπραξία τῶν γηρατειῶν με τὴν ἀνθήση (ἀέναη κίνηση) τῆς νεότητος: «Ἀργεῖτω τὰ γηράσαντα καὶ ἀνθεῖτω τὰ νέα» (στίχος 7, σελ. 338). Στὰ ἀντιθετικά αὐτά ζευγάρια που υπογραμμίσαμε πιο πάνω, οφείλεται ἡ ἀντίθεση στὸ λόγο τῶν συγκεκριμένων στίχων.

Hymnes III

«Εἰς τὴν πόρνην»

- ◇ Στὸν ὕμνο τοῦ Ρωμανοῦ γιὰ τὴν πόρνη γειτονεύει ἡ ἀρχαιότητα με τὴ νεότητα: «ἀναχωρῶ τῶν ἀρχαίων ἵνα ἀρέσω τῶν νέων» (Hymnes III, ε΄ στροφὴ, 9^{ος} στίχος, σελ. 26), ἀλλὰ καὶ ἡ παρθενία με τὴν πορνεία: «παρθένον ἐκ παρθένου πόρνη ζητεῖ αλεῖψαι» (ζ΄ στροφὴ, στίχος 6, σελ. 28). Αὐτά τὰ γειτονέματα ἀντιθετικῶν λέξεων – φράσεων δημιουργοῦν τὴν ἀντίθεση στὸ λόγο.

«Εἰς τὴν αἰμόρρου»

- ◇ Ὁ ὕμνος αὐτός εἶναι ἀφιερωμένος στὴν αἰμορραγοῦσα γυναίκα, ἡ ὁποία ἐπιζητούσε νὰ ἀγγίξει τὸ ρούχο τοῦ Ἰησοῦ γιὰ νὰ γίνῃ καλά. Ἡ γυναίκα λοιπὸν αὐτή: «προσήλθε σωθῆναι, σιγῶσα φωνῆ, τὴ παλάμη δε κράζουσά σοι» (β΄ στροφὴ, 4-5 στίχοι, σελ. 88) καὶ «ἀφωνία... βῶσα» (ιδ΄ στροφὴ, στίχος 4, σελ. 96). Ἐτσι πλησίασε «τῶ ἀμωμήτῳ ἡ

ακάθαρτος» (ζ´ στροφή, στίχ. 3, σελ. 90), με πίστη στην θαυματουργική δύναμη του Ιησού. Είναι νομίζω, εμφανές ότι οι παραπάνω συνυπάρξεις της σιωπής με την κραυγή και της ακαθαρσίας με την καθαρότητα, αποτελούν «πηγές» αντίθεσης στο συγκεκριμένο τμήμα του ποιητικού λόγου.

«Εις τους πέντε άρτους»

- ◇ Ο ύμνος αυτός είναι, όπως δηλώνει και ο τίτλος του, αφιερωμένος «εις τους πέντε άρτους», στον θαυματουργικό πολλαπλασιασμό των πέντε άρτων από τον Ιησού, για να χορτάσουν οι «πεντακισχίλιοι». Και σ' αυτόν τον ύμνο επισημαίνουμε αρκετές γειτνιάσεις λέξεων με αντίθετη μεταξύ τους σημασία, από τις οποίες προκύπτει αντίθεση στο λόγο. Έτσι, στην α´ στροφή συνδέεται η αίσθηση με τη νόηση: «καν αι[σθη]τως γαρ άρτος οράται, νοητως αγιάζει αυτους» (α´ στροφή, στίχοι 7-8, σελ. 112), στην ζ´, ο πλούτος με τη φτώχεια: «ο πλούσιος κληρονόμος παντας τους πτωχους...» (ζ´ στροφή, στίχοι 3-4, σελ. 116) και στην κα´ το ορατό με το αόρατο: «πως οι άρτοι οι ορατοί επέρρεον αοράτως» (στίχος 2, σελίδα 128).⁴⁸

«Εις τον εκ γενετης τυφλόν»

- ◇ Στον ύμνο τον «Εις τον εκ γενετης τυφλόν» επισημαίνουμε μια έντονη αντίθεση, η οποία προκύπτει από το γειτόνεμα μιας λέξης που σημαίνει σκοτάδι με μία λέξη που σημαίνει φως. Απευθυνόμενος στον Ιησού ο Ρωμανός τον προσφωνεί: «Συ των εν σκότει το φως...» (Προοίμιον, στίχος 4, σελ. 138). Η συγκεκριμένη βέβαια αντίθεση, επαναλαμβάνεται στο τέλος κάθε στροφής του ποιητικού κειμένου, καθώς αποτελεί το εφύμνιο του ύμνου.

«Εις τον δίκαιον και τετραήμερον Λάζαρον Α´»

«Εις τον όσιον και δίκαιον Λάζαρον τον τετραήμερον Β´»

◇ Στους δύο ύμνους, που αφιέρωσε ο Ρωμανός στον «τετραήμερο Λάζαρο», συναντάμε αρκετές αξιοπερίεργες συνυπάρξεις λέξεων, από τις οποίες δημιουργείται αντίθεση στο λόγο. Έτσι στον α΄ ύμνο συνυπάρχουν στον ίδιο στίχο η έννοια της δουλείας με την έννοια της ελευθερίας: «Δουλος άμα και ελεύθερος» (ιδ΄ στροφή, στίχος 8, σελ. 172), η έννοια του ουράνιου με την έννοια του επίγειου: «καν ουράνιος, καν επίγειος» (ιδ΄ στροφή, στίχος 10, σελ. 172) και η έννοια του θανάτου με την έννοια της ζωής: «ζωντες ομου τε και θνήσκοντες» (ιη΄ στροφή, στίχος 6, σελ. 176).

Στον β΄ ύμνο συναντάμε και πάλι τη σύζευξη, της ζωής και του θανάτου: «ο άπνους έξαιφνης έμπνους ωρατο» (α΄ στροφή, στίχος 5^{ος}, σελ. 200), «όπως τους νεκρωθέντας ζωοποιήσω» (ζ΄ στροφή, στίχος 5^{ος}, σελ. 206).⁴⁹ Επίσης, συνυπάρχουν δημιουργώντας αντίθεση η έννοια του θνητού – φθαρτού με την έννοια του Θεού – άφθαρτου: «ως βροτος πέλω, ως Θεός δε τά πάντα επίσταμαι» (ε΄ στροφή, στίχος 7, σελ. 204).

«Εις τας ι΄ παρθένους»

◇ Στον τελευταίο ύμνο του ΙΙΙ τόμου των *Hymnes* της γαλλικής έκδοσης,⁵⁰ ο οποίος είναι αφιερωμένος στις δέκα παρθένους,

⁵⁰ Jose Crosdidier de Matons, *Romanos le Melode Hymnes III*, Paris 1965, σειρά: Sources Chretiennes (=SC), τόμος 114.

⁵¹ Jose Crosdidier de Matons, ο.π. *Hymnes IV*, Paris 1967, S C: 128.

⁵² Την «γεινίαση» λέξεων για τη ζωή και το θάνατο, οι οποίες προκαλούν αντίθεση στο λόγο τη συναντάμε και σε άλλους ύμνους του ΙV τόμου. Έτσι στον «Εις το Πάθος ψαλμον του Ρωμανου» διαβάζουμε: «νεκροις τε και ζωσι γέλωτα δείξας» (κβ΄ στροφή, 7^{ος} στίχος, σελ. 230). Επίσης στον δευτερο ύμνο «Εις την τριήμερον Ανάστασιν»: «...ζων και θανων επιζή[μιος]» (ιβ΄ στροφή, στίχος 6, σελ. 442), αλλά και στον τέταρτο ύμνο «Εις το πάθος και την Ανάστασιν», σημειώνουμε: «ακούσιον θάνατον ζωήν αθάνατον» (Προοίμιο, στίχος 1^{ος}, σελ. 500). Τέλος, και στον τέταρτο ύμνο: «Εις την Ανάστασιν» επισημαίνουμε: «η ζωή υπαζι τον θάνατον» (ζ΄ στροφή, στίχος 1^{ος}, σελ. 558).

⁵³ Jose Crosdidier de Matons, *Romanos le Melode, Hymnes V*, Paris 1981, SC=283.

⁵⁴ Στο συγκεκριμένο παράδειγμα υπογραμμίζεται η γεινίαση – αντιπαράθεση φτώχειας – πλούτου, την οποία συναντάμε και σε άλλους ύμνους του V τόμου της γαλλικής εκδόσεως. Έτσι, στο κοντάκιο «Εις τας δέκα παρθένους» διαβάζουμε: «Πτωχους γαρ... ουκ οικτείρουσι πλούσιοι» (β΄ στροφή, στίχος 8, σελ. 300). Επίσης, στον ύμνο «Εις τους Νεοφωτίστους»: «Πτωχός έχει οκνησαι ή πλούσιος...» (θ΄ στροφή, στίχος 5, σελ. 354), αλλά και «Εις τους οσίους μοναχούς, ασκητας και μοναζούσας» συναντάμε το γειτόνεμα, αντιπαράθεση του πλούσιου με τον φτωχό: «πτωχον... τον πλούσιον, ενδεη και πεινωντα τον ευπορουντα» (β΄ στροφή, στίχος 3, σελ. 416), «Υψαυχει κατά πένητος πλούσιος...» (γ΄ στροφή, στίχος 1, σελ. 416).

συνυπάρχουν δημιουργώντας αντίθεση η άρνηση της πραότητας με την αποδοχή του θυμού: «πραότητα ηρνεισθε, θυμον εστεργετε αει» (κδ' στροφή, στίχος 2, σελ. 356), η απανθρωπιά με τη φιλανθρωπία: «απανθρώπους, φιλανθρώπους» (κδ' στροφή, στίχοι 7-8, σελ. 356) και το μικρό με το μεγάλο: «Μικρά λαμβάνων ο σωτήρ μεγάλα αντιδώσει» (λ' στροφή, 1^{ος} στίχος, σελ. 362).

Hymnes IV⁵¹

«Εις τα Βαΐα»

- ◇ Στον ύμνο για τα βαΐα γειτνιάζουν αρκετές αντιθετικές έννοιες, προκαλώντας έτσι αντίθεση στο λόγο. Έτσι, ήδη στην α' στροφή συνυπάρχει η έννοια της ζωής και η έννοια του θανάτου: «θάνατον ενέκρωσας και κόσμον ανέστησας» (α' στροφή, στίχοι 1-2, σελ. 30). Βέβαια, στο συγκεκριμένο στίχο δημιουργείται αντίθεση στην κοινή λογική και μόνο από την φράση «θάνατον ενέκρωσας», καθώς το νόημα είναι ότι πεθαίνει ο θάνατος. Το απλό μυαλό του ανθρώπου δεν μπορεί να συλλάβει την παντοδυναμία του Θεού που θανατώνει το θάνατο.⁵²

Μια ακόμα αξιοπερίεργη γειτνίαση είναι αυτή που αφορά στην φτώχεια και στον πλούτο: «πένης ο πλούσιος εκών γέγονα» (ιβ' στροφή, στίχοι 2-3, σελ. 46), την οποία επισημαίνουμε και στον ύμνο «Εις τον νιπτήρα»: «πένης Ηλίας... και ως εύπορος» (Hymnes IV, ιη' στροφή, 1^{ος} στίχος, σελ. 90).

«Εις τον νιπτήρα»

- ◇ Εκτός από τον πλούτο και την φτώχεια, στον ύμνο για τον νιπτήρα γειτονεύουν και άλλες έννοιες, από τις οποίες και πηγάζει αντίθεση στο συγκεκριμένο τμήμα του λόγου. Έτσι, στη ι' στροφή συνυπάρχει ο θάνατος με το αθάνατο: «εις θάνατον... τον αθάνατον» (στίχος 1^{ος}, σελ. 80).

«Εις το πάθος ψαλμός Ρωμανού»

- ◇ Μια από τις αξιοσημείωτες συνυπάρξεις εννοιών με αντίθετη έννοια, οι οποίες δημιουργούν αντίθεση στο λόγο, είναι εκείνη ανάμεσα στο πικρό και το γλυκό. Στο ψαλμό του Ρωμανού για το πάθος του Ιησού διαβάζουμε: *«ήκουσεν... των μελιρρύτων λόγων, ως πικρίας εμπλησθείς»* (Hymnes IV, θ' στροφή, στίχοι 1-2, σελ. 214) αλλά και: *«Ὁξος ἐπότισαν την πηγὴν των γλυκερων ναμάτων»* (κβ' στροφή, στίχος 1^{ος}, σελ. 230).
- ◇ Στον ίδιο ύμνο (*Εις το πάθος...*) συναντάμε και τη «σύζευξη» χαράς και λύπης: *«χαρας εμπλήσει τους λυπηθέντας»* (κγ' στροφή, στίχοι 8-9, σελ. 230). Τη σύζευξη αυτή παρατηρούμε και στον ύμνο *«Εις την προσκύνησιν του Τιμίου Σταυρου τη Παρασκευη της Μεσονηστήμου»*: *«υπό χαρας τε και λύπης κατείχετο κρεμάμενος»* (Hymnes IV, γ' στροφή, στίχος 1^{ος}, σελ. 328), αλλά και στον πρώτο ύμνο *«Εις την τριήμερον Ανάστασιν»*: *«ευφροσύνην η λύπη... πάντα ιλαρά και γεγηθότα»* (ιδ' στροφή, στίχοι 1-2, σελ. 402) και *«φόβω την χαραν και ευφροσύνην τη λύπη»* (κβ' στροφή, στίχος 1^{ος}, σελ. 416).

«Εις την Προσκύνησιν του Τιμίου Σταυρου τη Παρασκευη της Μεσονηστιμου»

- ◇ Εκτός από το γειτόνεμα της χαράς και της λύπης στον συγκεκριμένο ύμνο για την Προσκύνηση του Τιμίου Σταυρού επισημαίνουμε και άλλες αξιοπερίεργες γειτνιάσεις. Έτσι, στη δ' στροφή διαβάζουμε: *«... παραδείσου εκβέβληται, εισέρχεται δε πάλιν...»* (δ' στροφή, στίχοι 6-7, σελ. 330). Επίσης, στη ιζ' στροφή έχουμε: *«ποτέ αφανως, ποτέ... εμφανως»* (στίχος 7, σελ. 344). Στη συνύπαρξη των λέξεων *«εκβεβληται – εισέρχεται»*, *«αφανως – εμφανως»*, οφείλεται η αντίθεση στο συγκεκριμένο τμήμα του ποιητικού λόγου του Ρωμανού.

«Εις την τριήμερον Ανάστασιν 3» - «Εις το πάθος και την Ανάστασιν 4»

- ◇ Στον τρίτο ύμνο του Μελωδού «Εις την τριήμερον Ανάστασιν» του Ιησού Χριστού διαβάζουμε τον στίχο: «μαθών εκ των φίλων σου, όμως και εκ των εχθρων σου» (α΄ στροφή, στίχος 6, σελ. 460). Έχω την αίσθηση ότι η συνύπαρξη των λέξεων «φίλων – εχθρων» μέσα στον ίδιο στίχο είναι υπεύθυνη για την ύπαρξη αντίθεσης, στο συγκεκριμένο τμήμα του ποιητικού λόγου. Επίσης και στον τέταρτο ύμνο «Εις την Ανάστασιν» έχουμε μία ωραία γειννίαση – πηγή αντίθεσης, η οποία είναι: «το φως τοις εν σκότει εξέλαμψε» (κδ΄ στροφή, στίχος 3, σελ. 528). Είναι εμφανές ότι, το γειτόνεμα των λέξεων «το φως – τοις εν σκότει», είναι εκείνο, που προκαλεί την αντίθεση στο λόγο.

Hymnes V⁵³

«Εις την Καινήν Διαθήκην και εις τον θωμαν»

Ο Θωμάς ήταν ο μαθητής του Ιησού, που δίσταζε να πιστέψει την ανάσταση του δασκάλου του, απλά και μόνο ακούγοντας τα λόγια των άλλων μαθητών. Ήθελε ο ίδιος να τον δει για να πιστέψει. Σύμφωνα με το Ρωμανό το Μελωδό, όμως: «ο του Θωμα δισταγμός πίστις αναμφίβολος οικονομήθη» (Προοίμιον ΙΙ, στίχος 1^{ος}, σελ. 30), καθώς, με τα πειστήρια που έδωσε ο Ιησούς στο Θωμά (άγγιγμα των πληγών που προήλθαν από τα καρφιά), κανείς πια δε θα μπορέσει να αμφισβητήσει την Ανάσταση. Δύσκολα μπορεί να αμφισβητήσει κάποιος και την αντίθεση που προκύπτει στο λόγο από την συνύπαρξη των λέξεων «δισταγμός» και «πίστης αναμφίβολος».

Κοντάκιον των Αγίων Αποστόλων

Το σχήμα της αντίθεσης στο λόγο συναντάται αρκετές φορές στον ύμνο για τους Αγίους Αποστόλους. Τούτο συμβαίνει, καθώς πολύ συχνά ο Μελωδός επιλέγει να τοποθετήσει σε κοντινή μεταξύ τους απόσταση λέξεις – φράσεις, που είναι φορείς εκ διαμέτρου αντίθετων νοημάτων: Παραθέτω τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα. Έτσι, στη δ΄ στροφή διαβάζουμε: «εσκόρπισε φόβος... συνήγαγε μετ' ανάστασιν» (στίχοι 2-3, σελ. 94), στη ιε΄ στροφή: «ως

νήπιοι μη λογίζεσθε, γίνεσθε φρόνιμοι» (στίχοι 3-4, σελ. 108) και στην κγ': «καίπερ μη θνήσκων... ηλθον εις θάνατον» (στίχος 7, σελ. 120). Όπως φαίνεται από τα προαναφερθέντα παραδείγματα, οι λέξεις «εσκόρπισε – συνηγαγε, νηπιοι – φρονιμοι» και «μη θνήσκων – ηλθον εις θάνατον», συνταιριάζονται και δημιουργούν αντίθεση στο λόγο. Στο τελευταίο παράδειγμα, μάλιστα, από τη κγ' στροφή, η αντίθεση επιτείνεται από την παρουσία του αντιθετικού συνδέσμου «καίπερ».

«Εις την Ανάληψιν του Κυρίου»

- ◇ Αξιοσημείωτες «συναρμώσεις» λέξεων συναντάμε και στον ύμνο «Εις την Ανάληψιν του Κυρίου». Τις πιο χαρακτηριστικές επισημαίνουμε στο Προοίμιο: «και τα επι γης ενώσας τοις ουρανίοις» (στίχος 2, σελ. 138), στη ς' στροφή: «ως απορίαν πολλήν... πλουτον τον σον επόθει» (στίχος 8, σελ. 148)⁵⁴ και στη θ' στροφή: «αθεώρητος άμα και θεωρούμενος» (στίχος 9, σελ. 154). Οι υπογραμμισμένες λέξεις αποτελούν τα αντιθετικά ζευγάρια του κάθε στίχου, τα οποία είναι υπεύθυνα και για την ύπαρξη αντίθεσης στον στίχο αυτό.

«Εις τους Νεοφωτίστους»

- ◇ Στον ύμνο για τους Νεοφωτίστους συνταιριάζεται η έννοια της «υψώσεως» με την έννοια της «ταπεινώσεως», δημιουργώντας έτσι, έντονη αντίθεση στο λόγο: «υψώθη η πάλαι ταπεινωθεισα φύσις» (γ' στροφή, στίχος 1^{ος}, σελ. 346). Επίσης, συνυπάρχουν οι έννοιες «ντύνομαι» και «αφαιρώ τα ρούχα μου»: «μη άμα τω ενδύσαντι εκδύσης» (ιβ' στροφή, στίχος 3, σελ. 358), αλλά και οι έννοιες «αγγελική – δαιμονική φύση»: «Μη νομίσης... τον δαίμονα άγγελον» (κα' στροφή, στίχος 9, σελ. 370).

«Εις οσίους μοναχούς, ασκητάς και μοναζούσας»

- ◇ Στον συγκεκριμένο ύμνο, που είναι αφιερωμένος στους ήρωες του μοναχισμού, συναντάμε τις παρακάτω γειτνιάσεις αντιθετικών λέξεων, από τις οποίες πηγάζει η αντίθεση στο λόγο. Στην δ' στροφή γειτονεύει η αγαμία με τον έγγαμο βίο, όπως και η πολυτεκνία με την ατεκνία: «τους αγάμους... τους εν γάμω (στίχος 1) · τους ατέκνους..., πολυτέκνους...» (στίχος 2, σελ. 418). Στην ε' στροφή συνταιριάζεται το αλμυρό με το γλυκό: «αλμυρά της θαλάσσης τα ύδατα, γλυκηρά τη κοιλία τα βρώματα» (στίχος 1^{ος}, σελ. 420) και στην ιε', η αμάθεια με τη μάθηση: «μη βλελύξη ουν τον αμαθη ο μαθών» (στίχος 5, σελ. 432).

Ύμνοι από την Οξφορδιανή έκδοση⁵⁵

«Εις αποτομήν του Προδρόμου»

- ◇ Στο ρωμανικό ύμνο για την αποτομή του Προδρόμου, επισημαίνουμε αρκετές αξιόλογες «γειτνιάσεις» αντιθετικών λέξεων, οι οποίες αποτελούν πηγή αντίθεσης για το λόγο. Έτσι, στο Προοίμιο Ι γειτονεύει η αιώνια με την πρόσκαιρη ζωή: «Πρόδρομε... της αιωνίας ζωης υπερ απέθανες ως μισήσας την πρόσκαιρον» (στίχοι 2-3, σελ. 294), ενώ στην α' στροφή η χαρά με τη λύπη, το γέλιο και ο οδυρμός: «τη

⁵⁵ Οι ύμνοι που παρουσιάζονται στη συγκεκριμένη υποενότητα της εργασίας μου εκδίδονται από τους: P. Maas and C. A. Truapanis, *Sancti Romani Melodi Cantica. Cantica Genuina*. Oxford 1963. Δεν συμπεριλαμβάνονται στη γαλλική έκδοση: Jose Crosdidier de Matons, *Romanos le Melode, Hymnes I*, Paris 1964, II Paris 1965, III Paris 1965, IV Paris 1967, V Paris 1981, Sources Chretiennes τόμοι 99, 110, 114, 128 και 283 αντίστοιχα.

⁵⁶ Για ορθοδοξία και κακοδοξία γίνεται λόγος και στον ύμνο «Εις τον Άγιον Αθανάσιον»: «Ορθοδοξίας φυτεύσας τα δόγματα κακοδοξίας ακάνθας εξέτεμες». [N.B. Τωμαδάκης, *Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι*, τόμος Δ' (επίμετρο), Αθήνα 1959, σελ. 155, στίχοι 1-2.]

⁵⁷ Οι ύμνοι της συγκεκριμένης υποενότητας δεν συμπεριλαμβάνονται στην γαλλική έκδοση. Το κείμενο των συγκεκριμένων ύμνων το μελετάμε από την έκδοση του N.B. Τωμαδάκη, ο.π., τομ. Α', Αθήνα 1952 / Β', Αθήνα 1954/ Γ', Αθήνα 1957 και Δ', Αθήνα 1959.

⁵⁸ Γειτόνεμα εννοιών σκότους – φωτός συναντάμε και στον ύμνο «Εις τον πρωτομάρτυρα Στέφανον», όπου διαβάζουμε: «...κατηύγασας ψυχάς πλανωμένας εν σκότει (στίχος 172) και ήζας προς το φως το της Θεογνωσίας (στίχοι 173) και έστιν σοι το φως ανέσπερον (στίχος 174)», (Τωμαδάκης, Γ', στίχοι 172-174, σελ. 171).

⁵⁹ Τα κοντακάρια του Σινά (Συναϊτικά 925 και 926) συμπεριλαμβάνονται στο α' μέρος του Γ' τόμου της έκδοσης του N.B. Τωμαδάκη, *Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι*, Γ' τόμος, Αθήνα 1957, σελ. στ' - τη'.

⁶⁰ Δεν παραπέμπω σε συγκεκριμένο στίχο, καθώς σε όλα τα αποσπάσματα από Κοντακάρια του Σινά, δεν υπάρχει αρίθμηση των στίχων, στην έκδοση του N. B. Τωμαδάκη και των συνεργατών του.

⁶¹ Η έκδοση στην οποία θα παραπέμπω κυρίως είναι: Jose Crosdidier de Matons, *Romanos Le Melode, Hymnes I*, Paris 1964 / II, Paris 1965 / III, Paris 1965 / IV, Paris 1967 V 1981, Sources Chretiennes, τόμοι 99, 110, 114, 128 και 283 αντίστοιχα.

χαρα συνήφθη λύπη και τω γέλωτι εκράθη πικρος οδυρμος» (στίχος 4, σελ. 294).

«Εις τον χωλον τον παρά την πύλην του ιερου θεραπευθέντα υπο των Αποστόλων»

- ◇ Αξιοσημείωτες συνυπάρξεις αντιθετικών εννοιών, οι οποίες να προκαλούν αντίθεση στο λόγο, συναντάμε και στο κοντάκιο για το χωλό που γιατρεύτηκε από τους Αγίους Αποστόλους. Πιο συγκεκριμένα, στις ιζ' και ιη' στροφές συνυπάρχουν η κίνηση με την ακινησία: «προς κίνησιν μεν υπηρχεν ακίνητος... ανδρειος δε εγένετο και εκτρέχει...» (ιζ' στροφή, στίχοι 9-10, σελ. 309), «ακίνητον (στίχος 7^{ος}) κινούμενον, αλλόμενον και παριστάμενον» (ιη', στίχοι 7-8, σελ. 309). Στην ιη' στροφή γειτονεύει επίσης η ζωή με το θάνατο: «ως ζωντα τον θανόντα» (στίχος 10, σελ. 309).

«Των αγίων μ' μαρτύρων»

- ◇ Στον πρώτο ύμνο, που είναι αφιερωμένος στους αγίους μ' μάρτυρες, μέσα στον ίδιο στίχο διαβάζουμε για την υπευθυνότητα και την ανευθυνότητα: «ο ων ανεύθυνος... οι υπεύθυνοι» (α' στροφή, στίχος 4, σελ. 488). Λίγες στροφές πιο κάτω, σημειώνουμε ότι στον ίδιο στίχο συνυπάρχει ο πλούτος με την φτώχεια: «πτωχέει ως αι πτωχός· υμεις δε ως πλούσιοι...» (η' στροφή, στίχος 8^{ος}, σελ. 491). Όλες αυτές, βέβαια, οι συνυπάρξεις, είναι υπεύθυνες για την ύπαρξη αντίθεσης στους συγκεκριμένους στίχους του ποιητικού κειμένου.

«Των αγίων μ' μαρτύρων 2»

- ◇ Όπως στο α' ύμνο για τους αγίους μ' μάρτυρες, έτσι και στον δεύτερο, επισημαίνουμε αρκετές γειτνιασείς αντιθετικών λέξεων, από τις οποίες πηγάζει η αντίθεση στο λόγο. Έτσι, στην β' στροφή γειτονεύει η ασέβεια με τον σεβασμό: «της ασέβειας κατέβαλον το σέβας» (στίχος 8, σελ. 496), αλλά και η αρρώστεια με την γιατρεία: «νοσούντας αι ιωνται» (στίχος 8, σελ. 496). Λίγες στροφές παρακάτω,

συνυπάρχει η πλάνη με την ορθή πίστη: «την ήπειρον της πλάνης απαλλάξαντας και δόγματα ορθόδοξα κηρύξαντας...» (5^ς στροφή, στίχοι 9-10, σελ. 498),⁵⁶ όπως και η δικαιοσύνη με την αδικία: «ωπλίσαντο οι άδικοι... ομοίως και οι δίκαιοι...» (1^ς στροφή, στίχοι 9-10, σελ. 501), αλλά και η αθεΐα με την φιλοθεΐα: «...συν τοις αθέοις εκπολεμήση τους φιλοθέους» (1ε^ς στροφή, στίχοι 7-8, σελ. 503).

Ύμνοι από την έκδοση του Ν.Β. Τωμαδάκη και της ομάδας του.⁵⁷

«Εις Θεόδωρον μάρτυρα»

- ◇ Στον ύμνο για τον Θεόδωρο τον Μάρτυρα «γεινιάζει» το ορατό με το αόρατο: «θεωρων... τον αόρατον» (Τωμαδάκης, Α', 1α' στροφή, στίχος 100^{ος}, σελ. 234) και το ουράνιο με το επίγειο: «εν υψίστοις προθύμως πορεύεται... ο επίγειος» (Τωμαδάκης Α', κα' στροφή, στίχοι 191-192, σελ. 238). Είναι, βέβαια, φανερό ότι αυτές οι συνυπάρξεις δημιουργούν αντίθεση στο λόγο των συγκεκριμένων στίχων.

«Εις Άγιον Παντελεήμονα»

- ◇ Ο συγκεκριμένο ύμνος, ο οποίος είναι αφιερωμένος, όπως άλλωστε δηλώνει και ο τίτλος του, στον Άγιο Παντελεήμονα, παρουσιάζει αξιοσημείωτες συνυπάρξεις αντιθετικών εννοιών. Οι πιο χαρακτηριστικές από αυτές είναι οι παρακάτω: «εκ του σκότους εις το φως» (Τωμαδάκης Α', ε' στροφή, στίχος 76, σελ. 252), «ήχθη ουν ο φαινότατος, ον ιδων ο ζοφωδέστατος» (κβ' στροφή, στίχοι 309-10, σελ. 260). Οι παραπάνω υπογραμμισμένες λέξεις, οι οποίες δηλώνουν φως (φως, φαινοτατος) και σκοτάδι (σκότος, ζοφωδέστατος), είναι γειτονικές και αποτελούν το κέντρο βάρους της αντίθεσης στο λόγο των συγκεκριμένων στίχων.⁵⁸

«Εις τον πρωτομάρτυρα Στέφανον – Εις τους Αγίους Αναργύρους»

- ◇ Αξιόλογες είναι και οι γειτνιάσεις αντίθετων εννοιών – λέξεων στο ύμνο για τον Στέφανο, τον πρωτομάρτυρα και για τους Αγίους Αναργύρους. Έτσι, στο κοντάκιο «Εις τον πρωτομάρτυρα Στέφανον» διαβάζουμε: «Νέοις, πρεσβύταις, πτωχοις, πλουσίοις» (Τωμαδάκης Γ', θ' στροφή, στίχος 114, σελ. 167). Επίσης, στο κοντάκιο για τους Αγίους Αναργύρους σημειώνουμε τη συνύπαρξη του μικρού με το μεγάλο: «εν μεγάλοις και μικροίς αμαρτάνων» (Τωμαδάκης Δ', επίμετρο, ε' στροφή, στίχοι 9-10, σελ. 133). Είναι, νομίζω, φανερό ότι οι παραπάνω υπογραμμισμένες γειτονικές λέξεις είναι πηγές αντίθεσης στο λόγο.

«Εις Ιωάννην τον Θεολόγον – Εις Απόστολον Φίλιππον»

Στον ύμνο για τον Άγιο Ιωάννη τον Θεολόγο συνυπάρχουν, δημιουργώντας αντίθεση στο λόγο, το ύψος με το βάθος και ο ουρανός με τη θάλασσα: «ύψη ουράνια... και θαλάσσης τα βάθη» [Τωμαδάκης Δ' (επίμετρο), α' στροφή, 1^{ος} στίχος, σελ. 142]. Τέλος, στον ύμνο για τον Απόστολο Φίλιππο αντιπαρατίθεται η έννοια του μετρήσιμου με την έννοια του αμέτρητου: «Αναρίθμητα τα μεγαλεια σου... μετρητός κατά σάρκα γεγένησαι» [Τωμαδάκης Δ' (επίμετρο), δ' στροφή, στίχοι 31, 33, σελ. 151-2].

Κοντακάρια – Σιναϊτικός 926⁵⁹

Στη σελίδα ρκς' του Γ' τόμου της εκδόσεως του Ν.Β. Τωμαδάκη διαβάζουμε ένα απόσπασμα του Κοντάκιο «Εις το γενέσιον του αγίου προφήτου προδρόμου και βαπτιστου Ιωάννου». Στο απόσπασμα αυτό, το οποίο αριθμείται ως 33^ο, γειτνιάζουν δημιουργώντας αντίθεση η στείριότητα με την τεκνογονία: «Η στείρα σημερον Χριστου τον πρόδρομον τίκτει». ⁶⁰ Λίγες σελίδες πιο κάτω (ρμ' σελίδα), στο 64^ο κοντάκιο, το οποίο είναι αφιερωμένο «Τη Κυριακή της Ορθοδοξίας» διαβάζουμε: «Ο απερίγραπτος Λόγος του Πατρος εκ σου Θεοτόκε, περιεγράφη σαρκούμενος». Επίσης, στο 73^ο κοντάκιο (ρμδ' σελίδα), το οποίο αναφέρεται «Τω Αγίω και μεγάλω Σαββάτω», επισημαίνουμε την

αξιόλογη συνύπαρξη της θνησιμότητας με την αθανασία: «ως θνητος ο αθάνατος». Όλες οι παραπάνω υπογραμμισμένες γεινιάσεις αντιθετικών λέξεων είναι εκείνες που ευθύνονται για την ύπαρξη αντίθεσης στους συγκεκριμένους στίχους του ποιητικού λόγου.

- ◇ Αξιόλογες αντιθέσεις από γεινιάσεις αντιθετικών λέξεων συναντάμε και σε άλλα κοντάκια από το Σιναϊτικό κονδακάριο 926. Έτσι, στο 83^ο κοντάκιο, το οποίο είναι αφιερωμένο «Τω Σαββάτω της Ν. Κονδ. Εις κοιμηθέντας» (σελ. ρμη'), συνυπάρχουν οι έννοιες του αμαρτωλού και του αναμάρτητου, του εκούσιου και του ακούσιου σφάλματος:

*«ει και ως άνθρωποι ήμαρτον επι της γης
ως αναμάρτητος, εύπλαχνε άφες αυτοις
τα εκούσια πταιίσματα και τα ακούσια».*

Έχοντας παραθέσει τα, κατά την κρίση μου, πιο αντιπροσωπευτικά παραδείγματα της αντίθεσης, η οποία προκύπτει από την γεινιάση αντιθετικών εννοιών – λέξεων, είμαστε πια σε θέση να πραγματευτούμε την δεύτερη μεγάλη κατηγορία αντιθέσεων στα Ρωμανικά κείμενα.

2) Ψυχολογικές Αντιθέσεις

Οι αντιθέσεις της συγκεκριμένης κατηγορίας αναφέρονται στην διαφορετικότητα – αντίθεση του ήθους, της ψυχολογίας και της συμπεριφοράς, η οποία παρατηρείται ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πρόσωπα ή στο ίδιο πρόσωπο σε διάφορες χρονικές στιγμές της ζωής του(ς). Επίσης, αφορά στην διαφορετικότητα – αντίθεση κάποιων χρονικών περιόδων αλλά και κάποιων τοπικών προσδιορισμών.

ι. αντίθεση ήθους – συμπεριφοράς – ψυχολογίας προσώπων.

Ύμνος: «Εις τον Νωε»

- ◇ Ο Νώε υπήρξε ο εκλεκτός του Θεού, καθώς από εκείνον ζήτησε ο επουράνιος πατέρας του ανθρωπίνου γένους να κατασκευάσει μια κιβωτό και να προστατέψει μέσα της ένα ζευγάρι από όλα τα ζώα. Ο Νώε με την οικογένειά του και τα ζευγάρια των ζώων ήταν οι μόνοι που επέζησαν του μεγάλου φονικού κατακλυσμού. Για να ξεκαθαρίσει ο Ρωμανός την μεγάλη διαφορά – αντίθεση του χαρακτήρα και του ήθους του Νώε από τους άλλους ανθρώπους της εποχής του χρησιμοποιεί δύο λέξεις, οι οποίες, αν και προέρχονται από την ίδια λεκτική ρίζα, έχουν εκ διαμέτρου αντίθετη σημασία: «Συνετως ο εκλεκτος πληροι το έργον · ασυνέτων δε λαος ορων τα ένδον...» (Hymnes I, ε' στροφή, 1-2 στίχοι, σελ. 110).⁶¹ Οι λέξεις «συνετως – ασυνέτων» είναι εκείνες που «στηρίζουν» την αντίθεση στο συγκεκριμένο απόσπασμα του ύμνου και καθιστούν φανερή την μεγάλη διαφορά που υπήρχε ανάμεσα στην ψυχολογία και στο ήθος του Νώε και των συγχρόνων του.

Ύμνος: «Εις την θυσίαν του Αβραάμ»

Όταν αποφασίζει ο Αβραάμ να τηρήσει την εντολή του Θεού και να θυσιάσει το μοναχογιό του, σκέφτεται πως θα αντιδράσει η Σάρα, η γυναίκα του, σε αυτήν του την απόφαση. Την φαντάζεται λοιπόν να αντιδρά αρνητικά, λέγοντάς του: «Ει αυτός ο διδους ελάμβανε τι παρέσχηκε;... ου πιστεύω σοι το τέκνον, ου δώσω σοι...» (Hymnes I, ζ' στροφή, στίχοι 3 και 8, σελ. 146) «...μετά το θανειν, εάν θελήσης, τουτο δρασον εν αυτω (η' στροφή, στίχοι 1-2, σελ. 146) «...ει χρήζει θυσιων ο καλέσας σε, λάβη πρόβατον. Οίμοι τέκνον Ισαάκ, ει κατίδω σου επι γης <το> αιμα εκχυνόμενον ...μη γένοιτο · φονεύσει με πρώτην, ειθ' ούτως σε φονεύσει (θ' στροφή, στίχοι 3-6, σελ. 148) «...ου σβέσει σε πατήρ, ου τέμνει σε (ι' στροφή, στίχος 8^{ος}, σελ. 150) «...συ δε κόρας τας εμάς αποκλείσεις... εγώ δε σου θνησιν ουδαμως μη θρηνήσω ολητηρα σον πατέρα ακούσασα (ια' στροφή, στίχοι 4, 7-8, σελ. 150)».

Τα παραπάνω λόγια ειπώθηκαν μόνο στην φαντασία του Αβραάμ, καθώς στην πραγματικότητα η Σάρα αντιδρά εντελώς διαφορετικά: «Ει

εις ζώήν σε θέλει, ζησαι προστάζει · αθάνατος υπάρχων Κύριος, ου μη κτείνει σε · νυν αυγήσω, σε προσάξασα δωρον εκ κοιλιας μου τω δωρησάμενω σοι μακαρίζομαι. Πορεύου ουν, τέκνον, και γίνου θεω θυμα... πιστεύω δε, γονευς σφαγευς ου γίνεται... (ιδ' στροφή, στίχοι 2-8, σελ. 152). Μητέρα λιμπάνων με, εύρης πατέρα τον πάντων Θεόν · αυτος σφαγέντα αναδείξει μοι ζωντα · ...άσπασαί με, Ισαακ, την τεκουσαν... και αποτρέχετε (ιε' στροφή, στίχοι 1-5, σελ. 154)». Ύστερα από τα προαναφερθέντα αντιλαμβανόμαστε ότι υπάρχει μεγάλη αντίθεση στις δύο συμπεριφορές της Σάρας, την φανταστική και την πραγματική.

Ύμνος: «Εις τον Ισαάκ ότε ευλόγησε τον Ιακώβ»

- ◇ Όπως πληροφορούμαστε από την Βίβλο, η σφαγή του Ισαάκ αποτράπηκε την τελευταία στιγμή με θεϊκή μεσολάβηση. Ο Ισαάκ, έχοντας την ευλογία του Υψίστου δημιούργησε τη δική του οικογένεια και όντας γέρος πια, έπρεπε να ευλογήσει τον πρωτότοκο γιο του, τον Ησαύ. Επειδή, όμως, ο τελευταίος δεν ήταν ηθικός, την ευλογία έλαβε, μετά από κάποιο τέχνασμα της μητέρας του και με θεία συμβολή, ο δευτερότοκος, ο συνετός γιος, ο Ιακώβ. Την διαφορά – αντίθεση στους χαρακτήρες των δύο νέων παρουσιάζει ο Ρωμανός μέσα από τη χρήση δύο αντιθετικών ζευγών: «Τον Ησαύ μισήσας ως άσωτον και Ιακώβ αγαπήσας ως δίκαιον» (Hymnes I, Προίμιον, στίχοι 1-2, σελ. 172). Η αντίθεση στο ήθος των δύο νέων είναι εμφανέστατη μέσα από τα αντιθετικά ζεύγη: «μισήσας – αγαπήσας, άσωτον – δίκαιον».

Ύμνος: «Εις τον πειρασμόν του Ιωσήφ»

- ◇ Ο Ιωσήφ ήταν ένας από τους δώδεκα γιους – ο αγαπημένος γιος του Ιακώβ. Ακριβώς επειδή ήταν ξεχωριστός, προικισμένος με το χάρισμα να εξηγεί όνειρα και με την αγάπη του πατέρα του, τα δέκα αδέρφια του τον φθονούσαν και τον πούλησαν σαν σκλάβο, λέγοντας στον πατέρα τους ότι ο Ιωσήφ κατασπαράχθηκε από θηρία. Για να μας καταδείξει ο Ρωμανός πόσο πολύ υπερείχε ο χαρακτήρας του Ιωσήφ του χαρακτήρα

των υπολοίπων αδερφών του, γράφει: «*Τον οδυρμον του Ιακώβ νυν θεωρήσωμεν, των αδελφων την δολεραν γνώμην μισήσωμεν, Ιωσηφ δε δίκαιον ζηλώσωμεν*» (Hymnes I, Προοίμιον IV, στίχοι 1-3, σελ. 260). Οι υπογραμμισμένες φράσεις «*δολεραν γνώμην μισήσωμεν*» και «*δίκαιον ζηλώσωμεν*», οι οποίες είναι αντιθετικές μεταξύ τους και αναφέρονται στα αδέλφια του Ιωσήφ και στον ίδιο αντίστοιχα, φανερώνουν την διαφορετικότητα των υποκειμένων των χαρακτηρισμών αυτών.

- ◇ Λίγο διάστημα μετά την πώλησή του, ο Ιωσήφ βρέθηκε στην Αίγυπτο να υπηρετεί στο σπίτι ενός ντόπιου, του Πετεφρή. Ενώ, όμως ο Πετεφρής τον αγαπούσε αγνά, γιατί του ήταν πιστός δούλος, η γυναίκα του ποθούσε ερωτικά τον Ιωσήφ. Με πολύ ωραίους στίχους παρουσιάζει ο Μελωδός την αντίθεση στο ήθος των δύο συζύγων:

«υπο δεσπότου μεν ετιματο, υπο δεσποίνης δε εποθειτο·

ην μεν αγαθη του δεσπότου η εύνοια, άχρηστος δε λίαν η ταύτης διάνοια

έστεργε δια σεμνότητα ο ανηρ τον Ιωσηφ, έθελγε δια φαυλότητα η γυνη τον ευγενη»

(β' στροφή, στίχοι 6-10, σελ. 264).

- ◇ Παρόλο που ο Ιωσήφ ήταν ηθικός και τίμιος και απωθούσε συνεχώς τις προκλήσεις της Αιγυπτίας, εκείνη επέμενε. Η υπεροχή όμως της ηθικότητας του Ιωσήφ έναντι της ανηθικότητας της Αιγυπτίας φαίνεται στους πιο κάτω στίχους:

«ο μεν δουλος εκράτει παθων, ως δεσπότης

πάσης ηδονης τέλειος·

η δέσποινα δε γέγονεν ανδράποδον της αμαρτίας...

(Hymnes I, δ' στροφή, στίχοι 3-5, σελ. 266)

αύτη πυρσον ηδονης προετίθει

ουτος δε πυρ άσβεστον αντετίθει... (στίχοι 15-16, σελ. 266)

...λόγοις αυτόν χρηστοις εκολάκευε,

πειραν αυτου λαβειν κατασπεύδουσα·

ο δε σεμνος Ιωσηφ παρητειτο

της γυναικος την αθέμιτον πραζιν»

(ε' στροφή, στίχοι 13-16, σελ. 268)

- ◇ Προσπαθεί η γυναίκα να τον πείσει να κοιμηθεί μαζί της, αλλά δεν τα καταφέρνει καθώς:

«τω μεν Ιωσηφ η αγνεία συνίστατο

τη δε γυναικι η λαγνεία προΐστατο» (ια' στροφή, στίχοι 7-8, σελ. 276).

Ενώ η λεκτική διαμάχη μεταξύ τους συνεχίζεται, η Αιγύπτια καταφέρνει να αποσπάσει τον χιτώνα του Ιωσήφ και ενώ:

«ουτος μεν εγυμνωθη της ιδίας έσθητος

ίνα πάσας τηρήση αβλαβεις τας αισθήσεις·

η δε μαινάς αισχύνην ενδύεται

και την αιδω ασέμνωσ εκδύεται» (ιθ' στροφή, στίχοι 11-14, σελ. 288).

Είναι, νομίζω, φανερό, ότι όλοι οι παραπάνω στίχοι αναδεικνύουν την προσωπικότητα του Ιωσήφ και την υπεροχή του ήθους του, έναντι της ανηθικότητας της Αιγυπτίας.

Ύμνος: *«Εις τον προφήτην Ηλία»*

- ◇ Στον ύμνο που είναι αφιερωμένος στον Προφήτη Ηλία, συναντάμε την αντιπαράθεση της σκληρότητας του Προφήτη και της φιλευσπλαχνίας του Θεού.

Ο Προφήτης Ηλίας υπήρξε ένας ηθικότατος, θερμός χριστιανός. Αγανακτούσε με εκείνους που δεν σέβονταν το Θεό, δεν τηρούσαν τις θείες εντολές του και ήταν πολύ σκληρός στην κριτική του απέναντί τους. Κάθε φορά, μάλιστα, που επεσήμαινε κάποιο σοβαρό αμάρτημα απευθυνόταν με την προσευχή του στον Ύψιστο, ζητώντας του να τιμωρήσει τους παραβάτες των εντολών Του. Η ανοχή του Δημιουργού όμως ήταν πάντα μεγάλη απέναντι στα δημιουργήματά του. Την περίεργη συνύπαρξη της ασπλαχνίας του Προφήτη και της ευσπλαχνίας του Θεού διαβάζουμε σε ένα στίχο του Ρωμανού: «...λόγους ασπλαχνίας προς τον εύσπλαχνον εκίνησεν» (*Hymnes* I, α' στροφή, στίχος 3, σελ. 308).

Επίσης, στη β' στροφή του ύμνου διαβάζουμε:

«Ότε πασαν την γην εν ασεβείαις εθεάσατο τότε ο προφήτης

τον δε ύπιστον ουδε όλως οργιζόμενον, αλλα ανεχόμενον
κινείται προς μανίαν και μαρτύρεται τον εύσπλαχνον»
(β' στροφή, στίχοι 1-3, σελ. 308).

«Κοντάκιον των Αγίων Τριων Παίδων»

- ◇ Η ιστορία των τριών παιδων που μαρτύρησαν στην πυρακτωμένη κάμινο την πίστη τους στον Ένα και Μοναδικό Θεό μας έχει απασχολήσει και σε άλλο σημείο της εργασίας αυτής (δες σελ. 40-1). Ήταν τέτοιο το ηθικό ανάστημα αυτών των παιδιών, ώστε να μην φοβούνται εκείνον που έτρεμαν όλιοι, τον Ναβουχοδονόσορα: «πάντων... τρεμόντων σε, τρεις γελωσι σε μείρακες» (*Hymnes* I, 5' στροφή, 6^{ος} στίχος, 370 σελ.). Μέσα από το γειτόνεμα του τρόμου (τρεμόντων) με το γέλιο (γελωσι) αναδεικνύεται η υπεροχή του χαρακτήρα των τριών παιδιών έναντι του χαρακτήρα των συγχρόνων τους.

Παρόμοια συνύπαρξη του φόβου και του γέλιου, του τρόμου και του θάρρους σημειώνουμε σε δύο ακόμη σημεία του συγκεκριμένου ύμνου. Έτσι, στη 15' στροφή, στίχος 5, σελ. 382, διαβάζουμε: «Αλλ' ο τοις πασι φόβος, τοις παναγίοις γέλως». Στην ίδια στροφή (15'), λίγους μόνο στίχους πιο κάτω (στίχος 9, σελ. 384) συναντάμε και τα παρακάτω: «πάντων τρεμόντων οι παιδες ησαν άτρομοι».

«Εις τα Άγια Νήπια»

- ◇ Αντιπαράθεση χαρακτήρα – ψυχολογίας προσώπων επισημαίνουμε και στον ύμνο για τα Άγια Νήπια. Πιο συγκεκριμένα, στο Προοίμιο του κοντακίου παρατηρείται διαφορά στην αντίδραση των Μάγων στο χαρμόσυνο γεγονός της γέννησης του «Βασιλέα των Βασιλέων» και στην αντίδραση του Ηρώδη, ο οποίος φοβάται για τον θρόνο του. Οι στίχοι του Μελωδού σκιαγραφούν με μεγάλη ενάργεια τους χαρακτήρες:

*«Εν τη Βηθλεέμ τεχθέντος του βασιλέως,
μάγοι εκ Περσων συν δώροις επιδημουσι
δι' αστέρος εξ ύψους οδηγούμενοι ·
αλλ' Ηρώδης ταρασσεται και θερίζει τα νήπια... οδυρόμενος...»
(Hymnes II, Προοίμιον, στίχοι 1-4, σελ. 204).*

«Εις την αιμόρρουν»

- ◇ Στον ύμνο για την αιμορραγούσα γυναίκα, η οποία κατάφερε να σταματήσει την αιμορραγία της αγγίζοντας ένα ρούχο του Ιησού, παρουσιάζονται δύο αντίθετες συμπεριφορές. Η πρώτη είναι εκείνη που, όπως φαντάζεται η γυναίκα, θα έχουν οι άνθρωποι απέναντί της, όταν την δουν να πλησιάζει του Ιησού:

«...Που νυνη συ προσέρ[χει];...»

Κατανόησον, γύναι, το αισχός σου, γνωθι [τις] τίνι θέλεις εγγίσαι νυνη ·

τω αμωμητω η ακάθατος. Άπιθι και καθάρθητι από ρύπου,

και τον σπίλον τον σον απ[οσμή]ζασα

τότε τουτω προσέρχει βοωσα φωνη · Σωτερ σωσον με»

(Hymnes III, ζ' στροφή, στίχοι 1-5, σελ. 90).

Εντελώς αντίθετη με την παραπάνω συμπεριφορά είναι η αντίδραση του Ιησού, όταν εκείνη αγγίζει το ρούχο του. Δεν οργίζεται που τον άγγιξε, όπως η ίδια βέβαια πιστεύει, κρυφά, αλλά γεμάτος φιλευσπλαχνία της απευθύνει τα παρακάτω λόγια: *«Νυν νευρώθητι, γύναι τη πίστει σου θέλοντά με συλήσ[ασα]... ως συλούμενος χαίρω, ουκ απελεγχω ό[θεν] έσο λοιπόν υγιαίνουσα»* (1θ' στροφή, στίχοι 1-4, σελ. 100).

«Εις τους πέντε άρτους»

- ◇ Το θαυματουργικό επεισόδιο του πολλαπλασιασμού των πέντε άρτων για τον χορτασμό των «πεντακισχλίων» πραγματεύεται ο

συγκεκριμένος ρωμανικός ύμνος. Ο Ιησούς δίδασκε τον μεγάλο αυτόν αριθμό των ανθρώπων στην έρημο. Είχε ήδη αρχίσει να μεσημεριάζει και οι μαθητές ανησυχούσαν γιατί δεν είχαν τροφή να ταΐσουν τόσο κόσμο. Ο Διδάσκαλος, όμως, ήταν απόλυτα ήσυχος γιατί, ως Θεός που ήταν, ήξερε πως είχε την δύναμη να δώσει τροφή για όλη την ανθρωπότητα. Τη διαφορετικότητα του Διδασκάλου και των μαθητών τονίζει ο Ρωμανός στους παρακάτω στίχους:

*«Αυτός μεν γαρ ως προγνώστης τα μέλλοντα προεώρα,
ουτοι δε ουδεν τούτων ηδύναντο γνωναί·
αυτος μεν γαρ Θεος κτίστης τε του παντός εστιν
αυτοι δε ασθενεις ησαν ως όντες κτίσμα·
αυτος μεν δυνατός εστιν, αδύνατοι δε ουτοι·
αλλά παρέσχεν δύναμιν τούτοις,
διαθρέψας αυτους θεϊκως ως υπάρχων
άρτος αφθαρσίας επουράνιος»*
(*Hymnes* III, ζ' στροφή, στίχοι 3-10, σελ. 116).

«Εις τον άσωτον υιον II»

◇ Η παραβολή του ασώτου υιού, ο οποίος απαίτησε από τον πατέρα του να του δώσει το μερίδιο από την περιουσία του για να το κατασπαταλήσει αργότερα σε κάθε είδους ασωτίες, είναι γνωστή από τη Βίβλο. Σ' αυτό το σημείο όμως πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι κάποια στιγμή η περιουσία του ασώτου σπαταλήθηκε και εκείνος μετανιωμένος γύρισε πίσω στον πατέρα του. Ο τελευταίος, τον δέχθηκε με ανοιχτές αγκάλες:

*«έσπευσε πάντα ο βλέπων
και υπαπήντησε και κατεφίλησε
τον τράχηλον τούτου του επιστρεφόντος·
Θεός γαρ έστι μετανοούντων·
ηλέησεν ως εύπλαχνος
τον παΐσαντα υιόν αυτου*

ο των αιώνων δεσπότης και κύριος»

(Hymnes III, γ' στροφή, 8-14 στίχοι, σελ. 238).

Μάλιστα επειδή φορούσε κουρέλια, διέταξε να του φορέσουν τα καλύτερα ρούχα (στροφή δ', σελ. 238, 240), δακτυλίδι (στροφή ζ', σελ. 242) και παπούτσια (στροφή ζ', σελ. 242, 244). Τέλος, διέταξε να σφάξουν και έναν «*παρθένον μόσχον*» (στροφή η', σελ. 244) για να γιορτάσουν την επιστροφή. Τόση μεγάλη ήταν η χαρά του πατέρα...

Ενώ το γλέντι είχε ξεκινήσει, επέστρεψε από τα χωράφια ο πρωτότοκος γιος, ο δουλευτής, ο σωστός, εκείνος που ποτέ δεν παράκουσε τον πατέρα του. Πληροφορείται την επιστροφή του αδελφού του, τα καλά που του πρόσφερε εκ νέου ο πατέρας του, το γλέντι... και αντιδρά εντελώς διαφορετικά: «*ευθυς εξίστατο και ουκ εβούλετο τω δείπνω παρειναι τω της ευωχίας, ως ωργισμένος τοις γινομένοις*» (γ' στροφή, στίχοι 9-11, σελ. 250). Ο πατέρας αφήνει το γλέντι και πηγαίνει να του μιλήσει, όμως ο πρωτότοκος γιος είναι ανένδοτος:

*«...Έφη τω πατρι αγανακτήσας
τοσουτον χρόνον έχω τη βουλήσει σου δουλεύων
και ταις εντολαις σου αει υπηρετησάμην,...
και υπερ των πόνων τούτων ου παρέσχεσ εμοι
ως τέκνω σου καν έριφον
πάντοτε θλίβομαι...
...υστερούμενος και κακουχούμενος...
και όλως επιστρέψαντα
τον άσωτον προετίμησας...»*

(ις' στροφή, στίχοι 1-13, σελ. 254).

Η προσεκτική μελέτη των παραπάνω αποσπασμάτων αναδεικνύει δύο σαφέστατα αντιθετικές συμπεριφορές – ψυχολογίες: του φιλεύσπλαχνου πατέρα, που η καρδιά του πλημμυρίζει από αγάπη για τα παιδιά του και του αγανακτισμένου αδελφού, του οποίου την καρδιά κυβερνά ο φθόνος και η οργή.

«Εἰς τον πλούσιον και τον Λάζαρον»

- ◇ Στον συγκεκριμένο ύμνο αντιπαρατίθενται δύο προσωπικότητες – ψυχολογίες. Η μία είναι του πλουσίου, ο οποίος είναι αλαζόνας και σκληρός. Δεν συμπονεί τον φτωχό Λάζαρο, παρόλο που τον βλέπει άρρωστο και πεινασμένο να προσπαθεί να τραφεί από τα ψίχουλα του πλουσιοπάροχου τραπεζιού του (του πλουσίου). Επιπρόσθετα, είναι υβριστής και άπιστος, αφού ισχυρίζεται ότι:

«Ουκ ἔστι Θεός ουδέ κριτής

ο Κύριος των βροτων· δια τουτο ευωχουμαι

εντρυφω, σκιρτω και ου βρω· Ελέησον Κύριε.»

(Hymnes III, ζ' στροφή, στίχοι 9-11, σελ. 284)

Στον αντίποδα είναι η προσωπικότητα του φτωχού και ταπεινού Λαζάρου, ο οποίος υποφέρει, καθώς έχει πληγές σε όλο του το σώμα. Το μαρτύριό του μεγαλώνει όταν τα σκυλιά πηγαίνουν και γλύφουν τις πληγές του. Παρόλα τα βάσανά του, όμως, δεν χάνει την πίστη του στο Θεό, αλλά τον παρακαλεί να μην τον εγκαταλείψει:

«...εγώ δε τον θάνατον ἔτοιμον ὀρω εναντίον μου·

διο μη παρίδης με, αλλά δέξαι το πνευμά μου,

ὅτι καταλείφθην υπο πάντων ὡς νεκρος·

...ὡς χνους εις γην κατελθων· αλλά ρυσαι με ἐξ ἄδου

ο Θεός μου, κραυγάζοντα· Ελέησον Κύριε.»

(η' στροφή, στίχοι 5-11, σελ. 286)

«Εἰς τας ι' παρθένας»

- ◇ Ισχυρότατη αντίθεση ηθών συναντάμε και στο κοντάκιο για τις δέκα παρθένες. Οι πέντε, μόλις πληροφορούνται την ἔλευση του Ιησού:

«...τας πανσόφους ἐξ' ὕπνου αναστάσας

καθάπερ εκ παστάδος και ουκ εκ τάφου των νεκρων·

ἔλαιον γαρ ειχον, και ευθυσ τας της ψυχης

λαμπάδας κατεκόσμησαν.»

(Hymnes III, ι' στροφή, στίχοι 1-4, σελ. 340)

Οι υπόλοιπες πέντε όμως, «οι μωραι»:
«Αι άλλαι δε ομοίως ανέστησαν άθροον συν ταύταις,
σκυθρωπά προσκεκτημένα τα πρόσωπα και συμπεπωκότα·
εσβέσθησαν μεν γαρ αι τούτων λαμπάδες,
τα αργεια δε αυτων κουφα εδείχθη·
έλαιον λαβειν εζήτουν εκ των φρονίμων
των δρεψαμένων τον άφθαρτον στέφανον.»
(1' στροφή, στίχοι 5-10, σελ. 340)

Από τους προαναφερθέντες στίχους είναι εμφανής η ηθική ανωτερότητα των πέντε φρονίμων παρθένων, οι οποίες είναι έτοιμες να δεχθούν τον Ιησού, έναντι των πέντε μωρών, οι οποίες δεν έχουν φροντίσει να έχουν λάδι και ζητούν από τις φρόνιμες. Η ψυχική υπεροχή των πέντε καλών παρθένων φαίνεται και από το γεγονός ότι μόνο εκείνες εισήλθαν στον «*νύμφωνα*» του Κυρίου, ενώ οι υπόλοιπες έμειναν έξω γιατί αργοπόρησαν να βρουν λάδι, η πόρτα έκλεισε και ο Κύριος δεν τις αναγνώριζε πια.

«Εις τον νιπηρα»

◇ Λίγες μέρες πριν οδηγηθεί ο Ιησούς προς το εκούσιο Πάθος Του, έχουμε το επεισόδιο «*του νιπηρα*». Ο Ιησούς πλένει τα πόδια των μαθητών του, θέλοντας μ' αυτόν τον τρόπο να τους δείξει πως πρέπει να υπηρετούν ο ένας τον άλλον, όταν Εκείνος θα 'χει πια φύγει... Με αφορμή το συγκεκριμένο βιβλικό επεισόδιο γράφει ο Μελωδός το κοντάκιό του «Εις τον νιπηρα», όπου παρουσιάζονται αρκετές αντιθετικές ηθικά μορφές. Η πιο χαρακτηριστική όμως αντίθεση ήθους – συμπεριφοράς είναι ανάμεσα στον Ιησού και τον Ιούδα. Ο Χριστός πλένει τα πόδια του Ιούδα, τον υπηρετεί δηλαδή, ενώ εκείνος σκέπτεται πότε και πως θα τον προδώσει:

«Δεσπότου χερσί πόδας νιπτόμενος Ιούδας
ως κλέπτης κρυφη γλωσσαν ηκόνησε δολίαν
ο παράνομος, Χριστέ ο Θεός»

(*Hymnes* IV, Προοίμιον II, στίχοι 1-3, σελ. 70).

Το ίδιο περίπου νόημα συναντάμε και στην γ' στροφή:
«Υδασι πόδας απέπλυνας τους δραμόντας εις την προδοσίαν σου,
και μυστική βρώσει εξέθρεψας
τον εχθρόν της ευσπλαχνίας σου...»
(στίχοι 1-3, σελ. 72).

Επίσης, στην δ' και στην ε' στροφή:
«Τις ειδε πόδας νιπτόμενον και λακτίζειν ήδη επειγόμενον;
Τις ήκουσε κτηνος θαλπόμενον
και βαλειν κατεπειγόμενον τον αυτω επικαθήμενον;
Έλουεν, έτρεφεν ο Κύριος:
έτρεχεν, έβρυχεν ο δόλιος ως μόνιος ανημερώτατος»
(δ' στροφή, στίχοι 1-5, σελ. 74).

«Άδικε, άστοργε, άσπονδε, πειρατα, πολυμήχανε,
τί γέγονεν, ότι ηθέτησας;
Τί ιδων ούτως ηφρόνησας;...
Ουκ αυτου φίλον σε ωνόμασεν;
Ουκ αυτος αδελφόν σε κέκληκε, καίτοι ειδώς ότι δεδόλωσαι;»
(ε' στροφή, στίχοι 1-5, σελ. 76).

Όλα τα παραπάνω παραδείγματα φανερώνουν, νομίζω, την ταπεινότητα – καλοσύνη του Ιησού και την αχαριστία του Ιούδα.

«Εις το πάθος και την Ανάστασιν 4»

◇ Στη ια' στροφή του συγκεκριμένου ύμνου ο Ιησούς είναι επάνω στο σταυρό, ενώ αριστερά και δεξιά του είναι δύο ληστές, οι οποίοι αντιπαρατίθενται στο επίπεδο της ηθικής και της ψυχολογίας – συμπεριφοράς, τόσο μεταξύ τους, όσο και με τον Ιησού. Οι παρακάτω στίχοι του Ρωμανού επιβεβαιώνουν τους ισχυρισμούς αυτούς:

«[Υψω]θέντα ορων τον φιλόανθρωπον ο κακούργος τότε
ός προσηλώθη [ευώ]νυμος αυτω
και αυτος τοις κακούργοις συνέπραττε, [βλασ]φημων εις Χριστόν και λέγων τα αυτων
όμως παρευθής [διελέγ]χοντα έβλεπε
τον εκ δεξιων ούτως φθεγγόμενον τότε :

[Βλασφημείς] και τολμας ατεθειν σταυρωθέντα κριτην, ω κατάκριτε:

Συ μεν δικαίως κολάζει, ώσπερ καγω, εκ των έργων,

αυτός δε πάσχει [θελή]σει ίνα τα πάθη συντρίψη

και κουφίση του άλγους τον [πληγ]έντα παραβάσει...»

(Hymnes IV, ια΄ στροφή, στίχοι 1-9, σελ. 514).

Η ηθική ανωτερότητα του Ιησού έναντι των δύο ληστών είναι δεδομένη. Ο Ιησούς είναι ο «φιλόανθρωπος», οι ληστές είναι οι «κακούργοι», ο Ιησούς σταυρώνεται άδικα αλλά εκούσια, εκείνοι δίκαια και ακούσια. Εμφανής είναι και η διαφοροποίηση – ηθική ανωτερότητα του «εκ δεξιων» ληστή έναντι του «εξ ευωνύμων». Ο ληστής που βρίσκεται από αριστερά βλασφημεί τον Ιησού, ενώ ο «εκ δεξιών» επικρίνει τον «συνάδελφό» του γι' αυτή του την βλάσφημη συμπεριφορά. Μάλιστα, στη ιβ΄ στροφή ο «εκ δεξιων» ληστής αναδεικνύεται ως μία ακόμα θετικότερη μορφή, όταν ζητά συγχώρεση από τον Ιησού και Εκείνος γενναιόδωρα του την χαρίζει: «Ικετεύω μη εάσης με · ότε [γηγ]ενων δημοσιεύσεις τας πράξεις,... αλλά ως νυν συν[αλ]γεις μοι, όφθητι τότε συμπάσχων και εν τη βασιλεία σου μνήσθητι μου ως οικτίρων...» (ιβ΄ στροφή, στίχοι 4-8, σελ. 514, 516).

«Εις την Καινήν Διαθήκην και εις τον Θωμαν»

◇ Μια πολύ ενδιαφέρουσα αντίθεση παρατηρούμε στο ήθος και στην ψυχολογία του Θωμά. Όταν οι υπόλοιποι μαθητές τον πληροφορούσαν για την Ανάσταση του Διδασκάλου τους και για την παρουσία Του σ' αυτούς, ο Θωμάς, ακριβώς επειδή ο ίδιος απουσίαζε την στιγμή της συνάντησης, δυσπιστούσε:

«Πως δυνήσομαι πιστευσαι υμιν, ακούων άπιστα ρήματα;

Ει γαρ ήλθεν ο λυτρωτης, εζήτει τον οικέτην .

ει έλαμψεν η ημέρα, ουκ έφαινε παρά ώραν

είπερ ο ποιμην ώφθη, εκάλει τον άρνα...

Άπιστος μένω έως αν ίδω

όταν ίδω και ψάύσω, πιστεύσω και λέξω

‘Κύριος υπάρχεις και Θεός ημων’. »

(Hymnes V, στροφή ζ΄, στίχοι 1-10, σελ. 40).

Λίγους μόνο στίχους πιο κάτω ο Ιησούς εμφανίζεται και πάλι. Η ψυχολογία του Θωμά είναι τώρα εντελώς διαφορετική:

«Ιδών δε ο Θωμας κάτω κάμπτει το πρόσωπον

και ένδον της ψυχης έλεγε: Τι τελέσω;

Πως νυν απολογήσομαι οισ ηπίστησα πρώην;

Τι είπω Πέτρω; Τι φω τοις άλλοις;

Ούς ωνείδισα παλαι πως πείσω και κράζω

‘Κύριος υπάρχεις και Θεος <ημων>;’».

(ζ’ στροφή, στίχοι 5-10, σελ. 42).

«Εις τον Άγιον Παντελεήμονα»⁶²

◇ Ο Άγιος Παντελεήμονας υπήρξε ξακουστός γιατρός την εποχή του, καθώς με τη βοήθεια του Θεού μπορούσε να θεραπεύει πολύ δύσκολες ασθένειες, τις οποίες αδυνατούσαν, έστω και να αντιμετωπίσουν κάπως, οι υπόλοιποι «ψευδοϊατροί» της εποχής του. Η ανωτερότητα του γιατρού Παντολέοντα έναντι των άλλων «συναδέλφων» του δηλώνεται ξεκάθαρα στο κείμενο του Ρωμανικού Κοντακίου από το στόμα μιας γυναίκας που του ζητά να την βοηθήσει, αφού είναι ανάπηρη:

«Παντολέον ρυσαι με πηρώσεως...

πασι γαρ τοις λοιποις ιατροις

χρήματα πολλά πολλάκις δέδωκα

και ουδεν ωφελήθην το σύνολον...

Προς δε ταυτα ο αγχίνους:

«Ιάσεται σε Χριστός ο Θεός»

Και ιάθη πάραυτα

και εξέστησαν ομου

οι εκεισε συμπαρόντες»

(Τωμαδάκης Α’ τόμος, ις’ στροφή, στίχοι 222-231, σελ. 257).

Η ανωτερότητα του Παντολέοντος φαίνεται και στην ιθ’ στροφή:

⁶² Ο ύμνος αυτός συμπεριλαμβάνεται στον Α’ τόμο, στην έκδοση του Ν.Β. Τωμαδάκη και της ομάδας του: Ν. Β. Τωμαδάκης, *Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι*, Α’ τόμος, Αθήνα 1952, σελ. 249-265.

«Ὡς μαθητῆς του Σωτήρος
σωτηρία ἐγένετο
τοῖς νοσοῦσι και παρειχε
τοῖς αἰτοῦσι χρήματα, ὡς πάντα
τούτω μόνω προσέρχεσθαι.
Ταυτα οὖν ἐγνώ το κίβδηλον
ἀθροισμα των ψευδοϊατρων...»

(1θ' στροφή, στίχοι 261-267, σελ. 258-9).

- ◇ Από τα προαναφερθέντα παραδείγματα είναι φανερό και η υπεροχή του Θεού, στον οποίο πιστεύει ο Παντελεήμων και εν ονόματι του οποίου γιατρεύει κάθε ασθένεια. Ο Θεός αυτός, ο Ένας και Μοναδικός, είναι ανώτερος από τους ειδωλολατρικούς Θεούς των ψευδοϊατρών, οι οποίοι κλήθηκαν να θεραπεύσουν έναν ασθενή, ενώπιον του βασιλιά:

«Υλακτούντες ὡσπερ κύνες
τοῖς γλυπτοῖς εθυσίαζον.
Οἱ μὲν οὖν Δία ἐκάλουν
ἄλλοι δὲ τὴν Ἄρτεμιν...
πάντων δὲ ματαία ἡ ἐλπίς.
Τοῦτο γοῦν γνοῦς ὁ βασιλεὺς βοα·
«πρόσευξαι Παντολέων εἰσόμεθα».
Και ἐπέβλεψεν ὁ μάρτυς
πρὸς τὸν ἀσθενη και δὴ πρὸς αὐτόν
«ἐν ὀνόματι Χριστοῦ
ἐξανάστα υγιῆς.»
Και ἀνέστη ἐρρώμενος...»

(κε' στροφή, στίχοι 345-357, σελ. 262).

ii. αντίθεση τόπου – χρόνου.

Οι αντιθέσεις της συγκεκριμένης υποκατηγορίας αναφέρονται σε αντιτιθέμενες καταστάσεις που λαμβάνουν χώρα ταυτόχρονα σε διαφορετικό τόπο, ή στον ίδιο τόπο, αλλά σε διαφορετική χρονική στιγμή.

ΤΟΠΟΣ: Τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα αντίθεσης του τόπου στα Ρωμανικά Κοντάκια είναι, κατά την κρίση μου, τα παρακάτω:

- ◇ Στον ύμνο «Εις τον Αδάμ και την Εύαν» παρατηρούμε την αντίθεση ανάμεσα στο τοπικό επίπεδο του Παραδείσου και στο τοπικό επίπεδο της Γης (ενταυθα):

«Ει δε εν παραδείσω <η> νηστεία ωφέλιμος δείκνυται
πόσω μαλλον ενταυθα, ίνα σχωμεν την ζωην της αιώνιον»
(Hymnes I, ε' στροφή, στίχοι 8-9, σελ. 76).⁶³

- ◇ Αλλά και στο κοντάκιο «Των Αγίων Τριών Παίδων» επισημαίνουμε την ύπαρξη αντίθεσης σε τοπικά επίπεδα. Έτσι, όταν ο Ναχουδονόσορας έστησε την ειδωλολατρική εικόνα:

«Άνω ουν επί ύψους εστηλωμένου του μύσους
τα κάτω εθορυβειτο τω αθέσμω βαρυνόμενα
ην γαρ άθεσμον όντως το προσκυνειν τη αφύχω,
και κτίσιν πασαν εδόνει το αντίθεον τιμώμενον ·
όμως και κλονουμένης της Βαβυλωνος όλης
έμεινεν ακατάβλητον το των παιδων τριώροφον»
(Hymnes I, ε' στροφή, στίχοι 1-5, σελ. 368).

Η προσεκτική ανάγνωση των πιο πάνω στίχων αποδεικνύει την αντίθεση των τοπικών επιπέδων «άνω – κάτω, κλονουμένης της Βαβυλωνος όλης – ακατάβλητον το των παιδων τριώροφον». Το «άνω» έχει στηριγμένο το είδωλο ενώ το «κάτω» θορυβείται. Όλη η Βαβυλώνα σείεται, ενώ «το τριώροφον» των Αγίων Τριών Παίδων είναι σταθερό.

⁶³ Οι παραπομπές γίνονται στη γαλλική έκδοση των Ρωμανικών κοντακίων: Jose Crosdidier de Matons, *Romanos le Melode, Hymnes I*, Paris 1964 / II, Paris 1965 / III, Paris 1965 / IV, Paris 1967 / V, Paris 1981, στη σειρά Sources Chretiennes, τόμοι 99, 110, 114, 128 και 283 αντίστοιχα.

- ◇ Στο ίδιο κοντάκιο «Των Τριων Παίδων» συναντάμε και την αντίθεση ανάμεσα στο «μέσα» και στο «έξω», στους εξωτερικούς και τους εσωτερικούς εχθρούς. Οι «τρεις παίδες» στέκονται ενώπιον του βασιλιά Ναβουχοδονόσορα και τον συμβουλεύουν να προσέχει τους εσωτερικούς εχθρούς περισσότερο από τους εξωτερικούς καθώς:

«τα έξωθεν πάθη ραδίως θεραπεύονται

η δε ένδον πληγή μένει πληγή».

(θ' στροφή, στίχοι 7-8, σελ. 374).

- ◇ Στον ύμνο «Εις την ανάληψιν του Κυρίου» επισημαίνουμε μια παρόμοια αντίθεση ανάμεσα στα άνω και τα κάτω. Περιγράφονται τα γεγονότα της Ανάληψης και οι μαθητές σχολιάζουν:

«Ει μη γαρ ειδον τουτον εν τω ουρανω άνω,

ουκ αν κατηλθον κάτω κηρυξαι ημιν»

(*Hymnes V*, ιε' στροφή, στίχοι 5-6, σελ. 164).

- ◇ Αντίθεση σε τοπικό επίπεδο παρατηρούμε και στην α' στροφή του ύμνου που είναι αφιερωμένος «Εις τα Άγια νήπια». Διαβάζουμε:

«Των άνω και των κάτω ευφραινομένων

τι εστιν εν Ραμα, ότι ηκούσθη

θρηνος εκει άμετρος;»

(*Hymnes II*, α' στροφή, στίχοι 1-3, σελ. 206).

Η αντίθεση είναι έντονη καθώς τα άνω και τα κάτω ευφραίνονται, ενώ στη Ραμά και στις άλλες περιοχές, όπου σφάζονται νήπια από τον Ηρώδη, ακούγεται μεγάλος θρήνος.

ΧΡΟΝΟΣ: Αντίθεση σε χρονικό επίπεδο συναντάμε αρκετές φορές στο Ρωμανικό έργο. Οι πιο αξιόλογες είναι, κατά την γνώμη μου, οι παρακάτω:

- ◇ Στον ύμνο «Εις τον Αδαμ και την Εύαν» σημειώνουμε την αντίθεση ανάμεσα στο «πριν» και το «τώρα», όσον αφορά στο θέμα της διατροφής και της νηστείας. Έτσι λοιπόν:

*«Μεγάλη εστιν η νηστεία προς ην ο Αδαμ εκεκλήρωτο πρώην
εν μόνοις γαρ φυτοῖς υπηρχεν η τροφη τω γεννήτορι·
ακρατης δε και ουτος εγένετο. Νυν παντοδαπής εστι
των βρωμάτων απόλαυσις,
των ιχθύων τα ήδιστα, όρνεις και τετράποδα,
των φυτων και των σπερμάτων τα ποικίλματα...»*
(*Hymnes I*, κα' στροφή, στίχοι 1-6, σελ. 90).

- ◇ Στον γάμο στην Κανά, ο Ιησούς μετέτρεψε θαυματουργικά το νερό σε κρασί και ενώ όλοι οι καλεσμένοι απορούν για το πώς συνέβη το θαυματουργικό περιστατικό, η Παρθένος τους καθησυχάζει. Τους διηγείται το ακόμα μεγαλύτερο θαύμα της «ασπόρου συλλήψεως» του Ιησού, δίδοντάς τους έτσι να καταλάβουν ότι ο Θεός μπορεί να κάνει δυνατά τα αδύνατα. Ανάμεσα στα άλλα τους λέει και τα εξής:

*«Μετά την σύλληψιν ειδον επι την Ελισάβετ καλουσαν εμε μητέρα <του> Θεου προ τόκου·
Συμεών δε εμε μετα τόκον ανύμνησεν...»*
(«Εις τον εν Κανα γαμον», *Hymnes II*, θ' στροφή, στίχοι 1-2, σελ. 310).

Η αντίθεση που γεννιέται στο χρονικό επίπεδο του λόγου από τις φράσεις: «μετά την σύλληψιν, προ τόκου και μετά τόκον», είναι έντονη.

- ◇ Στον ύμνο «Εις την πόρνην» επισημαίνουμε την αντίθεση που παρατηρείται στην πόρνη πριν και αφού γνωρίσει τον Ιησού και συγχωρεθούν οι αμαρτίες της. Στους στίχους που ακολουθούν αντιπαρατίθεται το «πριν» με το «τώρα», «η αρχή» με «το τέλος»:

*«την πρώην μεν άσωτον, νυν δε καρτερικήν
την εν αρχη κύνα και εν τω τέλει αμνάδα»*
(*Hymnes III*, γ' στροφή, στίχοι 2-3, σελ. 24).

- ◇ Παρόμοια αντίθεση στο «πριν» και το «μετά», σημειώνουμε και στο Κοντάκιον: «Εις την αιμόρρουν». Πριν θεραπευθεί η αιμορραγούσα

γυναίκα, θεωρούσε τον Ιησού μόνο άνθρωπο, αφού θεραπεύθηκε συνειδητοποίησε και την θεϊκή του υπόσταση:

«...και γαρ άνθρωπον μόνον ενόμιζεν·

ιωμένη δε εξεπαιδύετο ότι συ Θεος άμα και άνθρωπος»

(Hymnes III, γ' στροφή, στίχοι 1-2, σελ. 88).

- ◇ Στον ύμνο «Εις τα Βαϊά» ο Ρωμανός περιγράφει το λαό της Ιερουσαλήμ να υποδέχεται με ενθουσιασμό τον Ιησού, ενώ παράλληλα μας αναφέρει πως ο ίδιος λαός θα τον προδώσει. Ανακαλεί ο Μελωδός τα γεγονότα με το Μωϋσή, ο οποίος με τη βοήθεια του Θεού πέρασε τους Ισραηλίτες από την Ερυθρά θάλασσα και τους ελευθέρωσε από το Φαραώ. Όμως και τότε ο λαός πρόδωσε τον ελευθερωτή Θεό του, αφού επιδόθηκε στη λατρεία ενός μοσχαριού. Μοιάζουν οι αντιδράσεις του λαού τότε και τώρα:

«ηρνήσαντο Χριστόν...»

τότε μεν «Τι γέγονε;», νυν δε· «Τις εστιν, έλεγον

ο ερχόμενος τον Αδαμ ανακαλέσασθαι»

(Hymnes IV, ε' στροφή, στίχοι 8-10, σελ. 36).

Παρά την κάποια ομοιότητα στις αντιδράσεις του λαού, η αντίθεση στα χρονικά επίπεδα του «τότε» και του «νυν», είναι εντονότατη.

- ◇ Τέλος, ισχυρότατη αντίθεση στο χρονικό επίπεδο επισημαίνουμε και στον ύμνο «Εις τον νιπτηρα», καθώς την ώρα που ο Ιούδας σκέφτεται πως θα προδώσει τον δάσκαλό του, την ίδια αυτή στιγμή ο Ιησούς τον υπηρετεί πλένοντάς του τα πόδια του. Οι στίχοι του Μελωδού είναι, πράγματι, αξιοσημείωτοι:

«Ότε δόλον εμελέτησεν, ότε σοι τον φόνον κατεσκεύασεν

ο φιληθείς και αθετήσας σε,...

τότε συ, εύπλαχνε, μακρόθυμε

δειξαι τω φονευτη βουλόμενος την άφατον φιλανθρωπίαν σου,

έπλησας τον νιπτηρα, έκλινας τον αυχένα, γεγονόςας δούλος δούλων

και επεδίδου σοι Ιούδας πόδας ἰν' αποπλύνῃς, λυτρωτα»

(*Hymnes IV*, β' στροφή, στίχοι 1-7, σελ. 72).

Οι υπογραμμισμένες λέξεις «ότε – τότε» είναι εκείνες που «φέρουν το βάρος» της αντίθεσης στο χρόνο, στην συγκεκριμένη στροφή.

3) Άλλες Αντιθέσεις.

Στο συγκεκριμένο σημείο της σεμιναριακής μου εργασίας, προτίθεμαι να αναφερθώ σε αντιθέσεις, οι οποίες δεν μπορούσαν να ενταχθούν στις δύο προηγούμενες κατηγορίες αντιθέσεων.

Η παρθενία και η λοχεία:

i) αντίθεση στην ανθρώπινη λογική

◇ Στους Ρωμανικούς ύμνους που είναι αφιερωμένοι στην θαυματουργική σύλληψη και γέννηση του Ιησού, επαναλαμβάνεται η ιδέα ότι η Παρθένος κυοφορεί, χωρίς να σχετίζεται με άνδρα και θηλάζει, όντας ακόμα παρθένος. Όλα τούτα βέβαια φαίνονται ως ισχυρότατες αντιθέσεις στον φτωχό ανθρώπινο νου, που δεν μπορεί να συλλάβει το μεγαλείο του Θεού και να κατανοήσει πλήρως εκφράσεις όπως: «ιδου κυοφορω και... αθικτος η παρθενία μου» («Ὑμνος εις τον Ευαγγελισμόν της Θεοτόκου», *Hymnes II*, ιζ' στροφή, στίχος 3, σελ. 38) και «δίχα συνάφειας συνέλαβεν» («Εις τον Ευαγγελισμόν...», ο.π., ιη' στροφή, στίχος 2, σελ. 38).

Για τον απλό ανθρώπινο νου είναι ισχυρότατη η αντίθεση των φράσεων: «παρθένα τεκουσα βρέφος» («Εις την γέννησιν I», *Hymnes II*, α' στροφή, στίχος 7, σελ. 50), «γαλουχω και ου νενύμφευμαι» («Εις την γέννησιν I», ο.π., β' στροφή, στίχος 6^{ος}, σελ. 52), «άσπορον τόκον σου» («Κοντάκιον εις την Αγίαν Γέννησιν του Κυρίου ημων Ιησου Χριστου 2», Προοίμιον, στίχος 5, σελ. 88) και «Παρθένος τίκτει και μετα τόκον πάλιν

μένει παρθένος» («Εις την γέννησιν 3», Προοίμιον, στίχος 7^{ος}, σελ. 118 και επαναλαμβάνεται καθώς είναι εφύμνιο).

ii) η αντίθεση ανάμεσα στον αρχαίο ελληνικό – ειδωλολατρικό πολιτισμό και στον χριστιανικό.

◇ Σε δύο ύμνους του Ρωμανού αντιπαρατίθεται ευθέως ο χριστιανικός με τον εθνικό πολιτισμό. Η ανωτερότητα του πρώτου είναι βέβαια δεδομένη. Έτσι, στον ύμνο «Εις τους Αγίους Αποστόλους» διαβάζουμε τα λόγια του Ιησού προς τους μαθητές του:

«Ὅμως υμιν και δύναμιν δώσω,
δύναμιν εν τω πίπτειν ανιστωσαν πολλους,
και γλωσσαν δε την σοφίζουσαν·
δημος υμων σοβει Δημοσθένην
και ηττωνται Αθηναιοι Γαλιλαίοις
η Ναζαρέτ δονει Κόρινθον»
(*Hymnes V*, ις' στροφή, στίχοι 1-10, σελ. 110).

Επίσης, στον ύμνο «Εις την αγίαν Πεντηκοστήν» διαβάζουμε ότι με την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος οι μαθητές του Χριστού μπορούν να ξεπεράσουν όλους τους προηγούμενους φημισμένους εθνικούς ρήτορες και σοφούς:

«...εδόθη αυτοις (=τοις μαθηταις) περιγενέσθαι δι' ων λαλουσι γλωσσων;
Και τί φιλονεικουσιν οι έξω ληρουντες;
Τί φυσωσι και βομβεύουσιν οι Έλληνες;
Τί φαντάζονται προς Άρατον τον τρισκατάρατον;
Τί πλανωνται προς Πλάτωνα;...
Τί δε μη προστρέχουσι πιστεύοντες οισ ενεφανίσθη

- το πανάγιον πνευμα;»
(*Hymnes V*, ις' στροφή, στίχοι 1-10, σελ. 204, 206).

Σ' αυτό το σημείο, έχοντας πια ολοκληρώσει την ανάπτυξη της συγκεκριμένης ενότητας της εργασίας μου για τις αντιθέσεις,

οφείλω να τονίσω και πάλι ότι τα παραδείγματα που ανέφερα είναι τα, κατά την κρίση μου, πιο χαρακτηριστικά. Υπάρχουν και άλλα πολλά παραδείγματα αντίθεσης κάθε κατηγορίας στα Ρωμανικά Κοντάκια, όμως στα στενά πλαίσια της συγκεκριμένης εργασίας δεν μπορούσαν να αναφερθούν όλα.

Η Παρομοίωση:

Σύμφωνα με το σχολικό συντακτικό: «παρομοίωση έχουμε, όταν για να τονίσουμε μια ιδιότητα ενός προσώπου ή ενός πράγματος ή μιας ιδέας, το συσχετίζουμε με κάτι άλλο πολύ γνωστό, που έχει την ίδια ιδιότητα σε μεγαλύτερο βαθμό. Στην παρομοίωση υπάρχουν δύο όροι, ο πρώτος, ο οποίος συγκρίνεται, και ο δεύτερος, προς τον οποίο γίνεται η σύγκριση. Η σύγκριση γίνεται με παρομοιαστικές λέξεις...».⁶⁴

Η παρομοίωση εμφανίζεται συχνότατα και στη Βυζαντινή Υμνογραφία καθώς, όπως τονίζει και ο Θ. Ξύδης: «(είναι ένα) ποιητικό στοιχείο, που χαρίζει στο ποίημα παραστατικότητα και σαφήνεια. Χαίρεται ο αναγνώστης τη δύναμη και τη γοητεία της ποιητικής εικόνας, η οποία μας παρέχεται κάθε φορά με την παρομοίωση».⁶⁵ Συνεχίζοντας ο Ξύδης τις παρατηρήσεις του για το συγκεκριμένο σχήμα λόγου, επισημαίνει ότι: «το κυριότερο χαρακτηριστικό της παρομοιώσεως στη Βυζαντινή Υμνογραφία είναι ότι προβάλλει σύντομη, βιαστική, χωρίς επιμονή».⁶⁶ Όσον αφορά στην πρώτη εμφάνισή της στην εκκλησιαστική ποίηση, αυτή μαρτυρείται ήδη στη διδασκαλία του Χριστού, καθώς, όταν ο Χριστός επικρίνει την υποκρισία των Φαρισαίων, λέει: «παρομοιάζετε τάφοις κεκονιμένοις» (Ματθαίος, κγ' 27).⁶⁷

Ύστερα από τα παραπάνω, είναι, νομίζω, απαραίτητο να μιλήσουμε και για τις

⁶⁴ *Συντακτικό της Νέας Ελληνικής, Α', Β' και Γ' γυμνασίου*, ΟΕΔΒ – Αθήνα, σελ. 181.

⁶⁵ Θ. Ξύδης, «*Βυζαντινή Υμνογραφία*», εκδ. Νικόδημος, Αθήνα 1978, σελ. 371.

⁶⁶ Θ. Ξύδης, ο.π., σελ. 371.

⁶⁷ Θ. Ξύδης, ο.π., σελ. 373.

ιδιαίτερες υποκατηγορίες παρομοιώσεων της Βυζαντινής Υμνογραφίας ανάλογα με το περιεχόμενό τους. Έτσι, έχουμε παρομοιώσεις από το φυσικό κόσμο όταν κάποιος ή κάτι παρομοιάζεται με ένα φυτό ή ζώο ή κάποιο ουράνιο σώμα, με το φως, το νερό, με κάποιο πολύτιμο λίθο κ.τ.λ.). Ξεχωριστές κατηγορίες αποτελούν οι παρομοιώσεις από τα επαγγέλματα, τους στεγασμένους χώρους, τα μουσικά όργανα, τα όπλα και τα μεταφορικά μέσα.⁶⁸

Αρκετές είναι οι υποκατηγορίες παρομοιώσεων, που επισημαίνονται και στα Ρωμανικά κοντάκια ακριβώς γιατί ο Μελωδός αξιοποιεί ιδιαίτερα το συγκεκριμένο σχήμα λόγου.

ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΦΥΣΙΚΟ ΚΟΣΜΟ

Άνθη – Λουλούδια – Φυτά

- ◇ Ο Νώε υπήρξε, όπως και άλλοτε έχουμε αναφέρει (δες σελ. 56-7 της συγκεκριμένης εργασίας μου), ένας δίκαιος και ηθικός άνθρωπος, ο οποίος δεν είχε καμιά σχέση με τους άπιστους και αμαρτωλούς συγχρόνους του. Για το λόγο αυτό ο Θεός τον ξεχώρισε και του εμπιστεύθηκε τα σχέδιά Του για τον επικείμενο κατακλυσμό. Θέλοντας ο Ρωμανός να τονίσει αυτήν την υπεροχή του Νώε έναντι των συγχρόνων του, τον παρομοιάζει με ρόδο που άνθησε ανάμεσα σε αγκάθια (= σύγχρονοί του): «...δίκην γαρ ρόδου ήνησας εν μέσω των ακάνθων» («Εις τον Νωε», *Hymnes* I, β' στροφή, στίχος 9^{ος}, σελ. 106).⁶⁹

⁶⁸ Για περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με τις ενότητες της εκκλησιαστικής παρομοίωσης δες Θ. Εύδης, ο.π., σελ. 373 – 382.

⁶⁹ Υπενθυμίζω ότι και σ' αυτήν την ενότητα της εργασίας μου παραπέμπω κυρίως στην γαλλική έκδοση των Ρωμανικών Κοντακίων: Jose Crosdidier Matons, *Romanos Le Melode, Hymnes* I, Paris 1964 / II, Paris 1965 / III, Paris 1965 / IV, Paris 1967 / V, Paris 1981, στη σειρά Sources Chretiennes, τόμοι 99, 110, 114, 128 και 283 αντίστοιχα. Αν χρειαστεί να παραπέμψω σε άλλη έκδοση, θα το δηλώσω με νέα παραπομπή.

⁷⁰ Παρομοιώσεις με ρόδα και άνθη συναντάμε και σε άλλα ρωμανικά κοντάκια. Έτσι, στον ύμνο «των Αγίων Πάντων», ο οποίος εκδίδεται από τους + P. Maas and C.A. Trypanis, *Sancti Romani Melodi Cantica. Cantica beuina*, Oxford 1963 ρ. 506-510, το αίμα των Αγίων μαρτύρων παρομοιάζεται: «ώσπερ ρόδα μη έχουσα ακανθας» (δ' στροφή, στίχος 2^{ος}, σελ. 507). Επίσης στο κοντάκιο «Εις τα άγια νήπια» την βραδιά της σφαγής των αθώων παιδιών εμφανίζεται μια νεφέλη στον ουρανό «ως άνθος γαρ αυθήμερον» (*Hymnes* II, θ' στροφή, 8^{ος} στίχος, σελ. 214). Επιπρόσθετα, στον ύμνο «Εις την Αγίαν Πεντηκοστήν», το Άγιο Πνεύμα στεφανώνει τα κεφάλια των μαθητών με πύρινες γλώσσες, οι οποίες παρουσιάζονται «ώσπερ άνθη» (*Hymnes* V, ιβ' στροφή, στίχος 8^{ος}, σελ. 198). Τέλος, στους «Ετέρους οίκους, φέροντες ακροστιχίδα <τηνδε>: “Ο αινος τάλλα”», οι οποίοι συμπεριλαμβάνονται στον πατριακό κώδικα 212 (N.B. Τωμαδάκης, *Ρωμανου του Μελωδου Υμνοι*, τόμος β', Αθήνα 1954, σελ.

◇ Παρομοίωση με φυτά και ρόδα συναντάμε και στο κοντάκιο «των Αγίων Τριών Παίδων». Οι γενναίοι «τρεις παίδες», που αφήφησαν τις εντολές του βασιλιά Ναβουχοδονόσορα και δεν εγκατέλειψαν την πίστη τους στον Ένα και Αληθινό χριστιανικό Θεό, για να προσκυνήσουν το είδωλο, τιμωρήθηκαν με θάνατο σε πυρακτωμένο καμίνι. Γεμάτοι αποφασιστικότητα και πίστη, μπαίνουν στην κάμινο, η οποία τους υποδέχεται... «ώσπερ άμπελον τριφόρον» (*Hymnes* I, κα' στροφή, στίχος 10, σελ. 390). Οι φρουροί του Βασιλιά δυναμώνουν την φλόγα όμως οι τρεις νέοι με θεία βοήθεια, δεν καίγονται, παρά:

«κατεπάτουν αυτοι τους άνθρακας ως ρόδα
και ώσπερ επί άνθρσι τοις σπιθηρσιν ετέρποντο».

(κβ' στροφή, στίχοι 5-6, σελ. 322).⁷⁰

κη' - σμδ'), οι Λόγοι παρομοιάζονται με άνθη: «Λόγους ως άνθη πλέξαντες πάντες...» (Τωμαδάκης Β' κοντάκιο, αριθμ. 82, I στροφή, σελ. πζ').

⁷¹ Την ίδια περίπου παρομοίωση συναντάμε και στον ύμνο «Εις τους Νεοφωτίστους», όπου: «οι δαίμονες ως κύνες άγριοι υλακτουσι πάντοτε» (*Hymnes* V, ιθ' στροφή, 8^{ος} στίχος, σελ. 366). Επίσης στον ύμνο «Εις τον Άγιον Παντελεήμονα» (N.B. Τωμαδάκης, *Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι*, τόμος Α', Αθήνα 1952, σελ. 249-265) σημειώνουμε: «(οι ψευδοϊατροί) υλακτουντες ώσπερ κύνες τοις γλυπτοις εθυσίαζον» (Τωμαδάκης Α', κε' στροφή, στίχοι 345-6, σελ. 262).

⁷² Στον ύμνος «Εις τον χωλόν τον παρά την πύλη του ιερού θεραπευθέντα υπο των Αποστόλων» (εκδ. + P. Maas and C.A. Trypanis ο.π. ρ. 303-311), συναντάμε μια παρόμοια παρομοίωση. Οι Απόστολοι προσεύχονται στον Ένα και Μοναδικό Αληθινό Θεό και ο χωλός θεραπεύεται: «το πάθος... ο εκέκτητο ετινάχθη ως αράχνη κονιορτου». (ιθ' στροφή, στίχοι 4-5, σελ. 309).

⁷³ Παρομοίωση με τον «κόφιν» συναντάμε και στο κοντάκιο «Εις τους Αγίους Ομολογητάς Γουριάν, Σαμωνάν και Άβιβον» (N.B. Τωμαδάκης, Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι, τόμος Β', Αθήνα 1954, σελ. 127-139), όπου γίνεται λόγος για τη γυναίκα ενός Γόθθου, η οποία δηλητηρίασε το μωρό της δούλης του άνδρα της. Στη ιδ' στροφή διαβάζουμε: «η δηλητήριον... εμβalousα... ιόν τον αυτης, ώσπερ ο όφις δολίως κενώσασα.» (Τωμαδάκης Β', ιδ' στροφή, στίχοι 182-5, σελ. 136). Επίσης, στον ύμνο «των οσίων μ' μαρτύρων» ο Σατανάς παρομοιάζεται με φίδι: «ως όφις εσύρσειν» (εκδ. + P. Maas and C.A. Trypanis, *Sancta Romani Melodi Cantica. Cantica Genuina*, Oxford, 1963, ιε' στροφή, στίχος 3, σελ. 503).

⁷⁴ Θ. Εύδης, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, εκδόσεις Νικόδημος, Αθήνα 1978, σελ. 373.

⁷⁵ Οι Πατμιακοί κώδικες 212 και 213 συμπεριλαμβάνονται στην έκδοση του N.B. Τωμαδάκη και της ομάδας του (N.B. Τωμαδάκη, *Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι*, τόμος Β', Αθήνα 1954, σελ. κη' - τνθ'. Οι Σιναϊτικοί κώδικες 925, 296 και 927 εκδίδονται στο N.B. Τωμαδάκης, *Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι*, τόμος Γ', Αθήνα 1957, σελ. κα' - τιε'.

⁷⁶ Με αστραπή παρομοιάζονται και οι άγγελιοι, οι οποίοι μετακίνησαν τις πέτρες από το μνήμα του Ιησού, αφού εκείνος είχε αναστηθεί: «...και στολήν την λευκήν περιβέβληντο, και ως αστραπήν εκ χειλέων εξέπεμπον» («Εις το πάθος και την Ανάστασιν 4», *Hymnes* IV, λβ' στροφή, στίχοι 3-4, σελ. 538). Επίσης, στο κοντάκιο «Του Αγίου Αλυπίου», διαβάζουμε: «ως αστραπή ο Θειος σου βίος...» (Πατμιακός 212, Τωμαδ. Β', ο.π. σελ. πβ').

⁷⁷ Μια αξιοσημείωτη παρομοίωση με υδάτινο στοιχείο σημειώνουμε και στο «Έτερον κοντάκιο του Αγίου Μάρτυρος Μηνά», το οποίο περιέχεται στον Πατμιακό κώδικα 212. Πιο συγκεκριμένα διαβάζουμε «ώσπερ χειμάρροι ανομιων» (Τωμαδ. Β', ό.π., σελ. νη'). Δυστυχώς δεν μπορώ να γνωρίζω ποιος ή τι παρομοιάζεται έτσι, ακριβώς επειδή διασώζονται μόνο σπαράγματα του συγκεκριμένου κοντακίου.

⁷⁸ Επαναλαμβάνω ότι οι παραπομπές γίνονται κυρίως στη γαλλική έκδοση: Jose Crosdidier De Matons,

- ◇ Επίσης, στον ύμνο «Εις την Νινευη» διαβάζουμε ότι έπειτα από την μετάνοια των κατοίκων της πόλης για τα πολλά αμαρτήματά τους ενώπιον του Θεού, Εκείνος τους συγχώρεσε και: «*η δε χάρις... επεκάλυψε τον νόμον ως το λάχανον*» (*Hymnes I*, ιε΄ στροφή, στίχος 6, σελ. 424). Ένα φυτό, «*το λάχανον*» είναι «*η πηγή*» της παρομοίωσης στο συγκεκριμένο στίχο.
- ◇ Στον δεύτερο ύμνο «Εις την Αγίαν Γέννησιν του Κυρίου ημων Ιησου Χριστου» περιγράφεται η αντίδραση της προμήτωρος Εύας, όταν πληροφορείται την γέννηση του θεανθρώπου και σωτήρα του ανθρωπίνου γένους. Η χαρά της για το γεγονός είναι μεγάλη και γι' αυτό σπεύδει να πληροφορήσει και τον Αδάμ προτρέποντάς τον: «*ως στάχυς ορθώθητι*» (*Hymnes II*, ς΄ στροφή, στίχος 6, σελ. 96). Η λέξη «*στάχυς*» με την οποία παρομοιάζεται ο Αδάμ, ανήκει βέβαια, στον κόσμο των φυτών.
- ◇ Ολοκληρώνοντας την σύντομη αναφορά στις παρομοιώσεις από τον κόσμο των λουλουδιών, οφείλω να αναφερθώ και σε κάποιες με τη λέξη «*χόρτος*». Έτσι, στον ύμνο «Εις τον πλούσιον και τον Λάζαρον», ο Μελωδός παρομοιάζει τον εφήμερο υλικό πλούτο του πλουσίου: «*ως εξανθών χόρτος επί δώματος*» (*Hymnes III*, ιε΄ στροφή, στίχος 8, σελ. 294). Επίσης, στον ύμνο «Εις τας δέκα παρθένας», όταν ο Ρωμανός κάνει λόγο για την «*επιστροφήν*» των ανθρώπων, την παρουσιάζει «*ως χόρτος δώματος πριν αναβήναι εξηράνθη*». (*Hymnes V*, ιη΄ στροφή, στίχος 10, σελ. 326).

Ζώα

Ο κόσμος των ζώων αποτελεί μια ακόμα πηγή έμπνευσης για τον Ρωμανό, όταν σχηματίζει παρομοιώσεις στα κοντάκια του. Τα παραδείγματα που ακολουθούν επιβεβαιώνουν τον παραπάνω ισχυρισμό.

- ◇ Έτσι λοιπόν, στον ύμνο «Εις τον πειρασμόν του Ιωσήφ», η «μοιχαλίσ», Αιγυπτία, η οποία, αν και παντρεμένη, επιθυμεί να συνάψει ερωτικό δεσμό με τον Ιωσήφ, παρουσιάζεται «ως έχιδναν εγκεκρυμμένην» (*Hymnes* I, ζ' στροφή, στίχος 5, σελ. 270), αλλά και «ώσπερ... δεινη αλώπηξ» (ιθ' στροφή, στίχ. 6, σελ. 288). Μία ακόμα παρομοίωση από τον ζωικό κόσμο συναντάμε και στη ιδ' στροφή, όπου ο Μελωδός δια στόματος Ιωσήφ χαρακτηρίζει σαν «άλογα κτήνη» εκείνους που, όπως η Αιγυπτία, δεν έχουν και δεν υπακούουν στη λογική, αλλά παρασύρονται από το συναίσθημα:

*«Όταν γαρ τις λογισμόν ουκ έχη τον χαλινουντα αυτου τον βίον,
δίκην αλογίστων κτηνων περιφέρεται»
 (*Hymnes* I, ιδ' στροφή, στίχοι 6-7, σελ. 280).*

- ◇ Πολύ ωραίες παρομοιώσεις με ζώα συναντάμε και στο κοντάκιο που είναι αφιερωμένο «Εις τα Άγια νήπια», τα οποία σφαγιάστηκαν έπειτα από εντολή του Ηρώδη. Στη ιγ' στροφή του ύμνου αυτού, ο φθονερός εντολέας βασιλιάς χαρακτηρίζεται «ώσπερ θηρίον άγριον» (*Hymnes* II, ιγ' στροφή, στίχος 8, σελ. 220), ενώ στην ις' στροφή ο μικρός Ιησούς, ο οποίος γλιτώνει από την σφαγή, καταφεύγοντας στην Αίγυπτο παρουσιάζεται: «ως άμωμον δορκαδιν (=ελαφάκι)» (ις' στροφή, στίχος 4, σελ. 222).

- ◇ Στον ύμνο «Εις τον εσχηκότα τον λεγεωνα των δαιμόνων» περιγράφεται το γνωστό βιβλικό επεισόδιο του δαιμονισμένου νέου, τον οποίο απάλλαξε από τα δαιμόνια, που τον κυρίευαν, ο Ιησούς. Στην θ' στροφή του συγκεκριμένου κοντακίου το πονηρό πνεύμα παρομοιάζεται σαν σκυλί που γαβγίζει: «Υλακτων ο φονευς ώσπερ κύων δεινως...» (*Hymnes* III, θ' στροφή, στίχος 1^{ος}, σελ. 62).⁷¹

- ◇ Η επόμενη παρομοίωση με ζώα επισημαίνεται στον ύμνο «Εις τον δίκαιον και τετραήμερον Λάζαρον Α». Ο Ιησούς πρόκειται να αναστήσει

το Λάζαρο, γι' αυτό μόλις τα μέλη του «αισθάνονται» την παρουσία του Ιησού: «έρπουσιν ως μύρμηκες» (*Hymnes* III, ιβ' στροφή, στίχος 4, σελ. 168). Σε έναν άλλο Ρωμανικό ύμνο και ο ίδιος ο Χριστός παρομοιάζεται «ως μόσχος άσπιλος» που θυσιάζεται εκούσια για τη σωτηρία των ανθρώπων («Εις τον άσωτον υιόν», *Hymnes* III, ια' στροφή, 9^{ος} στίχος, σελ. 248).

- ◇ Στον ύμνο «Εις τον πλούσιον και τον Λάζαρον», ο Μελωδός προσπαθεί, ανάμεσα στα άλλα, να δείξει και την καταστροφική επίδραση που έχει ο χρηματικός πλούτος στην ψυχή του ανθρώπου. Αναφερόμενος λοιπόν στον υλικό πλούτο του πλουσίου ως κάτι εφήμερο και αρνητικό, όπως η αράχνη: «παρηλθεν ο πλουτος ως αράχνη και σκια...» (*Hymnes* III, ιε' στροφή, στίχος 7^{ος}, σελ. 294).⁷²
- ◇ Ο Ιούδας υπήρξε, όπως είναι γνωστό, ο προδότης του Διδασκάλου του, του Ιησού, εκείνος που με δόλο «πούλησε» τον Κύριο και Θεό του για «τριάκοντα αργύρια». Στον Ρωμανικό ύμνο «Εις τον νιπτηρα» ο Ιησούς του πλένει τα πόδια, όπως και των υπολοίπων μαθητών του, του δείχνει την αγάπη, με την οποία τον περιβάλλει, όμως την ίδια στιγμή ο Ιούδας σκέφτεται την προδοσία. Ακριβώς επειδή η συμπεριφορά του αυτή δεν ταιριάζει σε λογικό άνθρωπο παρά σε θηρίο, ο Μελωδός τον χαρακτηρίζει: «...ο δόνιος ως μονιός (=αγριόχοιρος) ανημερώτατος» (*Hymnes* IV, δ' στροφή, στίχος 5^{ος}, σελ. 74), αλλά και: «λύκος δε τω ποιμένι γέγονεν ως άγριος θηρ επερχόμενος» (κα' στροφή, στίχος 5, σελ. 94).
- ◇ Στο κοντάκιο, που αφιέρωσε ο Μελωδός «Εις το πάθος του Κυρίου και εις τον θρηγον της Θεοτόκου», αποδίδεται στον Ιησού ένας συνηθέστατος γι' αυτόν χαρακτηρισμός από τα βιβλικά κείμενα. Έτσι, στη ις' στροφή παρομοιάζεται με αμνό, νεαρό, τρυφερό αρνάκι, το οποίο σήκωσε στους

ώμους του τις αμαρτίες όλου του κόσμου: «*σου τας αμαρτίας ημων ηρας ως αμνός*» (*Hymnes IV*, ιζ' στροφή, στίχος 5^{ος}, σελ. 184).

- ◇ Παρομοιώσεις με αρνάκια επισημαίνουμε και σε στίχους άλλων ρωμανικών κοντακίων. Έτσι, στον πρώτο ύμνο «*Εις την τριήμερον Ανάστασιν*», οι νεκροί παρομοιάζονται με κριούς και αρνάκια, τα οποία τα μάζεψε ο ποιμένας τους (=ο Θεός) μετά την Ανάστασή Του: «*Δευτε ουν, ως κριοί και ως αρνία προβάτων άπαντες σκιρτωντες...*» (*Hymnes IV*, κγ' στροφή, στίχοι 8-9, σελ. 418). Επίσης, στον κοντάκιο «*Εις τον Άγιον Παντελεήμονα*», όπου εξιστορούνται τα μαρτύρια του Αγίου, μαθαίνουμε ότι τον έριξαν στα θηρία, όμως εκείνα με θεία βοήθεια ήταν σαν αρνάκια γι' αυτόν: «*τοις θηρίοις παρέβαλεν · ως άρνες δε ώφθησαν αυτω*» (Τωμαδάκης Α' ο.π., λα' στροφή, στίχοι 405-6, σελ. 264). Τέλος, τόσο ο Άγιος Δημήτριος, όσο και ο πρωτομάρτυρας Στέφανος παρομοιάζονται: «*ως αρνίον*» («*Αινος εις τον μεγαλομάρτυρα Δημήτριον*», Τωμαδάκης Α' ο.π., ια' στροφή, στίχος 117, σελ. 22) και «*Εις τον πρωτομάρτυρα Στέφανον*», Τωμαδάκης Γ' ο.π., Αθήνα 1957, η' στροφή στίχος 105, σελ. 167).

- ◇ Μια ασυνήθιστη για το πρόσωπο του Ιησού παρομοίωση από τον κόσμο των ζώων επισημαίνουμε στο κοντάκιο «*Των Αγίων Αποστόλων*». Στην ιε' στροφή, ο Ιησούς τους δίδει συμβουλές και τους ενημερώνει για την αποστολή τους στη γη. Ανάμεσα στα άλλα, διαβάζουμε:

«...γίνεσθε φρόνιμοι ως οι όφεις

δι' ημας γαρ ως όφεις εγώ υψώθην».

(*Hymnes V*, ιε' στροφή, στίχοι 4-5, σελ. 108).⁷³

Οι παραπάνω παρομοιώσεις «*ζενίζου*», ακριβώς γιατί, τόσο για τον απλό ανθρώπινο νου, όσο και για κάποια χωρία της Βίβλου το φίδι συμβολίζει το πονηρό πνεύμα. Αν παραβλέψουμε αυτήν την αντίληψη, το φίδι αποτελεί ένα αθόρυβο ζώο, που γνωρίζει να ελίσσεται για να ξεφεύγει από τους εχθρούς

του, αλλά και για να εξασφαλίζεις την τροφή του. Ίσως αυτό να θέλει να τονίσει ο Διδάσκαλος στους μαθητές του, να είναι «φρόνιμοι» και ευέλικτοι, έτσι ώστε να συνεχίσουν με επιτυχία τη διδασκαλία του. Όσον αφορά στον ίδιο τον Ιησού και την ύψωσή του «ως όφις», μάλλον πρόκειται για μια αλληγορική περιγραφή της σταυρικής του θυσίας ή για μια ανάμνηση του γεγονότος της μετατροπής της ράβδου του Μωυσή σε φίδι, για να πειστεί ο Φαραώ να ελευθερώσει το «λαό του Θεού».

- ◇ Στον ύμνο «Εις οσίους μοναχούς, ασκητάς και μοναζούσας», ο Μελωδός προειδοποιεί τους μοναχούς και τις μοναχές να είναι προσεκτικοί, γιατί ο πονηρός «ως γαρ λέων θηρεύει ο πανούργος» (*Hymnes V*, κ' στροφή, στίχοι 3, σελ. 440). Την ίδια περίπτωση παρομοίωση συναντάμε και στον ύμνο «Των αγίων μ' μαρτύρων», όπου ο δαίμονας χαρακτηρίζεται: «ως λέων ανήμερος» (+ P. Maas and C.A. Trypanis “*Sancti Romani Melodi Cantica. Cantica Genuina*”, Oxford 1963, ιε' στροφή, στίχος 3, σελ. 503). Θέλοντας ο Ρωμανός να τονίσει την επικινδυνότητα του διαβόλου για την ψυχή των ανθρώπων τον παρομοιάζει με ένα δυνατό και επικίνδυνο ζώο, το λιοντάρι.

Ουράνια Σώματα - Φαινόμενα

«Τα ουράνια σώματα, από τα οποία απαρτίζεται το σύμπαν, τα συναντάμε αδιάλειπτα στους ύμνους της Εκκλησίας. Με τον ήλιο συχνότατα παραβάλλεται ο Χριστός και με τους αστέρες και τους φωστήρες οι άγιοι.»⁷⁴

i) «Οι αστέρες – φωστηρες»

- ◇ Στη ι' στροφή του ύμνου «Εις την θυσίαν του Αβραάμ», ο Ρωμανός παρουσιάζει τον Αβραάμ να φαντάζεται μια αρνητική αντίδραση της Σάρας στην εντολή του Θεού να θυσιάσει το μοναχογιό τους Ισαάκ. Ανάμεσα στα άλλα, που υποτίθεται ότι υποστηρίζει η Σάρα αναφερόμενη στο γιο της, διαβάζουμε και το εξής: «σε, ώσπερ άστρον βλέπουσα

λαμπρύνομαι, ως τέκνον μου» (*Hymnes I*, 1' στροφή, στίχος 5, σελ. 148). Η μάνα παρομοιάζει το μοναχοπαίδι της με αστέρι, θέλοντας να δείξει την λάμψη, την ομορφιά και την αξία που έχει για τα δικά της μάτια.

- ◇ Παρομοιώσεις με άστρα συναντάμε και σε άλλα ρωμανικά κοντάκια, κυρίως στα Σιναϊτικά κονδακάρια (εκδ. Ν.Β. Τωμαδάκης, *Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι*, τόμος Γ', Αθήνα 1957, σελ. κα' - τιε'). Έτσι, στο Σιναϊτικό κώδικα 925, στο κονδάκιο «Του Παύλου του Ομολογητου», διαβάζουμε: «Αστράψας εν γη ως άστρον ουρανόφωτον». (Τωμαδάκης Γ', σελ. μα'). Επίσης, στο κονδάκιον «Εις τον Όσιον πατέρα ημων Αντώνιον» σημειώνουμε ότι ο Κύριος τοποθέτησε πολύ ψηλά τον Αντώνιο: «ώσπερ αστέρα απλανη» (Τωμαδάκης Γ', σελ. ξδ'). Επιπρόσθετα, οι Άγιοι δώδεκα Απόστολοι παρομοιάζονται με αστέρια: «Φωτοβόλοις λάμψεσιν ώσπερ αστέρες τα της γης πληρώματα φωταγωγειτε» (Σιναϊτικό 926, Τωμαδάκης Γ', σελ. ρνε'). Τέλος, και ο Άγιος Φωκάς παρουσιάζεται να ανατείλει σαν αστέρι: «Ανατολης ώσπερ αστήρ, ανέτειλας, θεόφρον...» (Σιναϊτικός 927, Τωμαδάκης Γ', σελ. τιε').
- ◇ «Φωστηρες», είναι μια άλλη ονομασία για τα αστέρια και μια λέξη, την οποία αξιοποιεί συχνότατα ο Μελωδός στις παρομοιώσεις του, για να τονίσει την επιβλητικότητα της φωτεινότητας των Αγίων. Έτσι, στον ύμνο του «Εις τους Αγίους Αναργύρους», οι Άγιοι Κοσμάς και ο Δαμιανός παρουσιάζονται: «ως φωστηρες δε θαύμασι λάμποντες» (Ν.Β. Τωμαδάκης, *Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι*, τόμος Α', Αθήνα 1952, ζ' στροφή, στίχος 96, σελ. 279).
- ◇ Αρκετές παρομοιώσεις με την λέξη «φωστήρ» επισημαίνουμε και στον Πατμιακό Κώδικα 212, αλλά και στον Σιναϊτικό 927.⁷⁵ Έτσι, στο «Κοντάκιον των Αγίων Ναζαρίου, Γερβασίου, Πορτασίου και Κελσίου» οι συγκεκριμένοι άγιοι παρομοιάζονται: «ως φωταγεις και θείοι φωστηρες» (Πατμ. 212, Τωμαδ. Α', σελ. λβ'). Λίγες σελίδες πιο κάτω (σελ. λε') ο

Όσιος Ιλαρίωνας παρουσιάζεται: «ως φωστηρα άδυτον» («Κοντάκιον του Οσίου Πατρός ημων Ιλαρίωνος», Πατμ. 212, Τωμαδ. Α΄, σελ. λε΄). Τέλος, και ο ιερομάρτυρας Λαυρέντιος χαρακτηρίζεται με παρόμοιο τρόπο: «Τον διαλάμψαντα ως φωστηρα» («Του αγίου Ιερομάρτυρος Λαυρεντίου», Σιναϊτ. 927, Τωμαδ. Γ΄, σελ. σπγ΄).

ii) Ο ήλιος

- ◇ Στον ύμνο «Εις τον Ιωσήφ», ο Ρωμανός αφηγείται το βίο και το έργο αυτού του φρόνιμου και ηθικού γιου του Ιακώβ. Ο Μελωδός περιγράφει το σοφό Ιωσήφ με πολύ κολακευτικά λόγια, μάλιστα στην ιε΄ στροφή παρομοιάζει την βασιλική του καταγωγή με ήλιο: «ή καιρω έλαμψεν ως ήλιος» (*Hymnes* I, ιε΄ στροφή, στίχος 9, σελ. 218). Ήλιος χαρακτηρίζεται και η Θεία Χάρις στον ύμνο «Εις την Νινωήν»: «η δε χάρις ως ήλιος άρτι ανατείλασα» (*Hymnes* I, ιε΄ στροφή, στίχος 5, σελ. 424), αλλά και ο Άγιος Ιγνάτιος: «Ιγνάτιε... ως ήλιος ηύγασας ψυχάς ζεζοφωμένας» («Εις τον Άγιον Ιγνάτιον τον Θεοφόρον», Τωμαδ. Α΄, ζ΄ στροφή, στίχος 133, σελ. 294).

iii) Νεφέλες

Το επόμενο ουράνιο στοιχείο, το οποίο «επιστρατεύει» ο Ρωμανός στο σχηματισμό παρομοιώσεων, είναι τα νέφη – οι νεφέλες. Τα κατά την κρίση μου πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα επιστράτευσης του συγκεκριμένου στοιχείου, είναι αυτά που ακολουθούν.

- ◇ Στην κη΄ στροφή του ύμνου «Εις τον Ιωσήφ» ο Ιωσήφ, ως άρχοντας της Αιγύπτου, έχει ενώπιόν του όλα τα αδέρφια του, χωρίς εκείνα να τον έχουν αναγνωρίσει. Θέλει να δοκιμάσει το χαρακτήρα και την ηθικότητά

τους, γι' αυτό και δεν τους αποκαλύπτει ακόμα την ταυτότητά του. Αναρωτιέται με ποιο τέχνασμα να τους δοκιμάσει, ενώ γνωρίζει ότι: «*τα άστρα καλύπτει ως νεφέλη τον οικον μου*» (*Hymnes I*, κη' στροφή, στίχος 3, σελ. 232).

- ◇ Ο επόμενος Ρωμανικός ύμνος, στον οποίο συναντάμε παρομοίωση με τη λέξη «νεφέλη», είναι εκείνος που αναφέρεται «*ΕΙΣ ΕΚΑΣΤΟΝ ΣΕΙΣΜΟΝ ΚΑΙ ΕΜΠΡΗΣΜΟΝ*». Ο τρόπος εξάπλωσης και δράσης της φωτιάς παρουσιάζεται στο κοντάκιο αυτό ως εξής: «*Νεφέλης δίκην μεν το πυρ εν όλω τω αέρι εκτύπει εξαστράπτον*» (*Hymnes V*, ις' στροφή, στίχος 1^{ος}, σελ. 486).

iv) Η αστραπή – η βροντή

- ◇ Το τέχνασμα που σκέφτηκε ο Ιωσήφ για να εξακριβώσει την ηθικότητα των αδελφών του, ήταν να κρύψει στο σακί του Βενιαμίν την χρυσή κούπα του. Ήθελε να δει αν θα υπεράσπιζαν τον αδελφό τους ή αν θα τον πρόδιδαν. Αγνοώντας ο Βενιαμίν και οι άλλοι αδερφοί την ύπαρξη της κούπας στο τσουβαλάκι με το σιτάρι, αναχώρησαν για το σπίτι τους και τον πατέρα τους τον Ιακώβ. Πριν προλάβουν να απομακρυνθούν πολύ τους συλλαμβάνουν για την υποτιθέμενη ληστεία οι στρατιώτες του Ιωσήφ. Τους οδηγούν μπροστά στον άρχοντα Ιωσήφ, όπου: «*ειδον αυτόν ως αστραπήν και προσκνονουσι*» («*ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΩΣΗΦ*», *Hymnes I*, λβ' στροφή, στίχος 5^{ος}, σελ. 236). Η παρομοίωση του Ιωσήφ με αστραπή είναι βέβαια αξιοσημείωτη.⁷⁶

- ◇ Στον ύμνο «*ΕΙΣ ΤΑ ΑΓΙΑ ΝΗΠΙΑ*», συναντάμε μια αξιοπρόσεκτη παρομοίωση με ουράνιο φαινόμενο. Πιο συγκεκριμένα, στην ι' στροφή, ο θρήνος των κοντινών – αγαπημένων προσώπων των αδικοσφαγμένων

νηπίων παρομοιάζεται με βροντή: «ο ηχος των θρηγούντων τους νέους παιδας ως βροντή επι γης κτύπον εποίει» (*Hymnes* II, ι' στροφή, στίχοι 1-2, σελ. 216).

ν) Φως – φωτιά και νερό.

Είναι πολύ συχνό φαινόμενο στα Ρωμανικά κοντάκια να παρομοιάζεται κάποιος ή κάτι με το φως, τη φωτιά ή το νερό. Τα παραδείγματα που ακολουθούν είναι τα κατά την κρίση μου πιο αντιπροσωπευτικά.

α. Το φως

- ◇ Στον ύμνο: «Εις τον Ιωσήφ», ο Πετεφρής οδηγεί στη φυλακή τον αθώο Ιωσήφ βασιζόμενος μόνο στην προφορική κατηγορία, που εξαπέλυσε άδικα εναντίον του η μοιχαλίδα σύζυγός του (του Πετεφρή). Ο Ρωμανός επιπλήττει τον Αιγύπτιο για την ευπιστία του, ενώ εγκωμιάζει τον άδικα κατηγορούμενο Ιωσήφ, συσχετίζοντάς τον με τη λάμψη του φωτός: «αλλ' αυτόν όψει ως φως λάμποντα» (*Hymnes* I, ιδ' στροφή, 9^{ος} στίχος, σελ. 218).

Με φως παρομοιάζονται και όσοι θα κριθούν ως δίκαιοι στην Δευτέρα Παρουσία του Κυρίου. Τους σωστούς και ηθικούς ανθρώπους θα τους τοποθετήσει στα δεξιά του ο Κύριος: «ώσπερ φως απαστράπτοντες» («Κονδάκιον της Δευτέρας Παρουσίας του Κυρίου ημων Ιησου Χριστου», *Hymnes* V, κ' στροφή, στίχος 4, σελ. 260).

Με ένα αντικείμενο, που είναι πηγή φωτός και συνεκδοχικά με το ίδιο το φως παρομοιάζεται και ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος. Στο «Κονδακιον του Οσίου Πατρός Ιωάννου του Χρυσοστόμου», το οποίο

περιλαμβάνεται στον Πατμιακό κώδικα 212 (εκδ. Ν.Β. Τωμαδάκης, *Ρωμανου του Μελωδου Υμνοι*, Αθήνα 1954, σελ. κη' - σμδ'), αναφερόμενος στο Χρυσόστομο ο Μελωδός γράφει: «Τότε λοιπόν ως λύχνος εκλάμπων...» (Τωμαδ. Α', σελ. ζα').

β. Η φωτιά

Όταν οι άγιοι τρεις Παίδες οδηγήθηκαν ενώπιον του ειδωλολάτρη βασιλιά Ναβουχοδονόσορα για να απολογηθούν – να εξηγήσουν τους λόγους, για τους οποίους δεν ασπάζονται τα είδωλα, ο βασιλιάς προσπαθούσε να τους μεταπείσει, έτσι ώστε να προσκυνήσουν την εικόνα – το είδωλο που είχε κατασκευάσει. Ακριβώς επειδή έμεναν ακλόνητοι στην πίστη τους στον χριστιανικό Θεό, προκάλεσαν την οργή του Ναβουχοδονόσορα: «ώσπερ πυρ εν ακάνθαις εξεκαύθη ο θυμός αυτου» («Των αγίων τριων Παίδων», *Hymnes I*, ι' στροφή, στίχος 2^{ος}, σελ. 374). Μέσα από την εκπληκτική, πραγματικά παρομοίωση της φωτιάς και των αγκαθιών κατανοούμε ότι είναι πολύ μεγάλος ο θυμός του ειδωλολάτρη βασιλιά.

Με παρόμοιο τρόπο περιγράφεται και η οργή του Ηρώδη για τα αθώα νήπια. Στον ύμνο «Εις τα άγια νήπια» διαβάζουμε ότι: «...ο παιδοκτόνος <ώσπερ> πυρ εγένετο και βολίδας εξέπεμπεν της οργης... ου φλέγων εν ακάνθαις, αλλά φονεύων βρέφη...» (*Hymnes II*, ζ' στροφή, στίχος 3, σελ. 212).

γ. Το νερό

- ◇ Στον πρώτο ύμνο: «Εις τον δίκαιον και τετραήμερον Λάζαρον», ο Ρωμανός παρουσιάζει τον θάνατο και τον Άδη ως δύο διαφορετικά πρόσωπα, που συνδιαλέγονται. Μάλιστα ο πρώτος συμβουλεύει τον

δεύτερο να περιορίσει την αχόρταγη κοιλιά του γιατί: «ηπλώθης ως η θάλασσα ποταμούς τελευτώντων δεχόμενος» (*Hymnes* III, 1^η στροφή, στίχος 6^{ος}, σελ. 166). Μέσα από τη συγκεκριμένη παρομοίωση με το υδάτινο στοιχείο καταφέρνει ο Μελωδός να επισημάνει τον υπερβολικά μεγάλο αριθμό νεκρών που «έχει καταπιεί» ο Άδης.

- ◇ Ο ύμνος «Εις την Καινήν Διαθήκην και εις τον Θωμά» έχει ως κύριο θέμα του, την απιστία του Θωμά στο γεγονός της Ανάστασης του Κυρίου. Η απιστία του αυτή παύει να ισχύει, όταν αγγίζει τις πληγές που είχαν προκαλέσει τα καρφιά στο σεπτό σώμα του Ιησού. Τις πληγές αυτές τις παρουσιάζει ως πηγές (ζωής προφανώς): «δειξον μοι τας πληγας σου, ινα ως πηγας ταυτας αντλήσω και πιω» (*Hymnes* V, 1^η στροφή, στίχος 4^{ος}, σελ. 52).⁷⁷

ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΙΚΗ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ

- ◇ Πολύ συχνά ο Μελωδός χρησιμοποιεί στοιχεία καθημερινής ζωής, για να σχηματίσει τις παρομοιώσεις του. Έτσι, στον ύμνο: «Εις τον Αδάμ και την Εύαν», δηλώνεται ότι ο Θεός: «τον παράδεισον όλων ως τράπεζαν παραχθεισι δέδωκεν» (*Hymnes* I, 1^η στροφή, στίχος 3, σελ. 80).⁷⁸ Επίσης, στο κοντάκιο «Εις τον Ιωσήφ» η Αιγυπτία – μοιχαλίδα θέλοντας να παγιδεύσει τον αθώο Ιωσήφ «αλύσεως δίκην δράσεται του χιτωνος» (*Hymnes* I, 1^η στροφή, σελ. 214).

Στον ίδιο ύμνο, λίγες στροφές πιο κάτω (κε' στροφή), ο Ιακώβ, ο πατέρας του Ιωσήφ δηλώνει ότι: «...ως πλάστιγξ δαμάζει με η φροντίς... των τέκνων» (κε' στροφή, στίχος 1^{ος}, σελ. 228).

Πολύ ωραίες παρομοιώσεις από την καθημερινή ζωή συναντάμε και τον

επόμενο ύμνο του Μελωδού για τον Ιωσήφ. Πιο συγκεκριμένα, στον ύμνο «Εις τον Πειρασμόν του Ιωσήφ» αναφερόμενος ο Μελωδός στον πειρασμό – γυναίκα Πετεφρή, την παρομοιάζει: «ως αρχαιον ουσα και στερρόν άγκιστρον, ... τους μεν πλοκάμους της κεφαλής σου πλέζον ως δίκτυα κατά τούτου» (*Hymnes* I, 5^α στροφή, στίχοι 3-6, σελ. 268).

Κοσμήματα - Ρούχα

Στον ύμνο «Εις τον Ευαγγελισμόν της Υπεραγίας Θεοτόκου» περιγράφεται το βιβλικό επεισόδιο της αναγγελίας στην Παρθένο Μαρία της θαυματουργικής σύλληψης του Ιησού. Η Παναγία σαστίζει όταν ακούει τα λεγόμενα του Αρχαγγέλου αλλά χαίρεται για την υπέρτατη τιμή που της γίνεται. Μετά την αναχώρηση, λοιπόν, του Αρχιστρατήγου των ουρανίων ταγμάτων, σπεύδει να ενημερώσει τον Ιωσήφ. Ανάμεσα στα άλλα του λέει: «ουτος ενειρε μοι λόγους ώσπερ ενώτια» (*Hymnes* II, 1β^α στροφή, στίχος 7^{ος}, σελ. 32). Τα «ενώτια» (= σκουλαρίκια), με τα οποία παρομοιάζονται τα λόγια του Γαβριήλ αποτελούν, βέβαια, ένα πολύ χαρακτηριστικό στοιχείο της καθημερινότητας των γυναικών.

Εκτός από τα σκουλαρίκια, τα οποία αποτελούν στοιχείο της γυναικείας καθημερινής ζωής, ο Ρωμανός χρησιμοποιεί στις παρομοιώσεις του, και τα ρούχα, τα οποία χαρακτηρίζουν την καθημερινή ζωή και των δύο φύλων. Έτσι, στον πρώτο ύμνο «Εις τα Άγια Φωτα», διαβάζουμε ότι την ώρα που αποφάσισε ο Ιησούς να βαπτιστεί τα σύννεφα αγκάλιαζαν τον ουρανό σαν ρούχο: «ταις νεφέλαις περιβάλλειν τον ουρανόν δίκην ιματίου» (*Hymnes* II, 1δ^α στροφή, στίχος 6, σελ. 254).⁷⁹

⁷⁹ Σαν ρούχο ντύθηκε την ατιμία και η Σαλώμη πριν χορέψει τον χορό των επτά πέπλων: «το αναιδές περιβάλλετο ατιμίαν ως ιμάτιον» («Εις αποτομήν του Προδρόμου», Έκδοση: + P. Maas and C.A. Trypanis, *Sancta Romani Melodi Cantica. Cantica Genuina*, Oxford 1963, ρ. 300, 1δ^α στροφή, στίχος 3).

⁸⁰ Η παραπομπή γίνεται στην έκδοση + P. Maas and C.A. Trypanis “*Sancta Romani Melodi Cantica. Cantica Genuina*”, Oxford, 1963.

Στον ύμνο «Εις τα Βαΐα», επισημαίνουμε άλλη μία ασυνήθιστη παρομοίωση με ρούχα, καθώς στη ιδ' στροφή παρομοιάζεται η θάλασσα με χιτώνα: «*την θάλασσαν καθάπερ χιτώνα...*» (*Hymnes* IV, ιδ' στροφή, στίχος 5, σελ. 480). Την ίδια περίπου παρομοίωση συναντάμε και στο κοντάκιο «Εις τον Απόστολον Φίλιππον», ο οποίος χαρακτηρίζεται: «*ο τω φως ως χιτώνα αναβαλλόμενος*» (N.B. Τωμαδάκης «*Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι*», τόμος Δ', Αθήνα 1959, επίμετρο – α' στροφή, στίχος 12, σελ. 151).

- ◇ Ντυμένη με ωραία ρούχα παρουσιάζεται στα Ρωμανικά κοντάκια και η Εκκλησία. Έτσι, στον ύμνο «Των Αγίων Πάντων» σημειώνουμε: «*η εκκλησία τουτοις ήδεται ως χρυσοις κροσσωτοις περιβεβλημένη*» (ε' στροφή, στίχος 3, σελ. 507),⁸⁰ όπου η λέξη «κροσσωτοις» αναφέρεται σε ρούχα με κρόσσια.

ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΖΩΗ - ΟΠΛΑ

Πολλά είναι τα όπλα που επιστρατεύει ο Ρωμανός ο Μελωδός στον «πόλεμο του σχηματισμού παρομοιώσεων».

- ◇ Στον ύμνο «Εις τον Αδάμ και την Εύαν» παρομοιάζεται η νηστεία με ξίφος: «*υπό νηστείας ως υπό ξίφους οι δαίμονες πάντες ελαύνονται...*» (*Hymnes* I, γ' στροφή, στίχος 1^{ος}, σελ. 74). Επίσης στο κοντάκιο «Των Αγίων Τριών Παίδων» τα τρία νεαρά αγόρια που στέκονται με παρρησία ενώπιον του Ναβουχοδονόσορα: «*ως βέλη ηκονημένα κατηκόντιζον τα ρήματα*» (*Hymnes* I, η' στροφή, στίχος 3, σελ. 372).⁸¹

- ◇ Όταν ο γέροντας Συμεών πήρε στην αγκαλιά του τον Ιησού προφήτευσε στην Θεοτόκο το Πάθος και την Ανάστασή Του. Ανάμεσα

⁸¹ «Ως βέλη τα έλκη εν τω σώματι αυτου (=του Λαζάρου)», διαβάζουμε στο Κοντάκιο «Εις τον πλούσιο και τον Λάζαρον» (*Hymnes* III, ιθ' στροφή, στίχος 8, σελ. 298).

στα άλλα της τόνισε ότι: «ως ρομφαία δε σοι έσται η διάκρισις του πάθους» («Εις την Υπαπαντήν» *Hymnes* II, ιγ' στροφή, στίχος 7, σελ. 190).

- ◇ Επίσης, στον ύμνο «Εις τον Άγιον Ευστράτιον και τους συν αυτω» διαβάζουμε «...αθλοφόρε πίστιν ως δόρυ περιφραζάμενος» (Τωμαδ. Γ', Σιναϊτικός 925, σελ. νε'). Κάτι παρόμοιο επισημαίνουμε και στον ύμνο «Του μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου»: «Πίστιν Χριστου ωσει θώρακα ένδον λαβών εν καρδία σου...» (Τωμαδ. Γ', Σιναϊτ. 926, σελ. ρμγ')

ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΕΙΣ ΜΕ ΜΕΤΑΛΛΑ ΚΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΟΥΣ ΛΙΘΟΥΣ

- ◇ Απόλυτα συνειδητή επιλογή του Μελωδού είναι να συσχετίζει κάποιον ή κάτι με τα μαργαριτάρια, το σίδηρο, το χαλκό ή τον χρυσό. Στον ύμνο «Εις τον Ιωσήφ» διαβάζουμε ότι ο ηθικός αυτός νέος: «ώσπερ μαργαρίτης οφθεις εκβοα» (*Hymnes* I, λγ' στροφή, στίχος 6^{ος}, σελ. 236) και στον ύμνο «Εις την προσκύνησιν του Τιμίου Σταυρου τη Παρασκευη της Μεσονησίμου» επισημαίνουμε: «τους ήλους... ως μαργαρίτας περιεπτύξατο... συν τω σταυρω» (*Hymnes* IV, κβ' στροφή, στίχος 4, σελ. 350). Έπειτα από τα προαναφερθέντα, αντιλαμβανόμαστε ότι ο Μελωδός παρομοιάζει με μαργαριτάρια κάποιο ξεχωριστό πρόσωπο, όπως ο Ιωσήφ, ή κάτι ιδιαίτερα σημαντικό και εξαιρετικό όπως οι «ηλοι» της σταύρωσης του Ιησού.
- ◇ Στο «Κοντάκιον τη τετράδι της Μεσονησίμου», ο Άδης εκφράζει την πεποίθηση του ότι ο Ιησούς κατέβηκε στα έγκατά του: «ιν' ανασπάση τον Αδάμ ως σίδηρον» (*Hymnes* IV, γ' στροφή, στίχος 5, σελ. 290). Επίσης, στο «Κοντάκιον των Αγίων Αποστόλων», ισχυρίζεται ο Μελωδός: «εάν ου λέγων μη πράττω, ως χαλκός ο ηχων λογισθήσομαι» (*Hymnes* V, α')

στροφή, στίχος 7, σελ. 90). Τέλος στο Κοντάκιον «Εις την επάνοδον του Χρυσσοστόμου», σημειώνουμε ότι η Εκκλησία ευχαριστήθηκε:

*«τη ανακομιδή του σεπτου σου λειψάνου
και τούτο κατακρύψασα ως χρυσίον πολύτιμον
τοις υμνουσί σε αδιαλείπτως παρέχει»*
(Γωμαδ Γ', ό.π., Σιναΐτ. 925, σελ. ξζ')

Είναι εμφανές νομίζω, ότι όλα τα μέταλλα «τίθενται στην υπηρεσία» των Ρωμανικών παρομοιώσεων.

ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΕΙΣ ΜΕ ΜΥΡΑ ΚΑΙ ΑΡΩΜΑΤΑ

- ◇ Έχουμε επανειλημμένα κάνει λόγο για το Ρωμανικό Κοντάκιον «Εις τον Ιωσήφ». Στο συγκεκριμένο σημείο της εργασίας μου θα αναφερθώ και πάλι σ' αυτό λόγω μιας εξαιρετικής παρομοίωσης που εντόπισα στο Προοίμιον Ι του ύμνου αυτού. Πιο συγκεκριμένα, στον 8^ο στίχο του Προοιμίου Ι διαβάζουμε την παρομοίωση της συγχώρεσης με μύρα: «ως μύρα κομισώμεθα εξ ύψους την συγχώρεσιν» (*Hymnes I*, Προοίμιον Ι, στίχος 8, σελ. 260). Μια πολύ ωραία παρομοίωση με αρώματα σημειώνουμε και στον ύμνο «Εις την πόρνην»: «Τα ρήματα του Χριστου καθάπερ αρώματα ραινόμενα...» (*Hymnes III*, α' στροφή, 1^{ος} στίχος, σελ. 22).

ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΤΕΓΑΣΜΕΝΟ ΧΩΡΟ

- ◇ Στα κοντάκια του Ρωμανού του Μελωδού συναντάμε αρκετές παρομοιώσεις με όρους από τον στεγασμένο χώρο, όπως ο οίκος: «κιβωτόν... ώσπερ οικον εν τύπω εκκλησίας ποιήσον» («Εις τον Νώε», *Hymnes I*, γ' στροφή, 4^{ος} στίχος, σελ. 106) και «της Σαμαρείας το πλήθος... εδείχθησαν τη πίστει ώσπερ [οικοι] του ειπόντος εν γραφαις ταις

θεοπνεύστοις...» («Εις την Σαμαρείτιδα», *Hymnes* II, κβ' στροφή, στίχοι 2-3, σελ. 352).

- ◇ Ένας ακόμα όρος από το στεγασμένο χώρο, ο οποίος αξιοποιείται στις Ρωμανικές παρομοιώσεις είναι ο τύμβος – τάφος: «...τη τερπη κιβωτω· καθάπερ γαρ τύμβω εναποκλείομαι ταυτη εξ ης εξέλθω τη ση δυνάμει ώσπερ εκ τάφου σου με καλουντος...» («Εις τον Νώε», *Hymnes* I, ι' στροφή, στίχοι 5-7, σελ. 114) και «γυναικός γαρ τότε κρατουμένης εν νόσω και λοιπον τω πάθει ως εν τάφω χωσθεισης» («Εις τους Αγίους Αναργύρους», Ν.Β. Τωμαδάκης, *Ρωμανού του Μελωδου Ύμνοι*, Τόμος Δ', Αθήνα 1959, επίμετρο: σελ. 132, δ' στροφή, στίχος 46).

- ◇ Ο «πύργος» και τα «τείχη», είναι οι επόμενοι όροι στεγασμένου χώρου, οι οποίοι επισημαίνονται στις Ρωμανικές παρομοιώσεις. Ξεκινώντας με τη λέξη «πύργος», παραθέτω τα δύο, κατά την κρίση μου, πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα: «Ισάντο ουν οι παιδες... καθάπερ τρίγωνος πύργος...» («Των Αγίων Τριων Παίδων», *Hymnes* I, η' στροφή, στίχος 2, σελ. 372) και «Ωσπερ τετράγωνος όντως πύργος...» («Κοντάκιον των Αγίων Ναζαρίου, Γερβασίου, Προτασίου και Κελσίου», Ν.Β. Τωμαδάκης, *Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι*, τόμος Β', Αθήνα 1954 – σπαράγματα από τον Πατμιακό κώδικα 212, σελ. λβ').

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα και για τη λέξη «τείχη». Έτσι, στον ύμνο «Εις τας ι παρθένους» μαθαίνουμε ότι: «ο έλεος... και ευσέβεια... αυτήν (=την νηστείαν) ως τείχη περιφρουρουσι» (*Hymnes* III, κγ' στροφή, στίχος 9, σελ. 354).

- ◇ Αξιοσημείωτες είναι και οι παρομοιώσεις με τις λέξεις «σκηνήν» και «καμάραν». Στον τρίτο ύμνο «Εις την γέννησιν» διαβάζουμε: «Υμνησον ουν Χριστόν... τον άνω, ως σκηνήν οικουντα πόλον» (*Hymnes* II, ιγ' στροφή, στίχος 5, σελ. 128). Επίσης, στο κοντάκιο «Εις την Ανάληψιν του

Κυρίου» πληροφορούμαστε ότι: *«Ὡς καμάραν ουρανόν εστήσατο Θεός και οικει ὡσπερ σκηνήν»* (*Hymnes V, ζ' στροφή, στίχοι 12-13, σελ. 150*).

ΙΔΙΟΤΥΠΕΣ ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΕΙΣ

Η συγκεκριμένη κατηγορία παρομοιώσεων περιλαμβάνει δύο υποκατηγορίες, εκ των οποίων η πρώτη αναφέρεται σε παρομοιώσεις με βιβλικά πρόσωπα και η δεύτερη στις παρομοιαστικές – παραβολικές προτάσεις. Τις ονόμασαν ιδιότυπες, γιατί είναι ασυνήθιστες και σπάνιες · οι παρομοιώσεις με βιβλικά πρόσωπα απαντώνται κυρίως σε θρησκευτικά – πατερικά κείμενα ενώ και οι παραβολικές προτάσεις δεν αποτελούν την αυστηρή μορφή παρομοίωσης, που έχουμε συνηθίσει.

i) Παρομοιώσεις με βιβλικά πρόσωπα.

Αρκετά είναι τα βιβλικά ονόματα που αξιοποιεί ο Μελωδός για να σχηματίσει επιτυχημένες παρομοιώσεις. Τα πιο χαρακτηριστικά, κατά την κρίση μου παραδείγματα είναι αυτά που ακολουθούν:

- ◇ Στον ύμνο *«Εἰς τον Ἰωσήφ»*, ο Ρωμανός περιγράφει τη χαρά του Ιακώβ όταν πληροφορείται ότι ο Ιωσήφ, ο γιος που θεωρούσε για χρόνια νεκρό, είναι ζωντανός. Στη λς' στροφή τον παρουσιάζει σαν νέο Αβραάμ: *«εσπευδεν ὡς ο Αβραάμ, επαγγελίαν του τέκνου ακούσας»* (*Hymnes I, λς' στροφή, στίχος 5, σελ. 240*).

Αν θυμηθούμε την ιστορία του Αβραάμ θα καταλάβουμε ότι έχει ένα κοινό συνδετικό στοιχείο με τον Ιακώβ. Ο Αβραάμ είχε ένα μοναχογιό, τον Ισαάκ, τον πατέρα του Ιακώβ, παιδί προσευχής εκείνου και της γριάς γυναίκας του. Όταν αργότερα ο Θεός για να δοκιμάσει την πίστη του, του ζήτησε να Του τον θυσιάσει, ο Αβραάμ δεν δειλίασε, δέχθηκε να υπακούει την εντολή του Θεού του. Την τελευταία στιγμή όμως η θυσία

αποτράπηκε, με θεία επέμβαση. Όπως ο Αβραάμ, λοιπόν, έτσι και ο Ιακώβ βίωσαν τον πόνο της απώλειας του αγαπημένου παιδιού τους και τη χαρά της «ανάστασης» του.

◇ Στον ύμνο *«Εἰς τον πειρασμόν του Ιωσήφ»*, η γυναίκα του Πετεφρή – ο πειρασμός παρομοιάζεται από τον ίδιο τον Ιωσήφ σαν Εύα: *«Μη συμβούλευε μοι πονηρά, ὡς ἡ Εὐὰ πάλαι τῷ Ἀδάμ»* (*Hymnes I*, ις' στροφή, στίχοι 3-4, σελ. 284). Όπως η Εύα προσπάθησε και κατάφερε τον Αδάμ να δοκιμάσει τον απαγορευμένο καρπό και να βιώσει τον πνευματικό θάνατο, έτσι και η Αιγυπτία προσπαθεί να παρασύρει τον αγνό Ιωσήφ στον ανήθικο – ακόλαστο βίο, σε ερωτική συνουσία μαζί της και σε ψυχικό θάνατο. Ευτυχώς, όμως, ο Ιωσήφ διέθετε ισχυρότερο χαρακτήρα από τον Αδάμ και δεν υπέκυψε στις λάγνες προτάσεις της.

◇ Αξιοσημείωτο είναι και το παράδειγμα της πόρνης, που ήθελε να αλείψει με μύρο τον Ιησού. Σκέφτεται με ποιο τρόπο θα πλησιάσει τον Κύριο, ώσπου καταλήγει πως: *«σπεύσω προς τουτον και κλαύσω ὡς Ἄννα την στείρωσιν... ὡς Ἡλί την Ἄνναν τότε μένω καγὼ προσευχομένη»* (*Hymnes III*, η' στροφή, στίχοι 4-6, σελ. 30). Η παρομοίωση της πόρνης «ὡς Ἄννα» και η προσπάθεια της να επιτύχει τη συγχώρηση «ὡς Ἡλί την Ἄνναν» χρειάζεται κάποιες επεξηγήσεις για να γίνει κατανοητή. Πιο συγκεκριμένα, είναι ανάγκη να γίνουν διευκρινίσεις για τα δύο αυτά βιβλικά πρόσωπα των παρομοιώσεων.

Από το *Λεξικό της Αγίας Γραφής*, πληροφορούμαστε ότι η Ἄννα ήταν «η μια από τις δύο γυναίκες του Ελκανά, στείρα. Επεσκέφθη τον ιερέα Ηλί και ζήτησε από τον Θεό να της χαρίσει παιδί. Η δέησίς της εισακούσθηκε και γέννησε τον προφήτη Σαμουήλ. Αργότερα απέκτησε τρεις ακόμη γιους και δυο θυγατέρες».⁸² Έπειτα από τις προαναφερθείσες πληροφορίες αντιλαμβανόμαστε ότι η παρομοίωση γίνεται από τη μεριά της πόρνης, ακριβώς επειδή θέλει και η δική της προσευχή να γίνει δεκτή

⁸² Β. Μουστάκη, *Λεξικόν της Αγίας Γραφής*, Αθήναι 1955, σελ. 25.

από το Θεό και να ξεπεράσει την πνευματική στείρωσή της, να συγχωρεθούν οι αμαρτίες της.

- ◇ Στο κοντάκιο του Μελωδού με τον τίτλο *«Ρωμανου Αινος»* διαβάζουμε: *«ως Άβελ ανελεεται δόλω ο πανταχου <παρών και τα πάντα πληρων>»* (Hymnes IV, δ' στροφή, στίχος 7, σελ. 246). Ο Ιησούς είναι *«ο πανταχου <παρων και τα πάντα πληρων>»* και εκείνος που χάνει τη ζωή του *«ως Άβελ»*. Η ιστορία του Κάιν και του Άβελ είναι γνωστή, όμως οι πληροφορίες που μας «χαρίζει» και πάλι το *Λεξικό της Αγίας Γραφής* είναι πολύτιμες. Μέσα από τις σελίδες του μαθαίνουμε ότι: ο Άβελ ήταν «δευτερότοκος υιός των πρωτοπλάστων. Ήταν ποιμήν προβάτων, ενώ ο αδελφός του Κάιν ήταν γεωργός. Η θυσία του Άβελ έγινε δεκτή από το Θεό διότι προερχόταν από αγνή καρδιά. Ο Κάιν εφθόνησε γι' αυτό τον Άβελ και τον εσκότωσε. Ο Άβελ είναι τύπος του Χριστού, που αθώος και αναμάρτητος, θανατώθηκε από τους αδελφούς του, δηλαδή το λαό του».⁸³
- ◇ Ως δεύτερο Άβελ παρουσιάζει ο Μελωδός και τον Ιωσήφ: *«εγώ ειμί ο δεύτερος Άβελ, ζων Ιωσήφ · ρίψαντες τρόμον αφ' υμων τον εκ του Κάιν»* (Hymnes I, λδ' στροφή, στίχοι 4-5, σελ. 238). Ο Ιωσήφ ήταν εκείνος που πουλήθηκε από τα αδέλφια του, τα οποία στη συνέχεια είπαν στον πατέρα τους ότι ήταν νεκρός. Όπως ο Άβελ δηλαδή, έτσι και ο Ιωσήφ, «σκοτώθηκε» κατά κάποιο τρόπο από τον Κάιν, τα αδέλφια του.
- ◇ Στον ύμνο *«Εις την Ανάστασιν του Κυρίου και εις τας δέκα δραχμάς»*, ο Μελωδός επισημαίνει ότι ο Ιησούς: *«ως Ιωνας ην και αυτος [εν] κοιλία του μνήματος»* (Hymnes IV, ε' στροφή, στίχος 4, σελ. 582). Η ιστορία του προφήτη είναι γνωστή, εδώ όμως οφείλουμε να υπενθυμίσουμε ότι «ο Θεός τον πρόσταξε να κηρύξη μετάνοια στους κατοίκους της Νινευή, αλλά φοβούμενος να το πράξει, μπήκε στην Ιόπη σ' ένα πλοίο, για να φύγει μακριά. Αλλά στο ταξίδι, σηκώθηκε τρικυμία, και το πλήρωμα, για

⁸³ Β. Μουστάκη, ο.π., σελ. 10.

να εξευμενίση την θεότητα, έρριξε κατόπιν κλήρου τον Ιωνά, στη θάλασσα. Τον κατάπια ένα κήτος κι αφού τον κράτησε τρεις μέρες στην κοιλιά του, τον ξέρασε τέλος στην ακροβιαλιά... Παίρνοντας πάλι εντολή του Θεού, πήγε στη Νινευή, κήρυξε, κι οι κάτοικοί της μετενόησαν».⁸⁴

Έπειτα από τα παραπάνω, είναι νομίζω, εμφανής ο λόγος για τον οποίο ο Ιησούς συνδέεται με τον Ιωνά · όπως ο Ιωνάς έμεινε τρεις ημέρες στην σκοτεινή κοιλιά του κήτους και έπειτα βγήκε σώος στην ακρογιαλιά, έτσι και ο Ιησούς, ύστερα από την τριήμερη ταφή του – παραμονή του στον σκοτεινό Άδη, αναστήθηκε ένδοξα και πανηγυρικά.

- ◇ Στην ζ' στροφή του Ρωμανικού ύμνου *«Εις τον Άγιο μεγαλομάρτυρα Παντελεήμονα»*, διαβάζουμε μία σειρά από βιβλικά ονόματα εκείνων που ξεχώρισαν *«συν Θεω»*, των εκλεκτών του Παντοδύναμου:

*«Προγινώσκει γαρ τά πάντα
ο ποιήσας τον άνθρωπον,
ότι σκευος εκλογης ην,
ως Ενωχ ο πρόγονος, Αβραάμ
ο προπάτωρ μετέπειτα,
Μουσης επί την Αίγυπτον
Ιησους κατά την έρημον,
Δαυΐδ εις βασιλέα του Ισραήλ,
Ιωνας τοις Νινευΐταις
και Παυλος νυνί τω κόσμω παντί
ο κηρύξας πανταχου...»*

(N.B. Τωμαδάκη, *«Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι»*, τόμος Α', Αθήνα 1952, σελ. 252, ζ' στροφή, στίχοι 79-90).

Για κάθε ένα από τα παραπάνω βιβλικά ονόματα μπορούμε να αντλήσουμε σημαντικότερες πληροφορίες από το *«Λεξικό της Αγίας Γραφης»*. Έτσι, για τον

⁸⁴ Β. Μουστάκη, ο.π., σελ. 91.

Ενώχ διαβάζουμε ότι ήταν γιος του Κάιν, έβδομος από Αδάμ και όχι τρίτος, όπως φαίνεται από χωριό της Γενέσεως (Γενες. δ' 17). *«Κατά την προς Εβραίους επιστολή»*: «πίστει ο Ενώχ μετετέθη του μη ιδειν θάνατον, και ουκ ευρίσκετο διότι μετέβηκεν αυτόν ο Θεός».⁸⁵

Ο Αβραάμ ήταν «ο πρώτος των πατριαρχων και νοητός γενάρχης όλων όσοι πιστεύουν στο Θεό... η γυναίκα του Σάρρα ήταν στείρα... με θαυμαστή επέμβαση του Θεου, η Σάρρα έκαμε παιδί, τον Ισαάκ... Ο Θεός για να δοκιμάση την πίστη του Αβραάμ, του εξήτησε να θυσιάση τον Ισαάκ, πράγμα που αυτός πρόθυμα προσφέρθηκε να κάμη με τη μεγάλη πίστι που είχε... την τελευταία στιγμή η θυσία αυτή ματαιώθηκε... Ο απόστολος Παύλος προβάλλει τον Αβραάμ ως το μέγα πρότυπο της πίστεως. Αλλά και ο ίδιος ο Κύριος συχνά τον αναφέρει, αποκαλώντας υιούς του Αβραάμ αληθινούς εκείνους που πιστεύουν...».⁸⁶

Ο Μωϋσής ήταν «ο μέγας ελευθερωτής και νομοθέτης του περιουσίου λαού... Στο όρος Χωρήβ, του απεκαλύφθη ο Θεός, στη φλεγόμενη και μη καιομένη βάτο και του ανέθεσε να βγάλη τον Ισραήλ από τη γη της δουλείας και να τον οδηγήσει σε γη «ρέουσαν μέλι και γάλα», τη Χαναάν. Κατόπιν τούτου, γύρισε στην Αίγυπτο και με τον αδελφό του Ααρών άρχισε το έργο του. Επειδή ο Φαραώ αντιστάθηκε στη βουλή του Θεού, επακολούθησαν πληγές στη χώρα του και στις 14 του μηνός Νισάν άρχισε η έξοδος». Ύστερα από πορεία 40 ετών έφθασε στη «γη της επαγγελίας». Κατά τα έτη αυτά, η πίστη του Μωϋσή δοκιμάσθηκε πολύ «από τους εκτροχιασμούς των συνεργατών του και του λαού, καθώς κι από τις επερχόμενες τιμωρίες του Θεού. Στο όρος Σινά έλαβε από τον Κύριο τον Νόμο».⁸⁷

Ο «Ιησους κατά την έρημον», ο οποίος αναφέρεται στο κείμενο, είναι ο Ιησούς του Ναυή. Ο άνθρωπος αυτός, όπως και οι προηγούμενοι, ξεχώρισε με τη βοήθεια του Θεού, καθώς υπήρξε «ο πρώτος βοηθός του Μωϋσέως και διάδοχός του στην ηγεσία του περιουσίου λαού, κατά την έξοδο από την Αίγυπτο. Μετά το θάνατο του Μωϋσέως, ωδήγησε τον Ισραήλ στη γη Χαναάν,

⁸⁵ Βασ. Μουστάκη, *Λεξικόν της Αγίας Γραφής*, Αθήνα 1955, σελ. 58.

⁸⁶ Βασ. Μουστάκη, ο.π., σελ. 12.

⁸⁷ Περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με τον Μωϋσή στο: Β. Μουστάκη, ο.π., σελ. 126-7.

διαβαίνοντας τον Ιορδάνη κι αφού διηύθυνε όλους τους πολέμους κατά των εγγωρίων βασιλέων, την κατέλαβε και τη διεμοίρασε σε κάθε μια από τις φυλές. Πέθανε και θάφτηκε στο Θαμνασασάχ».⁸⁸

Ο Δαβίδ «ήταν ο δεύτερος κατά χρονική σειρά βασιλεύς του περιουσίτου λαού (1000-960) κι ο περιφημότερος από τους προπάτορες του Κυρίου... Λόγω του εκτροχιασμού του βασιλέως Σαούλ, ο Θεός διάλεξε ως διάδοχό του τον Δαβίδ, που τον βρήκε ο προφήτης Σαμουήλ να ποιμαίνει τα πρόβατα του πατέρα του και τον έχρισε. Προσελήφθη στην αυλή του Σαούλ και μαλάκωνε την ανία του, παίζοντας κινύρα. Συνδέθηκε φιλικά με τον υιό του βασιλέως τον Ιωνάθαν και σώθηκε χάρι στη βασιλόπαιδα Μελχόλ, που την πήρε γυναίκα του, από την ξαφνική έχθρα του βασιλέως.

Φεύγοντας την οργή του Σαούλ, περιπλανιόταν σε διάφορα μέρη, ώσπου τέλος, μετά το θάνατο του βασιλέως και του Ιωνάθαν, ανακηρύχθηκε βασιλεύς στη Χεβρών. Κατέλαβε την Ιερουσαλήμ και την κατέστησε πρωτεύουσα του βασιλείου του... Σ' αυτόν κυρίως οφείλεται η αποκρυστάλλωσις των λειτουργικών θεσμών της ιουδαϊκής κοινότητας πάνω στα δεδομένα της μωσαϊκής παραδόσεως. Ο Δαβίδ σε πολλά σημεία του βίου του είναι τύπος Χριστού.»⁸⁹

Για τον Ιωνά και τους Νινευήτες έχω κάνει λόγο στη σελ. 98 της συγκεκριμένης εργασίας μου.

Ο Παύλος είναι «ο μέγας των Εθνων απόστολος και το σπουδαιότερο λάφυρο της Χάριτος, αυτός που εμβάθυνε στο πνεύμα του Χριστιανισμού όσο κανείς άλλος και τον εξάπλωσε στην οικουμένη... Γεννήθηκε στην Ταρσό της Κιλικίας, πόλι φημιζόμενη για το ελληνιστικό της χρώμα... Σε νεαρά ηλικία, βρέθηκε στα Ιεροσόλυμα, όπου έδειξε τη μεγάλη του εχθρότητα προς την Εκκλησία, με το να βοηθήσει εκείνους που λιθοβόλησαν τον πρωτομάρτυρα Στέφανο. Ο ζήλος του τον έκαμε να αναδειχθή σε όργανο των εχθρών της Εκκλησίας...»

Κατευθυνόμενος στη Δαμασκό για να διώξει και να θανατώσει τους χριστιανούς που βρίσκονταν εκεί, συνέβη με θαυμαστό τρόπο η μεταστροφή

⁸⁸ Β. Μουστάκης, ο.π., σελ. 83.

⁸⁹ Β. Μουστάκης, ο.π., σελ. 50-51.

του. Κατόπιν τούτου βαπτίσθηκε και έγινε ένας θερμότατος κήρυκας του λόγου του Θεού. Πραγματοποίησε πολλές αποστολικές περιοδείες και έγραψε πολλές επιστολές με μόνο σκοπό να ακουστεί ο Θείος Λόγος παντού.⁹⁰

Έπειτα από τις παραπάνω πληροφορίες είναι εύκολο, νομίζω, να αντιληφθούμε γιατί επιλέγει ο Μελωδός να αξιοποιήσει τις συγκεκριμένες βιβλικές παρομοιώσεις στον ύμνο για τον Άγιο Παντελεήμονα. Όπως όλοι τα παραπάνω πρόσωπα της βίβλου, έτσι και ο Παντελεήμονας ήταν ξεχωριστός καθώς με τη βοήθεια του Θεού μπορούσε να θεραπεύει κάθε είδους ασθένεια.

ii) Παρομοιαστικές – Παραβολικές Προτάσεις.

Συχνότατα ο Μελωδός επιστρατεύει στο κείμενό του ένα ακόμα ιδίτυπο είδος παρομοίωσης, τις παρομοιαστικές – παραβολικές προτάσεις. Σύμφωνα με το σχολικό συντακτικό: «οι αναφορικές προτάσεις που δηλώνουν παρομοίωση ή σύγκριση λέγονται παραβολικές ή παρομοιαστικές και εισάγονται με τα αναφορικά ως, ώσπερ, όπως, όσον, όσω, κ.τ.ό.»⁹¹

Θέλοντας λοιπόν ο Ρωμανός, να αποδείξει την ακρίβεια και την ορθότητα των όσων εξιστορεί καταφεύγει σε μια βιβλιογραφική, κατά κάποιο τρόπο τεκμηρίωση, την οποία εισάγει στο ποιητικό του κείμενο, μέσω του προαναφερθέντος είδους προτάσεων. Μ' αυτόν τον τρόπο αναφέρεται πολύ συχνά στα γραφόμενα κάποιου άλλου ιερού βιβλίου ή στα λεγόμενα ενός βιβλικού προσώπου, χωρίς όμως να τα κατονομάζει. Τούτο συνέβαινε γιατί το ακροατήριο του Μελωδού μπορούσε εύκολα να καταλάβει πού λεγόταν κάτι ή ποιος το είχε πει. Οι ακροατές του Ρωμανού γνώριζαν τη Βίβλο, είτε γιατί την είχαν διαβάσει, είτε κυρίως, γιατί τους είχε μεταδοθεί το περιεχόμενό της προφορικά, από γενιά σε γενιά. Τα παραδείγματα που ακολουθούν, είναι αντιπροσωπευτικά:

⁹⁰ Για περισσότερα στοιχεία, αναφορικά με τον Παύλο δεξ: Β. Μουστάκη, ο.π., σελ. 145 – 147.

⁹¹ Α.Β. Μουμτζάκης, Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Α', Β', Γ' Λυκείου, ΟΕΔΒ Αθήνα σελ. 162.

- ◇ Στον ύμνο «ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΔΑΜ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΑΝ», όταν ο υμνωδός κάνει λόγο για την ιστορία του απαγορευμένου καρπού, διαβάζουμε:

*«Παντός μεν ξύλου κελεύει φαγειν τον άνθρωπον Αδάμ...
ο ύψιστος εν παραδείσω θείς αυτόν, καθώς γέγραπται
αλλ' ενός ξύλου βρώσιν εκώλυσε...»*
(Hymnes I, ζ' στροφή, στίχοι 1-3, σελ. 76)

Επίσης, στο Κοντάκιο «ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΩΕ» πληροφορούμαστε ότι ο Νώε μάζεψε τα ζώα στην κιβωτό: «ζυγά μεν τα ακάθαρτα, τα καθαρά, ως γέγραπται» (Hymnes I, θ' στροφή, στίχος 8, σελ. 114). Αλλά και στον ύμνο «ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ»: «Ο αρχιστρατηγός ποτέ των ουρανίων ταγμάτων, σύνθεμα φιλανθρωπίας δεξάμενος επείγετο εμφανίσαι τη παρθένω, ως γέγραπται» (Hymnes II, β' στροφή, στίχοι 1-2, σελ. 22).

- ◇ Επιπρόσθετα, τα γεγονότα που αφορούν «ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ ΚΑΙ ΤΕΤΡΑΗΜΕΡΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ Α'», περιγράφονται, όπως παραδίδονται από τις γραφές:

*«Ταυτα φθεγζάμενος ο επιστάμενος άπαντα
τα ενθυμήματα τότε έμεινε δύο ημέρας
εν τω τύπω ου ην, ως λέγει η γραφή»*
(Hymnes III, ε' στροφή, στίχος 4, σελ. 160)

«Μαρία ην, ως φησίν η γραφή, ήν έσωσεν εκ δαιμόνων επτά...»
(Hymnes III, ε' στροφή, στίχος 4, σελ. 160)

- ◇ Για τα γεγονότα «ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΛΟΥΣΙΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ», ο υμνωδός τονίζει ότι βασίζεται σε κάποιο «σύγγραμμα»: «(ο πλούσιος)... ως εφη ημιν το σύγγραμμα, λαμπρως ευφραινόμενος τω οίνω μεθυσκόμενος, ασελγείαις δεδούλωτο...» (Hymnes III, δ' στροφή, στίχοι 5-6, σελ. 282).

Παρομοιαστική πρόταση με το ίδιο περίπου νόημα επισημαίνουμε και στον α' ύμνο «ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΡΙΗΜΕΡΟΝ ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ», όπου διαβάζουμε ότι, μόλις οι γυναίκες που πήγαν στον τάφο του Ιησού να τον αλείψουν αρώματα, πληροφορήθηκαν την Ανάστασή Του:

«Μίξασαι φόβω την χαράν και ευφροσύνην τη λύπη

*υπέστρεψαν του τάφου, ως διδάσκει το βιβλίου,
προς τους Αποστόλους...»*
(*Hymnes* IV, κβ' στροφή, στίχοι 1-2, σελ. 416).

Όλα τα προαναφερθέντα παραδείγματα αφορούν παραπομπές σε κάποιο ιερό βιβλίο, με κάποια θεία γραφή. Εκτός όμως απ' αυτά, στα Ρωμανικά κοντάκια συναντάμε παραπομπές και στα λεγόμενα κάποιου βιβλικού προσώπου.

◇ Έτσι στον ύμνο *«ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΩΕ»* αναφέρεται ότι ο εκλεκτός αυτός του Θεού άνθρωπος έφτιαξε την κιβωτό *«καθώς ο πλάστης προσέταξεν αυτώ»* (*Hymnes* I, δ' στροφή, στίχος 5, σελ. 108), ενώ και τα ζώα τακτοποιήθηκαν: *«καθάπερ ειπεν ο Παντοκράτωρ»* (*Hymnes* I, θ' στροφή, στίχος 7, σελ. 114).

◇ Στην ύμνο *«ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΑΠΑΝΤΗΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ»*, στη συνέχεια γίνεται σαφέστατη παραπομπή στα λόγια γενικά των προφητών:

*«όν ειπον εν προφητείαις, ιδού παρεγενόμην
και ετέχθην εκ παρθένου, ως προήγγειλαν εκείνοι
ώφθην τοις εν κόσμω και συνανεστράφην ανθρώποις, ως εκήρυξαν»*
(*Hymnes* II, ιζ' στροφή, στίχοι 7-8, σελ. 196)

◇ Στο δεύτερο και τρίτο κοντάκιο *«ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ»*, επισημαίνουμε δύο παραπομπές στα λόγια του Δαβίδ. Στην ια' στροφή του δευτέρου κοντακίου η Παρθένος αναφέρει:

*«ως πατήρ οικτείρει υιούς αυτου, οικτείρει ο γόνος μου
τους φοβουμένους αυτόν, ως Δαβίδ προεφήτευσε»*
(*Hymnes* II, ια' στροφή, στίχοι 5-6, σελ. 102).

Επίσης, στην ιβ' στροφή του τρίτου κοντακίου ο Αρχάγγελος εξηγεί στην Παρθένο:

«ως Δαβίδ προανεφώνει»

*ως υετος – φησιν – ο επί τον πόκον,
ούτως οικει την κόρην Θεός ησύχως...»*
(*Hymnes* II, ιβ' στροφή, στίχοι 4-6, σελ. 128).

- ◇ Αναφερόμενος ο Ρωμανός στο θαυματουργικό επεισόδιο του πολλαπλασιασμού των πέντε άρτων γράφει ότι αφού ο Ιησούς διέταξε τους άρτους να πολλαπλασιάζονται για να χορτάσουν οι ακροατές της διδασκαλίας Του:

*«Ευθέως δε υπήκουσαν οι άρτοι των Κυρίω .
έτικτον ουτοι αορασία,
ώπερ ειπεν αυτοις ο Χριστός...»*

(*«Εις τους πέντε άρτους»*, *Hymnes* III, κ' στροφή, στίχοι 7-9, σελ. 128).

- ◇ Στον πρώτο ύμνο *«Εις την Ανάστασιν»*, ο υμνωδός κάνοντας λόγο για τα γεγονότα λίγο πριν γίνει γνωστή η Ανάσταση του Κυρίου, αναφέρει:

*«προέπεμψαν... την Μαγδαληνήν Μαρίαν
επι το μνημειον, ως λέγει ο Θεολόγος»*

(*Hymnes* IV, γ' στροφή, στίχοι 2-3, σελ. 284).

Η παραπομπή στα λόγια του Θεολόγου είναι βέβαια, αμεσότητα. Εξίσου άμεση είναι και η αναφορά στα λόγια του Αποστόλου Ιακώβου, στο Κοντάκιο *«Εις έκαστον σεισμόν και εμπρησμόν»*. Φιλοσοφώντας ο Ρωμανός πάνω στο ζήτημα των *«εκ Θεου δωρηματων»* γράφει:

*«Πάσα γαρ δόσις αγαθή και παν δώρημα κρειττον εξ ύψους κατεβαίνει
εκ του πατρός των φώτων, ως ο απόστολος φησιν...»*

(*Hymnes* V, ζ' στροφή, στίχοι 1-2, σελ. 476).

iii) Αξιοσημείωτες – ελειπτικές Παρομοιώσεις - Προτάσεις.

Σ' αυτό το σημείο της εργασίας μου θα ήθελα να αναφερθώ σε δύο παρομοιαστικές προτάσεις, οι οποίες αν και είναι ελλειπτικές (δεν έχουν ρήμα), αποδίδουν με μεγάλη ενάργεια αντίστοιχες αριθμητικά εικόνες.

Έτσι στον ύμνο «Εις τα άγια νήπια», ο Ηρώδης παρουσιάζεται ιδιαίτερα αιμοβόρος και βίαιος. Φοβούμενος μη χάσει τον θρόνο του από τον «βασιλιά των βασιλέων», που λίγο καιρό πριν είχε γεννηθεί, αποφασίζει να σφάξει όλα τα μωρά που ήταν από δύο ετών και κάτω. Με μεγάλη λοιπόν οργή:

*«τας μητέρας γαρ ήλαυνεν, και φθάνων ταύτας ήρπαζεν
εκ των ιδίων αγκαλων ως στρουθία νεοσσούς...»*
(*Hymnes I*, 1^η στροφή, στίχος 10, σελ. 216).

Ο Ηρώδης, πολύ εύστοχα, παρομοιάζεται από τον Μελωδό με στρουθοκάμηλο που αρπάζει τα πουλάκια από τις φωλιές τους.

Το επόμενο παράδειγμα το αντλώ από τον τρίτο ύμνο «Εις την Ανάστασιν», όπου δια στόματος Άδη μαθαίνουμε ότι ο Αναστάς Κύριος:

*«εκέλευσε, και άφνω τουτον άπαντες (οι νεκροί)
εκύκλωσαν ως κηρίον αι μέλισσαι»*
(*Hymnes IV*, ζ^η στροφή, 4^{ος} στίχος, σελ. 466).

Η εικόνα του κεριού και των μελισσών είναι πράγματι υπέροχη, ώστε δεν νομίζω ότι επιδέχεται ιδιαίτερο σχολιασμό.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Σ' αυτό το σημείο, έπειτα από την παράθεση των πιο χαρακτηριστικών παραδειγμάτων παρήχησης, αντίθεσης και παρομοίωσης στα Ρωμανικά κοντάκια, η συγκεκριμένη σεμιναριακή εργασία ολοκληρώνεται, έχοντας πια επιτελέσει – κατά το δυνατόν – το σκοπό της συγγραφής της. Ένα πολύ ωραίο επίλογο για την αξιοποίηση και το λόγο ύπαρξης των συγκεκριμένων σχημάτων λόγου στη Βυζαντινή Λογοτεχνία αποτελούν τα πιο κάτω λόγια του Ν.Β. Τωμαδάκη:

«Η σοβαρά μελέτη της Βυζαντινής Λογοτεχνίας θα αναγκάσει κάποτε τον ερευνητή να ασχοληθή επί πολύ με τας μεταφοράς, τας αντιθέσεις, τας παρομοιώσεις και λοιπάς εικόνας, απαντώντας εν μοναδικη αφθονία και τελειότητα εις τα κείμενα της μεσαιωνικής μας παραγωγής... Εις τον Βυζαντινόν ποιητήν γενικώς η υμνουμένη μορφή είναι ο Θεός! Η γιγαντιαία έννοια του υπερτάτου όντος υπήρξε απλησίαστος και ξένη δια τους μεταγενεστέρους. Εψάλη ο Χριστός, ο Θεάνθρωπος, ο θαυματουργός προφήτης, όχι ο Θεός! Τουτον ακριβως ο Βυζαντινός ποιητής προσεπάθησε να Τον αντικρύση, να τον νοήση, να πλέξη ύμνους και εγκώμια δια την μεγαλοσύνην Του. Ήσαν βεβαίως αδύνατα πάντα ταυτα. Δι' αυτό και ο διθύραμβος της καρδίας έφθανε εις τα χείλη ως ασθενικόν ψέλλισμα, ως μεταφορική εικόν, ως παρομοίωσης, ως αντίθεσις.

Λόγος ευθύς δια την όλην υπερτάτην θείαν υπόστασιν, ουδέποτε εξεπορεύθη από ανθρώπινα χείλη... Ο Βυζαντινός ποιητής έχων βεβαίως προ οφθαλμών την έννοιαν του Θεου κατ' εξοχήν ήδη πλουτισθεισαν υπό της Χριστιανικής διδασκαλίας, προετίμησε να αναπτύξη ολοκληρωμένην την δια τον Θεόν υμνολογίαν, αλλά μεταφορικως, με αντιθέσεις και παρομοιώσεις. Δια τουτο και τα εν λόγω σχήματα έλαβον τότε μίαν εξαιρετικήν ευλυγισίαν, μία ποιητικήν πνοήν και αξίαν πρωτοποριακήν πραγματικώς, διότι η αρχαία Λογοτεχνία σχεδόν ουδόλως ανέπτυξε τοιαύτας ποιητικάς μεθόδους».⁹²

⁹² Ν.Β. Τωμαδάκης, *Ρωμανου του Μελωδου Υμνοι*, τόμος Α', Αθήνα 1952, σελ. 122-123.

Στα προαναφερθέντα λόγια του Ν.Β. Τωμαδάκη θα προσέθετα απλώς ότι και η παρήχηση συντελεί την εξύμνηση του Θεού και συμβάλλει στην ποιητική πνοή, την ρυθμικότητα, μουσικότητα του ποιητικού κειμένου. Σ' αυτό το σημείο, θα μπορούσε να ισχυριστεί κάποιος ότι όλα τα προαναφερθέντα αποτελούν λόγιοι, για τους οποίους επισημαίνουμε συχνότατα, τόσο την παρήχηση, όσο και την αντίθεση, αλλά και την παρομοίωση στα κοντάκια του Ρωμανού.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Σχήμα εκ παραλλήλου

Κατά τη διάρκεια της προσεκτικής μελέτης των Ρωμανικών κοντακίων για την επισήμανση παραδειγμάτων των τριών σχημάτων λόγου (παρήχηση, αντίθεση, παρομοίωση), τα οποία αποτελούν το κύριο αντικείμενο πραγμάτευσης της εργασίας μου, εντόπισα και κάποια χαρακτηριστικά σχήματα παραλληλίας. Ακριβώς επειδή δεν είναι κύριο θέμα της εργασίας μου, θεωρώ σκόπιμο να τα παραθέσω στο παράρτημα.

Πριν προχωρήσουμε όμως στα παραδείγματα, είναι απαραίτητο να δοθεί ένας ορισμός για το συγκεκριμένο σχήμα λόγου. Σύμφωνα με το σχολικό συντακτικό λοιπόν «σ' αυτό το σχήμα ένα νόημα εκφράζεται συγχρόνως και καταφατικά και αποφατικά (αρνητικά)».⁹³ Τα αποσπάσματα από τους ρωμανικούς ύμνους θα καταστήσουν περισσότερο κατανοητό τον πιο πάνω ορισμό:

- «(η πόρνη) ου κραυγή ελυτρώθη, σιγη δε μαλλον εσώθη» («Εις την πόρνην»), *Hymnes* III, γ' στροφή, στίχος 9, σελ. 24).⁹⁴

⁹³ Α.Β. Μουμτζάκης, «*Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Α', Β', Γ' Λυκείου*», ΟΕΔΒ, Αθήνα, σελ. 177.

⁹⁴ Οι παραπομπές γίνονται στο: Jose Crosdidier de Matons, *Romanos Le Melode Hymnes* III, Paris 1965 / IV, Paris 1967 / V, Paris 1981, στη σειρά Sources Chretiennes, τόμοι 99, 110, 114, 128 και 283 αντίστοιχα.

⁹⁵ Παρόμοιο σχήμα εκ παραλλήλου επισημαίνουμε και στο κοντάκιον «Εις τους Αγίους Αναργύρους»: «Χριστόν γαρ ήκουσε και ου παρήκουσε κατορκιζόμενος» (Ν.Β. Τωμαδάκης, *Ρωμανου του Μελωδου Ύμνου*, τόμος Δ', επίμετρο, σελ. 134, η' στροφή, στίχος 99).

⁹⁶ Παρόμοιο σχήμα εκ παραλλήλου, αλλά με αντιστροφή όλων των όρων, συναντάμε και στον ύμνο «Εις την αποτομήν του Προδρόμου»: «...επιθυμω ανελιν τον υιόν Ζαχαρίου έδωκε γάρ μοι πληγην αιωνίαν, ου πρόσκαιρον» (+ P. Maas and C.A. Trypanis, *Sancti Romani Melodi Cantica. Cantica Genuina*, Oxford 1963, σελ. 295, β' στροφή, στίχοι 9-11, σελ. 295) – επαναλαμβάνεται όμως, καθώς είναι εφύμνιο. Στην ια' το συναντάμε ελαφρώς διαφοροποιημένο «την αεί και ου πρόσκαιρον» (ια' στροφή, στίχος 11, σελ. 299).

⁹⁷ Η παραπομπή γίνεται στην έκδοση + P. Maas and C.A. Trypanis, ο.π., Oxford 1963.

- «Ύμνος ανθρώποις προς σωτηρίαν, ουχί προς απόλειαν πάντως υπάρχει» («Εις τον όσιον και τετραήμερον Λάζαρον Β΄», *Hymnes III*, ε΄ στροφή, στίχοι 4-5, σελ. 204).
- «Ουκ αγνωω όπερ λέγεις, έγνων και παρα γνώμην ότι αήττητος Χριστός εν φύσει νικωμένη» («Ρωμανου Αινος», *Hymnes IV*, ιζ΄ στροφή, 1^{ος} στίχος, σελ. 254).
- «Αθανατίσθητε λοιπόν, θήλειαι, μη νεκρωθητε» («Εις την τριήμερον Ανάστασιν Ι», *Hymnes IV*, κ΄ στροφή, 1^{ος} στίχος, σελ. 412).
- «...ου γαρ παρέσχε νυσταγμόν ο καθεις ημων τοις όμμασιν, ...αλλά πάντες εγρήγοροι» («Εις την τριήμερον Ανάστασιν Ι», *Hymnes IV*, ιδ΄ στροφή, 6^{ος} στίχος, σελ. 472).
- «Άπαξ ήκουσας, καλέ μαθητά, γενου πιστός και μη άπιστος» («Εις την Καινήν Διαθήκην και εις τον Θωμάν», *Hymnes V*, ιε΄ στροφή, 1^{ος} στίχος, σελ. 52).
- «και τα επι γης ενώσας τοις ουρανοις
ανελήφθης εν δόξη, Χριστέ ο Θεός,
ουδαμόθεν χωριζόμενος, αλλά μένων αδιάστατος»
(«Εις την ανάληψιν του Κυρίου», *Hymnes V*, Προοίμιον Ι, στίχοι 2-4, σελ. 138).
- «Ου χωρίζομαι υμων · εγώ ειμί μεθ΄ υμων και ουδεις καθ΄ υμων» («Εις την ανάληψιν του Κυρίου», *Hymnes V*, Προοίμιον ΙΙ, στίχος 4, σελ. 138).

- «Μνήσθητι, φιλόανθρωπε, πως του θείου σου ρήματος ήκουσαν και ου παρήκουσαν;» («Εις την ανάληψιν του Κυρίου», *Hymnes V*, ζ' στροφή, στίχος 4, σελ. 148).⁹⁵
- «...καιρός γαρ ου δακρύων, αλλ' ούτε ημέρα εστιν οδυρμου · χαρας εστιν ώρα...» («Εις την ανάληψιν του Κυρίου», *Hymnes V*, ζ' στροφή, στίχοι 5-7, σελ. 150).
- «...η σαρξ του πάντων δεσπότου, ου προς θάνατον θηρωσα, αλλ' εις ζωην έλκουσα τους σέβοντας και δοξολογουντας το πανάγιον πνευμα» («Εις την αγίαν Πεντηκοστήν», *Hymnes V*, ιη' στροφή, στίχοι 8-10, σελ. 206).
- «η γέεννα εκει, ου πρόσκαιρος, αλλ' εις απέραντον» («Κοντακιον εις τας δέκα παρθένους» *Hymnes V*, θ' στροφή, στίχοι 7, σελ. 310).⁹⁶
- «Ουκέτι ως ξένοι των θείων εξωθουνται, αλλ' άρτι ως ίδιοι το «δευτε» ήκουσαν πάντες» («Εις τους Νεοφωτίστους», *Hymnes V*, β' στροφή, στίχοι 1-2, σελ. 344).
- «φησί γαρ ελυπήθη λόπην ουκ αληθινην, αλλ' επίπλαστον...» («Εις την αποτομήν του Προδρόμου», *Hymnes V*, α' στροφή, στίχοι 10-11, σελ. 295).⁹⁷
- «Η ημέρα έσται εκείνη σκότος και ου φως» («Εις την αποτομήν του Προδρόμου», ια' στροφή, 4^{ος} στίχος, σελ. 299).⁹⁸

⁹⁸ Η παραπομπή γίνεται στην έκδοση των + P. Maas and C.A. Trypanis, ο.π., Oxford 1963.

Μερικές επισημάνσεις
για τις εκδόσεις των Ρωμανικών Κοντακίων

- Όπως επανειλημμένα έχω τονίσει στο κύριο μέρος της εργασίας μου, η έκδοση από την οποία κατά κύριο λόγο μελέτησα τα Ρωμανικά κοντάκια, είναι η γαλλική: Jose Crosdidier de Matons, *Romanos le Melode, Hymnes* I, Paris 1964 / II, Paris 1965, / III, Paris 1965 / IV, Paris 1967 / V, Paris 1981, στη σειρά *Souries Chretiennes*, τόμοι 99, 110, 114, 128 και 283 αντίστοιχα.

Η έκδοση αυτή θεωρείται και είναι η καλύτερη έκδοση του Ρωμανικού έργου · παρόλα όμως τα παραπάνω, όπως άλλωστε και οι περισσότερες εκδοτικές προσπάθειες, παρουσιάζει ορισμένες ελλείψεις, καθότι δεν εκδίδει κάποιους ρωμανικούς ύμνους. Τους ύμνους αυτούς τους μελετάμε από δύο άλλες εκδόσεις, οι οποίες με τη σειρά τους, παρουσιάζουν τις δικές τους – περισσότερες – παραλείψεις ύμνων, που όμως εκδίδονται από τον Jose Crosdidier de Matons.

Έτσι λοιπόν, ο υποψήφιος αναγνώστης του Ρωμανικού έργου, θα έχει ως βάση του τα κείμενα της Γαλλικής έκδοσης, όμως για κάποιους ύμνους θα καταφεύγει στην ελληνική έκδοση του Ν.Β. Τωμαδάκη και της ομάδας των μαθητών του: Ν.Β. Τωμαδάκη «*Ρωμανου του Μελωδού Ύμνοι*», τόμος Α΄, Αθήνα 1952 / Β΄, Αθήνα 1954 / Γ΄, Αθήνα 1957 / και Δ΄, Αθήνα 1959, ενώ για κάποιους άλλους στην αγγλική των + P. Maas and C.A. Trypanis, *Sancti Romani Melodi Cantica. Cantica Genuina*, Oxford 1963.

Πιο συγκεκριμένα, στην έκδοση του Ν.Β. Τωμαδάκη και των μαθητών του θα καταφύγει για να διαβάσει τους ύμνους: «Εις Θεόδωρον μάρτυρα» (Α΄ τόμος, σελ. 230 – 242), «Εις Άγιον Παντελεήμονα» (Α΄, σελ. 249-265), «Εις Αγίους Αναργύρους» (Α΄, σελ. 276 – 282), και «Εις τον Άγιον Ιγνάτιον τον Θεοφόρον» (Α΄, σελ. 289-299). Στο β΄ τόμο της ίδιας έκδοσης θα μελετήσει τα Πατμιακά κονδακάρια 212-213 (- σπαράγματα, σελ. ε΄- πθ΄) και τα κοντάκια «Εις τον μεγαλομάρτυρα Δημήτριο» (σελ. 18-27), «Εις τον Άγιον Νικόλαον» (σελ. 55-74) και «Εις τους Αγίους Ομολογητάς Γουρίαν, Σαμωνάν και Άβιβον» (σελ. 127-139).

Στη συνέχεια, στο α΄ μέρος του γ΄ τόμου της έκδοσης Ν.Β. Τωμαδάκη θα καταφύγει αν επιθυμεί να διαβάσει τα Σιναϊτικά Κονδακάρια 925-927, (σελ. ε΄- υξθ΄), ενώ στο β΄ μέρος το Κοντάκιο «Εις τον πρωτομάρτυρα Στέφανον» (σελ. 160-175). Τέλος, στο επίμετρο του Δ΄ τόμου θα διαβάσει τους ύμνους: «Εις τους Αναργύρους» (σελ. 131 – 141), είναι διαφορετικός από τον ομώνυμο του Α΄ τόμου), «Εις Ιωάννην τον Θεολόγον» (σελ. 142-149), «Εις Απόστολον Φίλιππον» (σελ. 150-154) και «Εις τον Άγιον Αθανάσιον» (σελ. 155-158).

Στην έκδοση των + P. Maas and C.A. Trypanis, *Sancta Romani Melodi Cantica. Cantica Genuina*, Oxford 1963, θα ανατρέξει για τους ύμνους: «Εις Αποτομήν του Προδρόμου» (σελ. 294-302), «Εις τον χωλόν τον παρά την πύλην του ιερου θεραπευθέντα υπό των Αποστόλων» (σελ. 303-311), «Των αγίων μ΄ μαρτύρων 1» (σελ. 487-495), «Των αγίων μ΄ μαρτύρων 2» (σελ. 495-505) και «Των Αγίων Πάντων» (σελ. 506-510).

Με την ανάγνωση και των τριών προαναφερθέντων εκδόσεων

αυξάνονται, βέβαια και οι πιθανότητες να αποκτήσει κάποιος μια – κατά το δυνατόν – πιο ολοκληρωμένη εικόνα για το υπέροχο και πλουσιότατο Ρωμανικό έργο, αλλά και για τον εξαιρετο δημιουργό του, τον Ρωμανό τον Μελωδό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

- N.B. Τωμαδάκης, *Ρωμανου του Μελωδου Ύμνοι*, Α-Δ, Αθήναι 1954-1961.
- + P. Maas – C.A. Trypanis, *Sancta Romani Melodi Cantica. Cantica Genuina*, Oxford 1963.
- Jose Crosdidier de Matons, *Romanos le Melode, Hymnes*, I-V, Paris 1964-1981.

ΒΙΒΛΙΑ – ΜΕΛΕΤΕΣ

- Θ. Δετοράκης, *Βυζαντινή Φιλολογία. Τα πρόσωπα και τα κείμενα*, τ.Α΄, Ηράκλειο Κρήτης 1995.
- Θ. Δετοράκης, *Βυζαντινή Υμνογραφία, [Πανεπιστημιακές παραδόσεις]*, Ηράκλειο 1997.
- K. Mitsakis, *The language of Romanos the Melodist*, Μόναχο 1967.
- Β. Μουστάκης, *Λεξικόν της Αγίας Γραφής*, Αθήνα 1955.
- Θ. Ξύδης, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, εκδ. Νικόδημος, Αθήνα 1978.

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΑ

- *Συντακτικό της Νέας Ελληνικής Α΄, Β΄ και Γ΄ Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα.
- Α.Β. Μουμτζάκης, *Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Α΄, Β΄ και Γ΄ Λυκείου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα.
- Γ. Β. Παπαναστασίου, *Εφαρμοσμένη γραμματική της Δημοτικής και συντακτικό Δημοτικού – Γυμνασίου – Λυκείου και για επιστήμονες*, τόμος Α΄, Αθήνα 1997.